



# TÜRKİYE CUMHURİYETİ TİCARET BAKANLIĞI

## RUANDA



### TARIM SEKTÖRÜ PAZAR ARAŞTIRMASI RAPORU

Tarih : Nisan 2025

Raporu Hazırlayan:  
Kigali Ticaret Müşavirliği

## İÇİNDEKİLER

### GİRİŞ (GENEL BİLGİLER)

#### 1. RUANDA TARIM SEKTÖRÜ

1.1. Tarım Sektörü Genel Bilgiler ve Tarım Sektöründe Üretim

1.2. Tarım Sektöründe Ortalama Üretici Fiyatları

#### 2. TARIM SEKTÖRÜNDE RUANDA’NIN DIŞ TİCARETİ

2.1. Giriş

2.2. Tarım Sektöründe Ruanda’nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke

2.3. Tarım Sektöründe Ruanda’nın Altılı Tarife Bazında İhracat Yaptığı İlk 10 Ürün ve Miktarları

2.4. Tarım Sektöründe Ruanda’nın En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği Ülkeler ve İlk 10 Ürün ve Miktarları

#### 3. TARIM SEKTÖRÜNDE ÜLKEMİZDEN İHRACAT

3.1. Tarım Sektöründe Ülkemizin Ruanda’ya İhracatı

3.2. Tarım Sektöründe Ülkemizin Ruanda’dan İthalatı

#### 4. SEKTÖRDE İHRACAT YOLUYLA PAZARA GİRİŞ

4.1. Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

4.2. Sektörde Önde Gelen Firmalar

4.3. Sektörün İthalatında Zorunlu Belgeler

4.4. Sektörde Sevk Öncesi İnceleme Zorunluluğu ve Yetkilendirilmiş Gözetim Şirketleri

4.5. Sektördeki Önemli Fuarlar (Milli Katılım Olup Olmadığı) ve Tarihleri

4.6. Sektör Firmalarına Hitap Eden ve Gerçekleştirilmesi Planlanan Ticaret Heyetleri

4.7. Varsa Sektörde İhale Yayımlayan Kamu Kurumları ile İlgili Bilgiler

4.8. Sektörde Standartlar, Etiketleme ve Ambalajlama

4.9. Ülkenin, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları

4.10. Sektörde Lojistik ve Dağıtım Kanalları

4.11. Sektörde Vergiler ve E-Ticaret

4.11.1. Sektörde E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler ve Ülkedeki Pazaryerleri

4.11.2. Sektörde Gümrük Vergileri ve Muafiyetleri

4.11.3. En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları

4.11.4. Özel Günler, Bayramlar, Yerel Saat

4.12. Sektörde Tüketici /Alıcı Tercihleri ve Son Trendler

4.13. Varsa Sektöre Yönelik ve Genel Tarife Dışı Engeller

#### 5. SEKTÖRDE İHRACATÇILARIMIZI BEKLEYEN TEHDİTLER

#### 6. SEKTÖRDE İHRACATÇILARIMIZI BEKLEYEN FIRSATLAR ve ÖNERİLER

#### 7. GENEL DEĞERLENDİRME

#### 8. YARARLI ADRESLER VE KAYNAKÇA

#### 9. EKLER



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**YASAL UYARI**

*Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Kigali Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.*

*Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanılarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da oraya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz.*



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**RUANDA GENEL BİLGİLER**

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Resmi Adı:</b> Ruanda Cumhuriyeti                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Başkenti:</b> Kigali                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>Bağımsızlık Tarihi:</b> 1 Temmuz 1962                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Yönetim Biçimi:</b> Cumhuriyet                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Devlet Başkanı:</b> Paul Kagame                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>Başbakan:</b> Edouard NGIRENTE                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Resmi Dil:</b> Kinyarwanda, İngilizce ve Fransızca                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Yüzölçümü:</b> 26.338 km <sup>2</sup>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Nüfus:</b> 13.8 milyon kişi                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>Diplomatik İlişkilerin Tesisi:</b> 1976'da açılan Kinşasa Büyükelçiliğimizin Ruanda'ya akredite olması ile diplomatik ilişkilerimiz başlamış, Aralık 2014'te Kigali Büyükelçiliğimiz açılmıştır.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <b>Büyükelçimiz:</b> Aslan Alper Yüksel                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>Ticaret Müşavirimiz:</b> Emrah UZUN (23 Temmuz 2024 tarihi itibarıyla atanmış olup Kigali Ticaret Müşavirliği ofis kurulum faaliyetleri Aralık 2024 itibarıyla faaliyete geçmiştir.)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>Üyesi Olduğu Başlıca Uluslararası Kuruluşlar:</b> ACP, AfDB, AU, COMESA, EAC, FAO, G-77, ILO, IMF, Interpol, ISO, UN, UNCTAD, UNESCO, UNHCR, WHO, WTO                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Çok Taraflı İlişkilerde Ruanda'nın Pozisyonu:</b> 22 Mayıs 1995 tarihinden bu yana Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesidir. Afrika Grubu, AB tarafından tarım alanında tercih sağlanan Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri'nden oluşan ACP grubu üyesidir. Afrika Grubu üyesi ülkeler, ACP grubu üyesi ülkeler ve En Az Gelişmiş Ülkelerden oluşan G90'a üyedir. En az Gelişmiş Ülkeler grubuna üyedir                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Ruanda'nın Ülkemizdeki Temsilcileri:</b> Ankara Büyükelçisi Fidelis Ntampaka MIRONKO                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>KEK Eşbaşkanları:</b> KEK'i kurucu anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <b>İş Konseyi Eşbaşkanları:</b> Selim Bora (Summa Turizm Yatırımcılığı A.Ş., Yönetim & İcra Kurulu Başkanı) Jeanne Françoise Mubiligi (Ruanda Özel Sektör Federasyonu)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <b>THY Seferleri:</b> THY, İstanbul-Kigali-Entebbe-İstanbul seferleri haftada 7 uçuş olmak üzere devam etmektedir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| <b>Dış Ticaret:</b><br><b>Ülkenin Dünyadan İthalatı: 2023:</b> 6.180 Milyar Dolar, <b>2024:</b> 7.420 Milyar Dolar<br><b>Ülkenin Dünyadan İhracatı: 2023:</b> 2.329 Milyar Dolar, <b>2024:</b> 3.047 Milyar Dolar<br><b>Türkiyenin Ülkeden İthalatı: 2023:</b> 4.655 Milyon Dolar, <b>2024:</b> 4.793 Milyon Dolar<br><b>Türkiyenin Ülkeden İhracatı: 2023:</b> 69.731 Milyon Dolar, <b>2024:</b> 35.540 Milyon Dolar<br><b>Dış Ticaret Hacmi: 2023:</b> 74.387 Milyon Dolar, <b>2024:</b> 40.333 Milyon Dolar<br><b>Dış Ticaret Dengesi: 2023:</b> -3.851 Milyon Dolar, <b>2024:</b> -4.373 Milyon Dolar |
| <b>GSYİH: 2023:</b> 14.09 Milyar Dolar, <b>2024:</b> 14.28 Milyar Dolar                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
| <b>Kişi Başına Düşen GSYİH:2023:</b> 1.040 Dolar, <b>2024:</b> 1.029 Dolar<br><b>İşsizlik Oranı:</b> %15,30<br><b>Döviz Kuru:</b> 1 Dolar=1.440 RWF (2025 Nisan)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

## 1.RUANDA TARIM SEKTÖRÜ

### 1.1.Tarım Sektörü Genel Bilgiler ve Tarım Sektöründe Üretim

Ruanda ekonomisi, 1994 yılında yaşanan soykırımdan derinden etkilenmiş, geçiş dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiştir. 2000'den sonra ise Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine dönüşmüştür.

Doğu Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke olan Ruanda, büyük ölçüde **tarıma dayalı kırsal bir nüfusa** sahiptir. Küçük yüz ölçümüne rağmen, ülke çeşitli mahsulleri ve hayvancılığıyla zengin bir tarımsal peyzaja sahiptir. Tarım, Ruanda ekonomisinin temel taşlarından biri olup, nüfusun **%69'unu istihdam** etmektedir.

Ruanda'nın 2035 yılında orta gelirli ülkeler, 2050 yılında ise yüksek gelirli ülkeler arasında girmesinin yol haritası olan Vizyon 2050 belgesiyle uyumlu olarak, sürdürülebilir tarım ve gıda sektörü ve sistemi inşa etmek adına 2024-2029 yıllarında arasında uygulanması planlanan **Beşinci Tarımsal Dönüşüm Stratejik Planı (PSTA 5)** kabul edilmiştir.

Bu plan, bütüncül bir tarım-gıda sistemi yaklaşımı benimsemiş ve ana teması "dayanıklı ve sürdürülebilir tarım-gıda sistemleri inşa etmek" olarak özetlenmektedir.

Bu plan özetle,

- Tüm nüfus için yeterli, besleyici gıdaya erişim.
- Verimliliği artırmak için teknoloji ve iklim dostu uygulamalar.
- **İhracat Odaklı Büyüme**, tarımsal ihracatı 2024-2029 yılları arasında 800 milyon dolardan 1.5 milyar ABD Dolarına çıkarma.
- Sulama altyapısını genişletme (100.000 hektar hedefi), hasat sonrası kayıpları %30'dan %15'e düşürme.
- Tarım-gıda sektöründe 150.000 yeni iş sağlanması,
- **AgriHubs** modeliyle (tarım-gıda değer zincirini tek çatı altında toplayan; üretim, işleme, pazarlama ve eğitimi entegre eden "akıllı tarım merkezleri") çiftçi-sanayici entegrasyonu.
- Dijital pazarlama platformlarıyla küçük çiftçilerin pazara erişimi.
- **GIRINKA Programı'nın** devamı (2006 yılında başlayan ve fakir ailelerin beslenme ve gelir düzeyini artırmak için uygulamaya alınan bu program ile bugüne kadar 467,984 adet inek dağıtılmış yılda 20.000 inek dağıtımı da plan kapsamında devam edilecektir. Bu sayede yılda 1.2 milyon litre süt artışı sağlanmış, kadınların istihdamı artırılmış, kurulan süt kooperatifleri ile Girinka markalı peynir ve yoğurt üretimi başlamıştır.)
- Tarımsal GSYİH'nın yıllık %10+ büyümesinin sağlanması,
- Yatırımlar için vergi teşvikleri, yerel tohum ve hayvan ırklarının geliştirilmesi, küçük çiftçilere düşük faizli kredilerin sağlanması amaçlamaktadır.

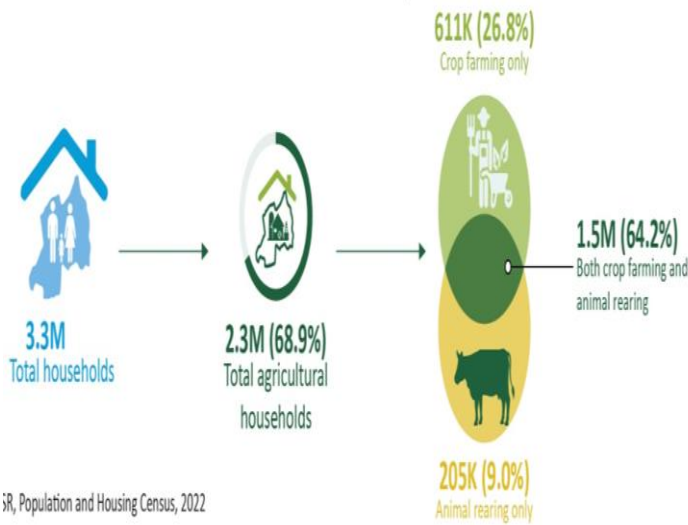


## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

Bu bilgilerin verilmesinden sonra Ruanda tarım sektöründeki bazı temel bilgilere, Ruanda Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board ) verilerine göre aşağıda yer verilmiştir.



Tarım, nüfusun büyük çoğunluğu için temel geçim kaynağı olup, yaklaşık **3.4 milyon** çalışma çağındaki bireyi istihdam etmektedir. Bu sektörde en büyük payı **1.7 milyon** kişi ile geçimlik tarım yapan çiftçiler oluştururken, onu **1.4 milyon** tarım işçisi takip etmektedir. Ticari çiftçiler ise tarım işgücünün **%7'sini** temsil etmektedir."



SR, Population and Housing Census, 2022

Ruanda'daki toplam hane sayısının (3.3 milyon) yaklaşık üçte ikisinden fazlası ise (2.3 milyon) tarımla uğraşmaktadır.

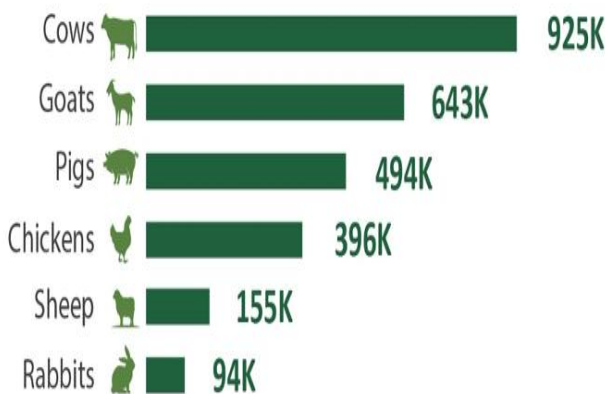
-Sadece bitkisel tarım yapan hane sayısı **611 bin** (%26.8),

-Sadece hayvancılıkla uğraşan hane sayısı **205 bin** (%9),

-Her ikisi ile iştigal eden hane sayısı ise **1.5 milyon** (%64.2) olmuştur.

Dolayısıyla hayvancılıkla uğraşan hane sayısı toplam **1.7**

**milyon** iken, bitkisel tarımla uğraşan hane sayısı ise **2.1 milyon** olarak gerçekleşmiştir.



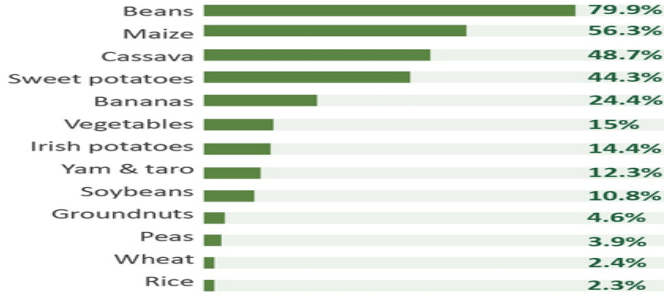
Ruanda'da **hayvancılıkla uğraşan** 1.7 milyon haneden, -925 bini sığır, -643 bini keçi, -494 bini domuz, -396 bini tavuk, -155 bini koyun, -94 bini ise tavşan yetiştiriciliği ile iştigal etmektedir.



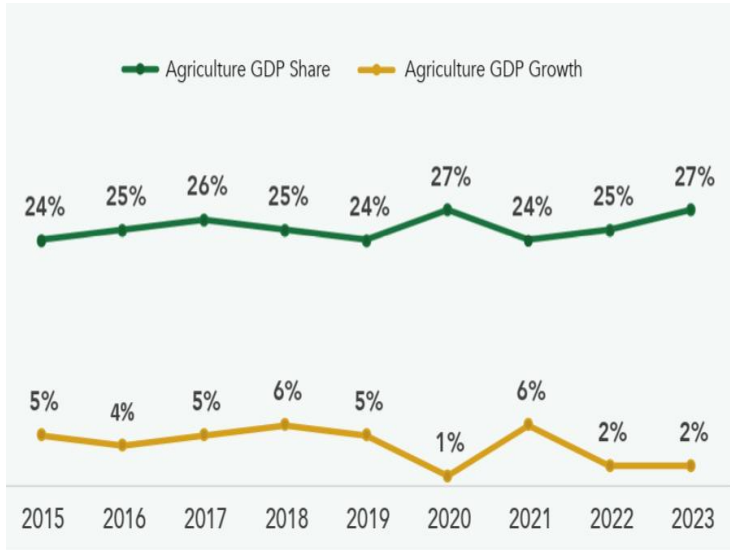
## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025



### IV. Food crops farming

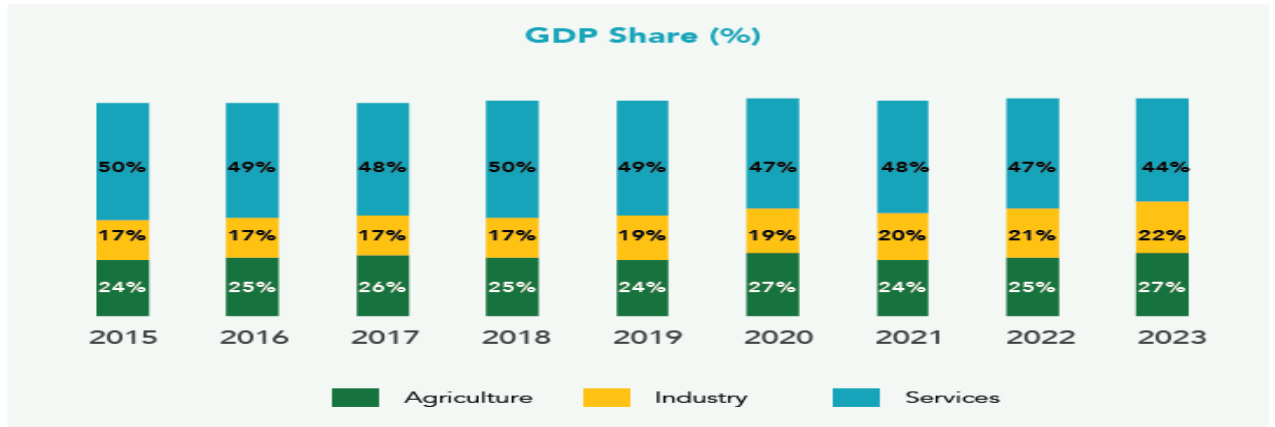


Ruanda'da **bitkisel üretimle uğraşan** toplam 2.1 milyon haneden -%79.9'u fasülye, -56.3'ü mısır, -%48.7'si cassava (manyok: mısır ve patatese alternatif kök sebze), -%44.3'ü tatlı patates, -%24'ü muz yetiştiriciliği, -%15'i sebzeçilik, -%10.8'i soya fasülyesi -%10'u ise tahıl (pirinç, bulgur vb) ile iştigal etmektedir.



Ruanda'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) içinde **tarım sektörünün katkısı %27**, diğer bir deyişle, Ruanda'daki toplam ekonomik üretiminin neredeyse üçte birinin tarımdan gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu oran genellikle <%5'tir. (Örn: ABD'de %1, Almanya'da %0.8, Türkiye'de %5.5, Afrika ortalaması ise ~%15-20'dir). Bu ekonomide tarımın dominant sektör olduğu, istihdamın büyük kısmının tarıma dayalı olduğunu (Ruanda'da %60),

sanayileşme ve hizmet sektörlerinin henüz tam gelişmediğini göstermektedir. Öte yandan, Ruanda tarım sektörünün bir önceki yıla göre **%2 oranında katma değer ürettiği**, görülmüştür. (Gelişmiş ülkelerde bu oran genellikle <%1'dir. (Örn: ABD'de %0.5, AB ortalaması %0.3, Türkiye'de %1.2, Afrika ortalaması ise ~%3-4'tür).



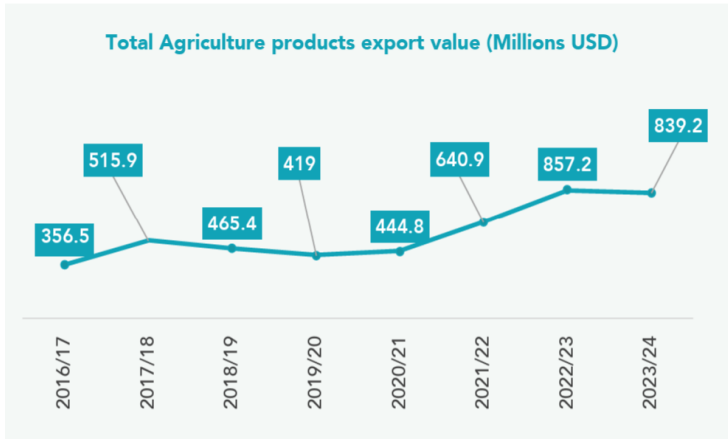


## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

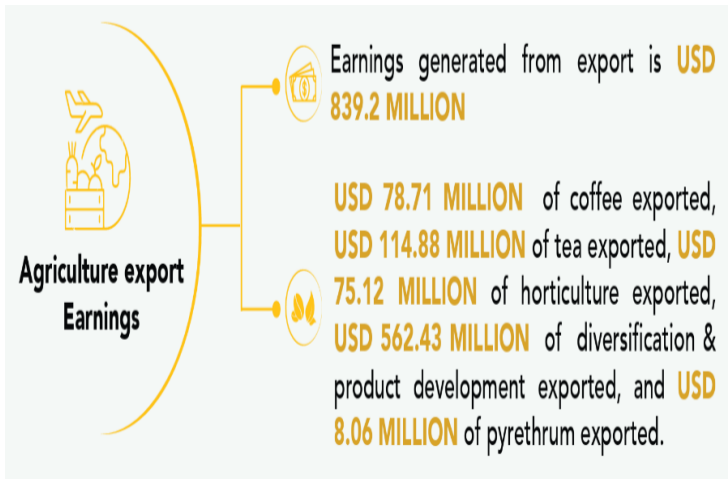


Ruanda'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) içinde **tarım sektörünün katkısı yukarıda da belirtildiği üzere %27'dir.** Tarım sektörünün dağılımına bakıldığında, %62'si temel tarım ürünlerinde, %20'si ormancılık, %13'ü hayvancılık, %4'ü ihracat tarım ürünleri, %1'i balıkçılıkla iştigal etmektedir.

Ruanda'nın tarım sektöründeki toplam ihracatı:



-2022 yılında **640 milyon Dolar**,  
-2023 yılında **857.2 milyon Dolar**,  
-2024 yılında **839.2 milyon Dolar** olarak gerçekleşmiştir.

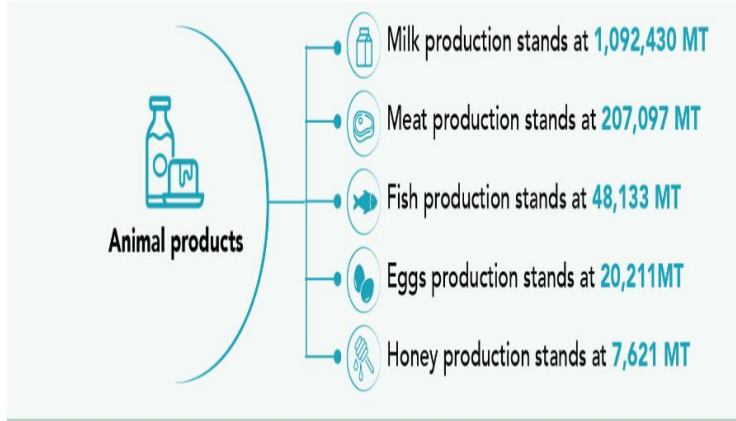


Bu ihracatın,

-193.59 milyon \$'ı **kahve ve çay**,  
-75,12 milyon \$'ı **Bahçecilik ürünleri**,  
-562,53 milyon \$'ı **Ürün geliştirme ve çeşitlendirme**,  
-8,06 milyon \$'ını **Pyrethrum** (böcek ilacı hammaddesi) oluşturmuştur.



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025



Ruanda'nın

**-Süt Üretimi,** yıllık 1.09 milyon Litredir. 2006 yılında başlayan ve fakir ailelerin beslenme ve gelir düzeyini artırmak için uygulamaya alınan GIRINKA programı ile bugüne kadar 467,984 adet inek dağıtılması sayesinde süt üretimi son 10 yılda %300 artış göstermiştir. Kişi başı süt tüketimi yıllık 80 litre olup dünya ortalaması: 120 litredir. Bu nedenle işlenmiş süt

ürünleri (peynir, yoğurt) ihracatı için fırsatlar mevcuttur.

**-Et Üretimi,** 207.097 tondur. Toplam üretimin %65'ini kümes hayvanları oluşturmaktadır. Bu nedenle hayvan yemi ve Veteriner hizmetleri eksikliği nedeniyle ilaç vb fırsatlar barındırmaktadır. Ayrıca soğuk zincir altyapısı eksikliği nedeniyle bu alanda da büyük potansiyel vardır.

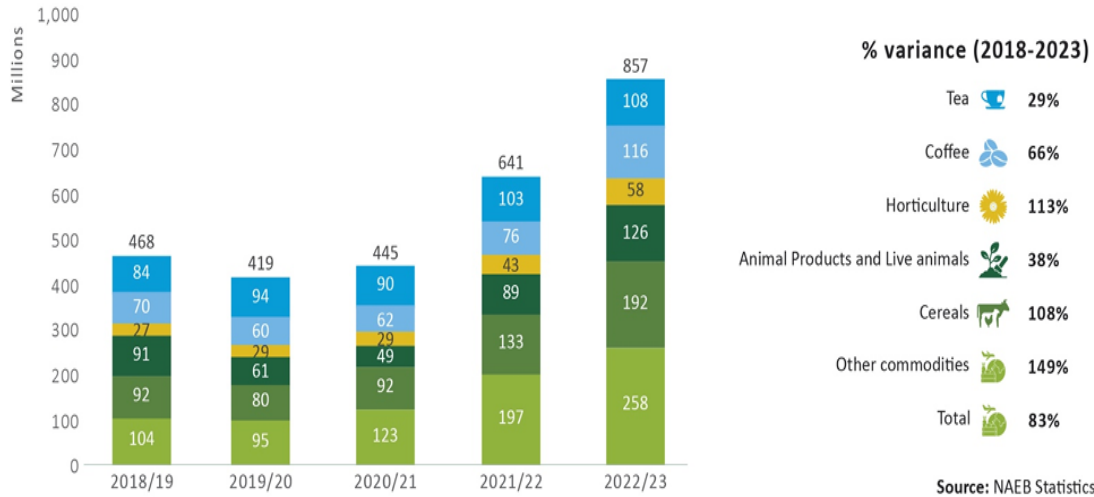
**-Balık Üretimi,** 48.133 tondur. Balıkçılığın ana kaynağı, Kivu Gölü'dür. Hedef, sürdürülebilir balıkçılık projeleriyle 2026'da 70.000 tona çıkarmaktır.

**-Yumurta,** 20.211 tondur ve Ruanda'nın üretimi, 13,8 milyon nüfus için kişi başı 1,5 kg/yıl iken Türkiye'de bu rakam 14 kg/yıl'dır.

**-Bal,** 7.621 tondur. Organik bal potansiyeli yüksek ancak modern kovan kullanımı düşüktür.

## VI. EXPORTS PERFORMANCE

Agriculture exports increased by 38% between 2018 and 2023. Coffee and tea remain the largest export value chains.



Ruanda'nın 2018-2023 arası tarım ihracatı %38 büyümüştür. 2023'te tarım sektöründeki toplam ihracat ise 857 milyon dolardır. Aynı dönemde, çay ihracatındaki yüzdesel artış %29, kahvede %66, sebzecilikte %113, hayvancılıkta %38, tahıl %108, diğer ürünlerde ise %149 olarak gerçekleşmiştir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**1.2.Tarım Sektöründe Ortalama Üretici Fiyatları**

Ruanda'da tarım ürünlerinin ortalama üretici fiyatları, ürün türüne, mevsime, arz-talep dengesine ve pazarlama kanallarına göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca, uluslararası piyasalardaki fiyat dalgalanmaları da yerel fiyatları etkileyebilmektedir. Ruanda'da tarım, iki ana yağmur sezonuna bağlı olarak yapılır. İklim koşulları ve bölgesel farklılıklar üretim planlamasını doğrudan etkiler. **A Sezonu (Umuhindu)** | Eylül - Ocak | Ana üretim sezonudur. Yoğun ve uzun yağmur sezonunda genellikle fasulye, mısır, manyok, patates yetiştirilir. **B Sezonu** (Itumba), Şubat – Haziran, Kısa yağmur sezonudur. Mısır, sebzeler, tatlı patates yetiştirilir. **Ara Dönem** (Temmuz-Ağustos), Kurak geçer, sulama gerektiren ürünler (örneğin sebzeler) yetiştirilir.

Fiyat bilgilerine geçmeden önce, Ruanda'da çiftçiler ile alıcıları (toptancılar, ihracatçılar, perakendeciler) bir araya getiren **e-Soko platformu** hakkında bilgi vermekte fayda görülmektedir.

**e-Soko:** "Elektronik pazar" anlamına gelir. Ruanda'da çiftçiler ile alıcıları (toptancılar, ihracatçılar, perakendeciler) bir araya getiren çevrimiçi bir tarım pazar bilgi platformudur. Ruanda Hükümeti tarafından 2009 yılında başlatılmıştır ve tarım sektöründeki bilgi asimetrisini azaltarak çiftçilerin ürünlerini daha iyi fiyatlarla satabilmelerini amaçlar.

Amacı, çiftçilere gerçek zamanlı pazar fiyatları, talep ve arz bilgileri sağlamak, aracılardan neden olduğu fiyat istismarını azaltarak çiftçi kârını artırmak, ürünlerin doğru pazarlara ulaşmasını sağlayarak hasat sonrası kayıpları minimize etmek, tarım ürünlerinin şeffaf ve rekabetçi bir ortamda alınıp satılmasını teşvik etmektir.

Çiftçiler, belirli bir ürün kodunu SMS atarak veya mobil uygulamayı kullanarak güncel fiyat bilgilerine anında ulaşabilir. e-Soko'nun resmi internet sitesinde, farklı pazarlardaki fiyatlar, stok durumu ve alıcı-satıcı iletişim bilgileri paylaşılır. Hükümet, pazar görevlileri aracılığıyla ülke genelindeki tarım ürünleri fiyatlarını ve stok durumlarını güncel olarak kaydeder. Çiftçiler, ürünlerini hangi pazarda daha yüksek fiyata satabileceklerini görebilir. Platform, çiftçilerin doğrudan alıcılarla iletişime geçmesini kolaylaştırır. Tarım ürünlerindeki talep değişimleri hakkında analizler sunar. Çiftçilere modern tarım teknikleri hakkında bilgiler de verir.

e-Soko sayesinde çiftçiler, araçlar olmadan ürünlerini daha iyi fiyatlarla satabilmişlerdir. Ürünlerin doğru pazarlara yönlendirilmesi, israfı azaltmış ve stok yönetimini iyileştirmiştir. e-Soko, Ruanda'nın "Akıllı Tarım" (Smart Agriculture) hedeflerine ulaşmasında önemli bir adım olmuştur.

Sonuç olarak, e-Soko, Ruanda'nın tarım sektörünü dijitalleştirme ve çiftçilerin ekonomik olarak güçlenmesini sağlama yolunda önemli bir başarı hikayesidir. Benzer sistemler, Afrika'nın diğer ülkelerine de örnek olmaktadır. Detaylı bilgi için resmi web sitesi: [<https://www.e-soko.rw>]

e-Soko'ya şu yollarla ulaşabilir.

-Mobil Uygulama: Android cihazlar için Google Play Store'dan indirilebilir.

-SMS Servisi: Telefonunuzdan belirli bir kısa kodla (örneğin 811#) ürün fiyatlarını sorgulayabilirsiniz.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

-Web Sitesi: [Welcome to e-Soko](https://esoko.rw/price-trends) (<https://esoko.rw/price-trends>) üzerinden bilgisayar veya telefondan giriş yapabilirsiniz.

-**Kayıt Olma (İlk Kullanıcılar İçin)** Uygulamadan veya web sitesinden “register” (Kayıt Ol) butonuna tıkladığında telefon numarası, ad ve konum girildikten sonra SMS ile gelen doğrulama kodunu girilerek kayıt tamamlanır.

-**Ana sayfada "Market Prices" (Pazar Fiyatları) sekmesine tıklanır.** Ürün kategorisi seçilir (örneğin: pirinç, mısır, fasulye). Farklı pazarlardaki (Kigali, Huye, Musanze vb.) güncel fiyatları görüntülenebilir.

-**Ürün Satış İlanı Oluşturma:** Uygulamada "Sell Produce" (Ürün Sat) butonuna basılır. Satmak istenilen ürünün türü, miktarı, fiyatı ve konumu girilir. İlan yayınlanır. Alıcılar sizinle iletişime geçebilecektir.

-**Alıcı Bulma veya Doğrudan Satış:** Buyers (Alıcılar) sekmesinden bölgenizdeki toptancıları veya ihracatçıları bulabilirsiniz. Ürün türüne, fiyat aralığına veya pazara göre arama yapabilirsiniz.

-**Dil Desteği:** Uygulama Kinyarwanda, İngilizce ve Fransızca dillerinde kullanılabilir.

-**e-Soko**, ücretsizdir, herhangi bir işlem için komisyon almaz.

Örnek olarak e-Soko uygulaması üzerinden elde edilen domates ürününün fiyat, market vb bilgilerinin ekran görüntüsü aşağıda yer almaktadır.



EN ▼

Pick a start date

2022-01-01

Pick an end date

2025-03-27

Select a product

Inyanya

Select a market

musanze

FILTER

**Data Entries**

market prices information

Clear

CSV

PDF

Excel

Keyword Search

| # ↑↓ | Product Name       | Product Name En    | Markets | Date ↑↓    | Farmgate Price ↑↓ | Wholesale Price ↑↓ | Retail Price ↑↓ | Province | District |
|------|--------------------|--------------------|---------|------------|-------------------|--------------------|-----------------|----------|----------|
| 1    | Inyanya            | Inyanya            | butare  | 03/28/2025 | 1300              | 1400               | 1500            | southern | HUYE     |
| 2    | Igitoki            | Igitoki            | butare  | 03/28/2025 | 530               | 550                | 600             | southern | HUYE     |
| 3    | Ibirayi - Kuruza   | Ibirayi - Kuruza   | butare  | 03/28/2025 | 510               | 530                | 550             | southern | HUYE     |
| 4    | Ibirayi - Kuruseke | Ibirayi - Kuruseke | butare  | 03/28/2025 | 510               | 530                | 550             | southern | HUYE     |
| 5    | Ibirayi - Kirundo  | Ibirayi - Kirundo  | butare  | 03/28/2025 | 510               | 530                | 550             | southern | HUYE     |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

Ruanda Gıda Ürünleri Fiyat Listesi (e-Soko uygulaması üzerinden alınan ve Pazar araştırması ile de teyit edilen ve en çok yetiştirilen üründen başlayarak ) aşağıdaki gibidir.

**Not:** Fiyatlar mevsimsel dalgalanmalara göre farklılık gösterebileceğinden uygulama üzerinden anlık fiyatlar tekrar alınmalıdır. Söz konusu fiyatlar 2025 Mart ayı itibarıyla geçerli olan üretici fiyatlarıdır.

| Ürün                     | Fiyat Aralığı (RWF/kg) | (USD/kg)            | Ana Üretim Bölgeleri     |
|--------------------------|------------------------|---------------------|--------------------------|
| Fasulye (Beans)          | 1,200-1,800            | (0,85 USD-1,28 USD) | Güney ve Batı Bölgeleri  |
| Mısır (Maize)            | 500 - 800              | (0,35 USD-0,57 USD) | Doğu ve Kuzey Bölgeleri  |
| Manyok (Cassava)         | 300 – 500              | (0,21 USD-0,35 USD) | Ülke genelinde           |
| Tatlı Patates(Sweet)     | 400 – 600              | (0,28 USD-0,42 USD) | Güney ve Batı            |
| Muz (Bananas)            | 400 – 700              | (0,28 USD-0,50 USD) | Kuzey ve Batı            |
| Patates (Irish potatoes) | 600 - 900              | (0,85 USD-1,28 USD) | Kuzey (Musanze)          |
| Yam & Taro               | 500 - 800              | (0,85 USD-1,28 USD) | Batı Bölgesi             |
| Soya Fasulyesi(Soy B.)   | 1,500 - 2,000          | (0,85 USD-1,28 USD) | Doğu Bölgesi             |
| Yer Fıstığı (Groundnuts) | 1,800 - 2,500          | (0,85 USD-1,28 USD) | Doğu ve Güney            |
| Bezelye (Peas)           | 1,000 - 1,500          | (0,85 USD-1,28 USD) | Orta ve Güney            |
| Buğday (Wheat)           | 1,200 - 1,600          | (0,85 USD-1,28 USD) | İthalat ağırlıklı        |
| Pirinç (Rice)            | 1,000 - 2,000          | (0,85 USD-1,28 USD) | Doğu (Kayonza)           |
| Domates                  | 300- 500               | (0,21 USD-0,35 USD) | Kigali, Rusizi, Nygatare |
| Soğan                    | 600-900                | (0,42 USD-0,64 USD) | Kigali, Rusizi, Nygatare |
| Biber                    | 800-1,100              | (0,57 USD-0,78 USD) | Kigali, Rusizi, Nygatare |
| Ananas                   | 700- 1,100             | (0,85 USD-1,28 USD) | Kigali, Musanze, Kayonze |
| Avokado                  | 1,000-1,250            | (0,85 USD-1,28 USD) | Kigali, Musanze, Kayonze |
| Kahve                    | 2,750-3,500            | (1,96 USD-2,50 USD) | Kigali, Musanze, Kayonze |
| Çay                      | 2,500-3,000            | (1,78 USD-2,14 USD) | Kigali, Musanze, Kayonze |
| Taze Süt                 | 600-750                | (0,42 USD-0,53 USD) | Tüm Ruanda               |
| Yumurta                  | 150-450                | (0,10 USD-0,32 USD) | Tüm Ruanda               |
| Tavuk canlı 1 kg         | 3,000-4,000            | (2,14 USD-2,85 USD) | Tüm Ruanda               |
| Keçi Eti 1 kg            | 5,000-7,000            | (3,57 USD-5,00 USD) | Tüm Ruanda               |

1 Dolar: 1,400 RWF olarak alınmıştır.



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

## 2.TARIM SEKTÖRÜNDE RUANDA’NIN DIŞ TİCARETİ

### 2.1. Giriş

Ruanda’nın **toplam ihracatının** 2022 yılında yaklaşık 2 milyar \$, 2023 yılında 2,32 milyar \$, 2024 yılında ise yaklaşık 3 milyar \$ olarak gerçekleştiği, Ruanda’nın **toplam ithalatının** ise 2022 yılında yaklaşık 5,50 milyar \$, 2023 yılında yaklaşık 6.18 milyar \$ ve 2024 yılında ise 7.42 milyar \$ olarak gerçekleştiği, diğer bir deyişle son 3 yıldır Ruanda’nın toplam ihracatının ortalama 2.50 milyar \$ seviyelerinde, toplam ithalatının ise yaklaşık ortalama 6 milyar \$ seviyelerinde gerçekleştiği görülmüştür.

Ruanda’nın 2024 yılı sonu itibariyle **EN ÇOK İHRACAT** yaptığı ülkeler içerisinde;

- İlk sırayı toplam 1.565.470.000\$ ile **Birleşik Arap Emirlikleri**,
- İkinci sırayı 848.320.000\$ ile **Demokratik Kongo Cumhuriyeti**,
- Üçüncü sırayı 83.990.000\$ **Çin Halk Cumhuriyeti**,
- Dördüncü sırayı 55.420.000\$ ile **Lüksemburg**,
- Beşinci sırayı ise 30.560.000\$ ile **İngiltere** almıştır.

Bu ülkeleri sırasıyla **Amerika Birleşik Devletleri, Kenya, Hollanda, Pakistan ve Hong Kong** izlemiştir. Ruanda’nın 2024 yılı Kasım ayı itibariyle **toplam ihracatının (3 milyar \$)** yaklaşık %51.3’ünü tek başına Birleşik Arap Emirliklerine yaptığı ihracat oluşturmuştur. Birleşik Arap Emirliklerini, yaklaşık %28 ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti takip etmiştir. Yaklaşık %3’lük payı Çin, %2’lik payı Lüksemburg, %1’lik payı ise İngiltere’ye yaptığı ihracat oluşturmuştur. Zikredilen 5 ülkeye yapılan ihracat, Ruanda’nın toplam ihracatının %85’ünü oluşturmuştur. Ruanda’nın **2024 yılı dünyaya ihracatında** en büyük paya sahip ürün grupları (Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırmasına (S.I.T.C) göre);

| Ruanda Toplam İhracatı (STIC)                         |                      |                      |
|-------------------------------------------------------|----------------------|----------------------|
| STIC’e göre Ürün Grubu                                | 2023<br>(Milyon USD) | 2024<br>(Milyon USD) |
| 0 - Food and live animals                             | 598.29               | 545.06               |
| 1 - Beverages and tobacco                             | 38.88                | 43.42                |
| 2 - Crude materials, inedible, except fuels           | 260.18               | 257.10               |
| 3 - Mineral fuels, lubricants and related materials   | 149.58               | 189.83               |
| 4 - Animals and vegetable oils, fats & waxes          | 69.15                | 87.03                |
| 5 - Chemicals & related products, n.e.s.              | 46.85                | 65.67                |
| 6 - Manufactured goods classified chiefly by material | 179.45               | 203.37               |
| 7 - Machinery and transport equipment                 | 54.27                | 75.42                |
| 8 - Miscellaneous manufactured articles               | 55.80                | 72.15                |
| 9 - Other commodities & transactions, n.e.s           | 883.61               | 1.508.54             |
| <b>Toplam İhracat</b>                                 | <b>2.336.10</b>      | <b>3.047.68</b>      |

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere: Ruanda’nın **tarım sektöründe, 2024 yılı dünyaya ihracatında** en büyük paya sahip ürün grupları, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırmasına (S.I.T.C) göre);



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

- “**Gıda ve canlı hayvanlar**” (Canlı hayvan, et, günlük ürünler, yumurta, balık, tahıllar, sebze ve meyve, şeker, bal, kahve, çay kokoa, Baharat, vb) 545,06 milyon \$,
- “**Hayvanlar, Bitkisel Yağlar, Yağ ve Mumlar**” 87,03 milyon \$
- “**İçecekler ve Tütün**” 43,42 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Öte yandan Ruanda’nın 2024 yılı itibariyle **EN ÇOK İTHALAT** yaptığı ülkeler içerisinde;

- İlk sırayı toplam 1.661.700.000\$ ile **Çin Halk Cumhuriyeti**,
- İkinci sırayı 797.810.000\$ ile **Kenya**,
- Üçüncü sırayı 768.600.000\$ **Tanzanya**,
- Dördüncü sırayı 696,280.000\$ ile **Hindistan**,
- Beşinci sırayı 437,390.000\$ ile **Birleşik Arap Emirlikleri** almıştır.

Bu ülkeleri sırasıyla **Kamerun, Uganda, Türkiye, Malezya ve Güney Afrika** izlemiştir. Ruanda’nın 2024 yılı itibariyle **toplam ithalatının (7.4 milyar \$)** yaklaşık %22’sini tek başına Çin Halk Cumhuriyetinden yaptığı ithalat oluşturmuştur. Çin Halk Cumhuriyetini %11 ile Kenya takip etmiştir. Kenya’yı %10 ile Tanzanya, %9,3 ile Hindistan, %5,8 ile Kamerun takip etmiştir. Zikredilen 5 ülkeden yapılan ithalat, Ruanda’nın toplam ithalatının yaklaşık %59’unu oluşturmuştur.

| Ruanda Toplam İthalatı (STIC)                         |                 |                 |
|-------------------------------------------------------|-----------------|-----------------|
| STIC’e göre Ürün Grubu                                | 2023            | 2024            |
| 0 - Food and live animals                             | 1.067.62        | 1.246.71        |
| 1 - Beverages and tobacco                             | 110.50          | 164.27          |
| 2 - Crude materials, inedible, except fuels           | 155.42          | 183.25          |
| 3 - Mineral fuels, lubricants and related materials   | 681.59          | 766.15          |
| 4 - Animals and vegetable oils, fats & waxes          | 234.02          | 248.23          |
| 5 - Chemicals & related products, n.e.s.              | 558.83          | 677.57          |
| 6 - Manufactured goods classified chiefly by material | 886.48          | 1.031.25        |
| 7 - Machinery and transport equipment                 | 1.153.82        | 1.395.35        |
| 8 - Miscellaneous manufactured articles               | 373.15          | 506.90          |
| 9 - Other commodities & transactions, n.e.s           | 930.20          | 1.200.83        |
| <b>Toplam İthalat</b>                                 | <b>6.155.04</b> | <b>7.420.87</b> |

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere: Ruanda’nın **tarım sektöründe, 2024 yılı dünyaya ihracatında** en büyük paya sahip ürün grupları, Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırmasına (S.I.T.C) göre);

- “**Gıda ve canlı hayvanlar**” (Canlı hayvan, et, günlük ürünler, yumurta, balık, tahıllar, sebze ve meyve, şeker, bal, kahve, çay kokoa, Baharat, vb) 1.246.71 milyon \$,
- “**Hayvanlar, Bitkisel Yağlar, Yağ ve Mumlar**” 248,23 milyon \$
- “**İçecekler ve Tütün**” 164,27 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

## 2.2. Tarım Sektöründe Ruanda'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke

Tarım sektöründe Ruanda'nın en fazla ihracat yaptığı ürün ve ülkeler ise, NAEB (National Agricultural Export Development Board) (Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu) verilerine göre aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

|    | Ürün                                                  | GTİP                                 | En Fazla İhracat Yaptığı Ülkeler                                                                                                  |
|----|-------------------------------------------------------|--------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | Çay<br>(Tea)                                          | 210120<br>090240<br>090210           | 1-Pakistan, 2-İngiltere, 3-Hindistan, 4-Kazakistan, 5-İrlanda, 6-Mısır, 7-Fas, 8-Birleşik Arap Emirlikleri, 9-Rusya 10-Diğer      |
| 2  | Kahve<br>(Coffee)                                     | 090111<br>090112<br>090121<br>090122 | 1-İsveç, 2-İngiltere, 3-Finlandiya, 4-USA, 5-Hollanda, 6-Almanya, 7-Japonya, 8-Fransa, 9-Güney Sudan, 10-Kanada                   |
| 3  | Bahçecilik,<br>Sebzecilik<br>Ürünleri<br>(Vegetables) | 0701-0714                            | 1-Kongo Demokratik Cum.,2-Uganda, 3-Burundi, 4-Güney Sudan, 5-İngiltere, 6-Fransa, 7-Diğer                                        |
| 4  | Meyvecilik<br>Ürünleri<br>(Fruits)                    | 0801-0813                            | 1-Kongo Demokratik Cum. 2-Bir. Arap Emirlikleri, 3-Vietnam, 4-USA, 5-Uganda, 6-Fransa, 7-Diğer                                    |
| 5  | Çiçek(Flower)                                         | 0601-0604                            | 1-Hollanda, 2-İngiltere, 3-Kuzey Kore, 4-Diğer                                                                                    |
| 6  | Pyrethrum<br>(Bitki ve Bitki<br>Kısımları)            | 1211                                 | 1-Almanya, 2-Fransa, 3-Hollanda, 4-Belçika, 5-Kenya, 6-Güney Afrika, 7-Japonya, 8-USA, 9-Diğer                                    |
| 7  | Tahıllar<br>(Cereals)                                 | 1001-1006                            | 1-Kongo Demokratik Cum, 2-Burundi, 3-Güney Sudan 4-Bir. Arap Emirlikleri, 5-Çin, 6-Tanzanya, 7-Uganda 8-Diğer                     |
| 8  | Temel Yağlar                                          | 1512-1518                            | 1-Fransa, 2-Almanya, 3-Belçika, 4-Hollanda, 5-Güney Afrika 6-Kenya, 7-Bir. Arap Emirlikleri, 8-Hindistan, 9-Diğer                 |
| 9  | Şeker                                                 | 1701-1704                            | 1-Kongo Demokratik Cum, 2-Burundi, 3-Güney Sudan 4-Uganda 5-Tanzanya, 6-Çin, 7-Diğer                                              |
| 10 | Balık                                                 | 0301-0309                            | 1- Kongo Demokratik Cum 2-Burundi, 3-Uganda, 4-Burundi 5-Tanzanya, 6-Güney Sudan, 7-Bir. Arap Emirlikleri, 8-Çin 9-Avrupa Birliği |



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

**2.3. Tarım Sektöründe Ruanda'nın Altılı Tarife Bazında En Fazla İhracat Yaptığı İlk 10 Ürün ve Miktarları**

Tarım sektöründe Ruanda'nın en fazla ihracat yaptığı ürün ve ürün miktarları ile ihracat gelirleri ise yine NAEB (National Agricultural Export Development Board) (Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu) verilerine göre aşağıdaki gibidir.

|    | Ürün                                                  | GTİP                       | Üretim (Ton)                                                                     | İhracat (Ton)                                                                    | İhracat Geliri                                                                                 |
|----|-------------------------------------------------------|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | Çay<br>(Tea)                                          | 210120<br>090240<br>090210 | <u>2020/2021:</u> 34.735<br><u>2021/2022:</u> 36.129<br><u>2022/2023:</u> 40.874 | <u>2020/2021:</u> 34.394<br><u>2021/2022:</u> 35.404<br><u>2022/2023:</u> 39.008 | <u>2020/2021:</u> 90.002.000<br><u>2021/2022:</u> 103.499.000<br><u>2022/2023:</u> 107.768.000 |
| 2  | Kahve<br>(Coffee)                                     | 090111<br>090112<br>090121 | <u>2020/2021:</u> 21.765<br><u>2021/2022:</u> 19.673<br><u>2022/2023:</u> 20.064 | <u>2020/2021:</u> 16.745<br><u>2021/2022:</u> 16.184<br><u>2022/2023:</u> 19.657 | <u>2020/2021:</u> 67.897.000<br><u>2021/2022:</u> 82.344.000<br><u>2022/2023:</u> 115.900.000  |
| 3  | Bahçecilik,<br>Sebzeçilik<br>Ürünleri<br>(Vegetables) | 0701-0714                  | <u>2020/2021:</u> 23.456<br><u>2021/2022:</u> 27.678<br><u>2022/2023:</u> 54.545 | <u>2020/2021:</u> 21.675<br><u>2021/2022:</u> 25.221<br><u>2022/2023:</u> 51.689 | <u>2020/2021:</u> 18.377.418<br><u>2021/2022:</u> 21.383.939<br><u>2022/2023:</u> 34.593.779   |
| 4  | Meyvecilik<br>Ürünleri<br>(Fruits)                    | 0801-0813                  | <u>2020/2021:</u> 15.989<br><u>2021/2022:</u> 18.543<br><u>2022/2023:</u> 23.908 | <u>2020/2021:</u> 14.879<br><u>2021/2022:</u> 16.207<br><u>2022/2023:</u> 21.953 | <u>2020/2021:</u> 13.425.465<br><u>2021/2022:</u> 14.623.733<br><u>2022/2023:</u> 19.040.909   |
| 5  | Çiçek(Flower)                                         | 0601-0604                  | <u>2020/2021:</u> 1.245<br><u>2021/2022:</u> 1.430<br><u>2022/2023:</u> 989      | <u>2020/2021:</u> 976<br><u>2021/2022:</u> 1.130<br><u>2022/2023:</u> 854        | <u>2020/2021:</u> 5.861.856<br><u>2021/2022:</u> 6.854.822<br><u>2022/2023:</u> 4.535.223      |
| 6  | Pyrethrum<br>(Bitki ve Bitki<br>Kısımları)            | 1211                       | <u>2020/2021:</u> 34.587<br><u>2021/2022:</u> 25.678<br><u>2022/2023:</u> 27.604 | <u>2020/2021:</u> 30.384<br><u>2021/2022:</u> 22.796<br><u>2022/2023:</u> 25.000 | <u>2020/2021:</u> 5.696.680<br><u>2021/2022:</u> 6.371.410<br><u>2022/2023:</u> 5.490.002      |
| 7  | Tahıllar<br>(Cereals)                                 | 1001-1006                  | <u>2020/2021:</u> 13.200<br><u>2021/2022:</u> 14.500<br><u>2022/2023:</u> 14.987 | <u>2020/2021:</u> 10.200<br><u>2021/2022:</u> 11.700<br><u>2022/2023:</u> 12.500 | <u>2020/2021:</u> 4.325.870<br><u>2021/2022:</u> 4.987.654<br><u>2022/2023:</u> 5.234.567      |
| 8  | Temel Yağlar                                          | 1512-1518                  | <u>2020/2021:</u> 419<br><u>2021/2022:</u> 513<br><u>2022/2023:</u> 564          | <u>2020/2021:</u> 398<br><u>2021/2022:</u> 414<br><u>2022/2023:</u> 452          | <u>2020/2021:</u> 2.678.985<br><u>2021/2022:</u> 2.898.765<br><u>2022/2023:</u> 3.723.855      |
| 9  | Şeker                                                 | 1701-1704                  | <u>2020/2021:</u> 17.800<br><u>2021/2022:</u> 19.500<br><u>2022/2023:</u> 22.300 | <u>2020/2021:</u> 15.000<br><u>2021/2022:</u> 18.000<br><u>2022/2023:</u> 20.000 | <u>2020/2021:</u> 9.567.987<br><u>2021/2022:</u> 11.276.543<br><u>2022/2023:</u> 13.505.678    |
| 10 | Balık                                                 | 0301-0309                  | <u>2020/2021:</u> 17.800<br><u>2021/2022:</u> 19.500<br><u>2022/2023:</u> 22.300 | <u>2020/2021:</u> 15.000<br><u>2021/2022:</u> 18.000<br><u>2022/2023:</u> 20.000 | <u>2020/2021:</u> 9.567.987<br><u>2021/2022:</u> 11.276.543<br><u>2022/2023:</u> 13.505.678    |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**2.4.Tarım Sektöründe Ruanda'nın En Fazla İthalat Gerçekleştirdiği Ülkeler ve İlk 10 Ürün ve Miktarları**

|    | Ürün             | GTİP   | En Fazla İthalat Yaptığı Ülkeler                                       | İthalat Miktarı |
|----|------------------|--------|------------------------------------------------------------------------|-----------------|
| 1  | Kimyasal Gübre   | 310520 | 1-Rusya 2-Çin 3-Fas 4-Mısır 5-Hindistan                                | 90.654.309      |
| 2  | Buğday           | 100119 | 1-Tanzanya 2-Uganda 3-Kenya 4-Pakistan 5-Rusya                         | 48.098.765      |
| 3  | Ayçiçek Yağı     | 151211 | 1-Malezya 2-Endonezya 3-Uganda 4-Tanzanya 5-Güney Afrika               | 40.009.876      |
| 4  | Pirinç           | 100630 | 1-Tayland 2-Vietnam 3-Pakistan 4-Hindistan 5-Birleşik Arap Emirlikleri | 35.765.439      |
| 5  | Hayvan Yemi      | 230990 | 1-Kenya 2-Uganda 3-Tanzanya 4-Güney Afrika 5-Hindistan                 | 32.212.987      |
| 6  | Soya Fasülyesi   | 120190 | 1-Brezilya 2-Arjantin 3-Hindistan 4-Çin 5-Paraguay                     | 28.879.098      |
| 7  | Canlı Sığır      | 010290 | 1-Uganda 2-Tanzanya 3-Etiyopya 4-Kenya 5-Somali                        | 25.567.453      |
| 8  | Şeker            | 170199 | 1-Brezilya 2-Mauritius 3-Kenya 4-Tanzanya 5-Hindistan                  | 25.430.002      |
| 9  | Mısır            | 100590 | 1-Uganda 2-Tanzanya 3-Güney Afrika 4-Zambiya 5-Kongo DC                | 22.543.213      |
| 10 | Süt Tozu         | 040210 | 1-Kenya 2-Uganda 3-Polonya 4-Hollanda 5-Yeni Zelanda                   | 18.876.324      |
| 11 | Konserve Domates | 200290 | 1-Çin 2-İtalya 3-Türkiye 4-İspanya 5-Mısır                             | 15.323.567      |
| 12 | Canlı Koyun Keçi | 010420 | 1-Kenya 2-Tanzanya 3-Uganda 4-Sudan 5-Etiyopya                         | 12.345.432      |
| 13 | Kümes Hayvanları | 010511 | 1-Brezilya 2-Hindistan 3-Uganda 4-Kenya 5-Çin                          | 8.786.344       |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**3.TARIM SEKTÖRÜNDE ÜLKEMİZDEN İHRACAT**

**3.1. Tarım Sektöründe Ülkemizin Ruanda'ya İhracatı(Bin USD)**

| Sıra | GTİP | Ürün Adı                                                                                  | 2021              | 2022              | 2023              | 2024              |
|------|------|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|-------------------|-------------------|-------------------|
| 1    | 2102 | Mayalar ve Kabartma Tozları                                                               | 4,323.000         | 3,365.000         | 5,367.000         | 5,216.000         |
| 2    | 1902 | Makarnalar Ve Kuskus                                                                      | 546.000           | 325.000           | 693.000           | 5,036.000         |
| 3    | 1512 | Ayçiçeği Tohumu, Aspir veya Pamuk Tohumu Yağları ve Bunların Fraksiyonları                | 2.521.000         | 3.132.000         | 1.127.000         | 1.443.000         |
| 4    | 1101 | Buğday Unu Mahlut Unu                                                                     | 1.897.000         | 1.657.000         | 4.379.000         | 708.000           |
| 5    | 1905 | Ekmek, Pasta, Kek, Bisküvi ve Diğer Ekmekçilik Mamulleri                                  | 225.000           | 419.000           | 284.000           | 269.000           |
| 6    | 1806 | Çikolata ve Kakao İçeren Diğer Gıda Müstahzarları                                         | 169.000           | 273.000           | 178.000           | 149.000           |
| 7    | 0808 | Elma, Armut ve Ayva(Taze)                                                                 | 324.000           | 49.000            | 95.000            | 98.000            |
| 8    | 1704 | Kakao İçermeyen Şeker Mamulleri (Beyaz Çikolata Dahil)                                    | 17.000            | 37.000            | 39.000            | 50.000            |
| 9    | 0402 | Süt ve Krema; Konsantre Edilmiş veya İlave Şeker ya da Diğer Tatlandırıcı Madde İçerenler | 1.726.000         | 2.636.000         | 0.00              | 0.00              |
| 10   | 2106 | Tarifenin Başka Yerinde Belirtilmeyen veya Yer Almayan Gıda Müstahzarları                 | 58.000            | 157.000           | 729.000           | 1,146.000         |
|      |      | <b>Toplam</b>                                                                             | <b>11.806.000</b> | <b>12.050.000</b> | <b>12.891.000</b> | <b>14.115.000</b> |
|      |      | <b>Tarım Sektöründeki Tüm İhracat Toplamı</b>                                             | <b>12.258.000</b> | <b>12.605.000</b> | <b>13.228.000</b> | <b>14.271.000</b> |

**3.2. Tarım Sektöründe Ülkemizin Ruanda'dan İthalatı (Bin USD)**

| Sıra | GTİP | Ürün Adı                                                                                           | 2021           | 2022             | 2023             | 2024             |
|------|------|----------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|------------------|------------------|------------------|
| 1    | 0901 | Kahve, Kahve Kabuk ve Kapçıkları, İçinde Herhangi Bir Oranda Kahve Bulunup Kahve Yerine Kullanılan | 99.000         | 1,030.000        | 889.000          | 1,376.000        |
|      |      | <b>Toplam</b>                                                                                      | <b>99.000</b>  | <b>1,030.000</b> | <b>889.000</b>   | <b>1,376.000</b> |
|      |      | <b>Tarım Sektöründeki Tüm İthalat Toplamı</b>                                                      | <b>100.000</b> | <b>1,030.000</b> | <b>1,035.000</b> | <b>1,380.000</b> |

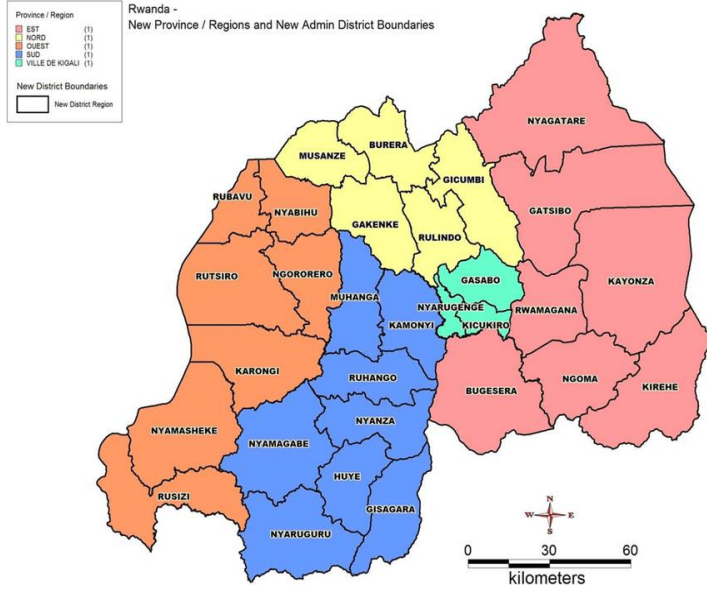


## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

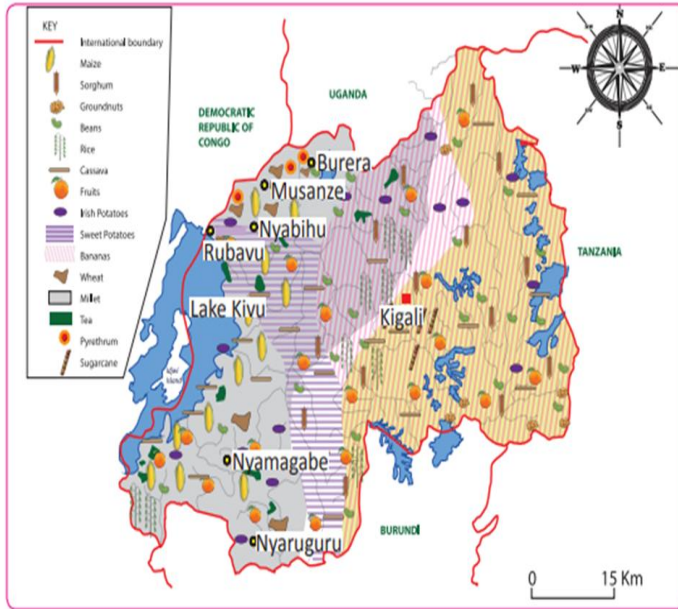
### 4. SEKTÖRDE İHRACAT YOLUYLA PAZARA GİRİŞ

#### 4.1. Sektör İçin Hedef Bölgeler/Şehirler/Eyaletler

Ruanda'da tarım, yukarıdaki bölümlerde de ifade edildiği üzere nüfusun %70'ine istihdam sağlamaktadır ve GSYİH'nın yaklaşık 30%'unu oluşturmaktadır.



Ruanda, **5 eyalet** (Kuzey Eyaleti, Güney Eyaleti, Batı Eyaleti, Doğu Eyaleti ve Kigali) ve **30 şehirden** oluşmaktadır. Ruanda'nın tarım şehirleri genel olarak Kigali, Kivu, Rubavu, Musanze, Nyamagabe, Nyaruguru Nyabihu ve Butera olarak sıralanabilir.



**Kigali:** Ruanda'nın başkenti ve en büyük şehridir (nüfus yaklaşık 1.2 milyon). “Bin tepeli ülke” olarak bilinen Ruanda'nın başkenti ve finansal merkezi Kigali, Afrika'nın en hızlı büyüyen şehirlerinden olup, ülke ekonomisinin de can damarıdır. Şehir tek başına Ruanda gayrisafi milli hasılasının yaklaşık % 40'nı karşılamaktadır. Afrika'nın 42. dünyanın ise 316. en büyük şehridir. Kırsal alanda, fasulye, mısır, muz ve süt çiftçiliği, kent merkezlerinde arazi kıtlığı nedeniyle küçük ölçekli sebze üretimi (ıspanak, domates, soğan) yaygındır. Yüksek nakliye maliyetleri en yüksek ticaret engellerindendir.

**Rubavu:** Balıkçılık, çay, kahve, muz ve manyok öne çıkan tarım ürünleridir. Gisenyi şehri ile birlikte Kivu Gölü kıyısında yer alır. Kongo DC sınırına yakın stratejik konumdadır. Çay ve kahve plantasyonları, Kivu Gölü'nde tilapia ve sardalya (sambaza) avcılığı yaygındır. Gisenyi yakınlarındaki bataklık alanlarda ayrıca pirinç yetiştirilir. Göl kirliliğinin, artarak devam etmesi gelecek için büyük sorunlardır.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Musanze:** Kuzey Ruanda'da, Virunga Dağları eteklerindedir. Volkanik Milli Park'a (goril trekking) ev sahipliği yapar. Ruanda'nın yüksek rakımı ve serin ikliminden ötürü patates ambarı olarak bilinir (%40 üretim). Ayrıca, Pyrethrum, Doğal böcek ilacı olarak kullanılan bir ihraç ürünü de bu bölgede yetiştirilmektedir. Patatesle birlikte patatesin yanında fasulye ve mısır da yetiştirilmektedir. Ayrıca süt sığırları üretimi yaygındır. Depolama altyapı eksikliği mevcuttur. Bu alanda yatırım fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

**Nyamagabe:** Güney Ruanda'da, engebeli ve yeşil arazilerden oluşmaktadır. Nyungwe Yağmur Ormanı'na yakındır. Muz, fasulye ve çay plantasyonları ile ünlüdür. Ayrıca domuz yetiştiriciliği de yaygındır. Küçük çiftçilerin finansmana erişimi kısıtlı olduğundan üretim potansiyelin altında kalmıştır.

**Nyagatare:** Geniş tarım arazileri olup mısır sığırları yetiştiriciliği ön plandadır.

**Nyaruguru:** Güneyde, Burundi sınırına yakın, yüksek rakımlı ve serin iklime sahiptir. Çay, darı ve tatlı patates üretimi yaygındır. Ayrıca sığırları üretimi yaygındır. Dağlık arazi üzerine kurulu olduğundan ulaşım zorlukları üst seviyededir.

**Nyabihu:** Batı Ruanda'da, volkanik toprakları ile ünlüdür. Gishwati Ormanı'nın bir kısmı buradadır. Dik yamaçlarda yüksek kaliteli kahve(arabica), çay, buğday yaygındır. Yüksek rakımlı bölgelerde buğday ve arpa da yetiştirilmektedir.

**Burera:** Kuzeyde, Uganda sınırına yakın, Burera ve Ruhondo gölleri çevresindedir. Patates, buğday ve süt çiftçiliği yaygındır. Ayrıca süt inekleri yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Sınırlı işleme kapasitesi nedeniyle bu alan yatırım fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

Yukarıda yer verilen bilgilerin özet halinde yer aldığı tablo aşağıda sunulmuştur.

| Bölge     | Tarım Ürünleri                                                 | Hayvancılık                 | Başlıca Alıcılar              |
|-----------|----------------------------------------------------------------|-----------------------------|-------------------------------|
| Kigali    | Fasulye, Mısır, Muz ve Süt Çiftçiliği, Ispanak, Domates, Soğan | Kümes Hayvanları            | Yerel oteller, süpermarketler |
| Rubavu    | Çay, Kahve, Muz, Pirinç ve Manyok                              | Tilapia, Sardalya (Sambaza) | Avrupa, Doğu Afrika           |
| Musanze   | Patates, Pyrethrum , Fasulye, Mısır                            | Süt Sığırları               | ABD, Avrupa                   |
| Nyabihu   | Kahve, Çay, Buğday, Arpa                                       | Keçi                        | ABD, Orta Doğu                |
| Nyamagabe | Muz Fasulye                                                    | Domuz                       | Afrika pazarı                 |
| Nyaruguru | Çay, Darı                                                      | Sığırlar                    | Afrika pazarı                 |
| Burera    | Patates, Buğday, Süt                                           | Süt İnekleri                | Uganda                        |



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.2. Sektörde Önde Gelen Firmalar (Oda/Birlik/Firma Bilgileri)**

Ruanda'da faaliyet gösteren **sebze ve meyve firmalarının (horticulture)** iletişim bilgileri raporumuzun sonunda Ek:1'de,

- **Kahve firmalarının iletişim** bilgileri Ek:2'de,
- **Çay firmalarının** iletişim bilgileri Ek:3'te,
- **Tarım ürünleri firmalarının** iletişim bilgileri Ek:4'te,
- **Süpermarketlerin** iletişim bilgileri Ek:5'te,
- **Gübre, tohum ve yem firmalarının** iletişim bilgilerine ise Ek:6'da yer verilmiştir.

Öte yandan Ruanda'da tarım sektöründe faaliyet gösteren kurum, kuruluş oda STK vb bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

- Ruanda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (MINAGRI): [www.minagri.gov.rw](http://www.minagri.gov.rw)
- Ruanda Kalkınma Kurulu (Rwanda Development Board - RDB): [www.rdb.rw](http://www.rdb.rw)
- Ruanda Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MINICOM): [www.minicom.gov.rw](http://www.minicom.gov.rw)
- Ruanda Ulusal Standartlar Kurumu (Rwanda Standards Board - RSB): [www.rsb.gov.rw](http://www.rsb.gov.rw)
- Ruanda İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board): [www.naeb.gov.rw](http://www.naeb.gov.rw)
- Ruanda Özel Sektör Federasyonu (PSF - Private Sector Federation Rwanda): [www.psf.org.rw](http://www.psf.org.rw)
- Ruanda Tarım Kooperatifleri Birliği (Rwanda Federation of Agricultural Cooperatives - RCA): [www.rca.gov.rw](http://www.rca.gov.rw)
- Ruanda Kahve İşleyicileri ve İhracatçıları Birliği (Coffee Exporters & Processors Association Rwanda(CEPAR): <https://www.ceparwanda.org/>

**4.3. Sektörün İthalatında Zorunlu Belgeler**

Ruanda'da ithalat/ihracat işlemleri elektronik sistem üzerinden yürütülür. Ruanda'ya tarım ürünleri ithalatında aşağıdaki belgeler gereklidir:

- Fatura ve Paket Listesi
- Menşe Şahadetnamesi (Certificate of Origin)
- Bitki ve/veya Hayvan Sağlığı Sertifikası (Phytosanitary Certificate)
- Analiz Raporu (Gerektiğinde laboratuvar testleri)
- Ruanda Standartlar Kurumu (RSB) Onayı
- Gümrük Beyannamesi
- Tohum İthalatı: Ruanda Tarım Bakanlığı'ndan özel izin gerekir.
- Organik Ürünler: ECOCERT veya benzeri sertifikalar talep edilebilir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.4. Sektörde Sevk Öncesi İnceleme Zorunluluğu ve Yetkilendirilmiş Gözetim Şirketleri**

Ruanda'ya yapılan ihracatlarda PSI (Pre-Shipment Inspection) zorunluluğu bulunur. Bu kapsamda aşağıdaki şirketler yetkilendirilmiştir: Yetkili Gözetim Şirketleri: Bureau Veritas (BV), SGS (Société Générale de Surveillance). Bu firmalar uluslararası denetim, test, muayene ve sertifikasyon hizmetleri sunmaktadır. ithalat öncesi denetimler (PSI - Pre-Shipment Inspection), Gümrük mevzuatına uygunluk kontrolü, İhracat ve ithalat ürünlerinin kalite kontrolü, tarım ürünlerinin (kahve, çay vb.), tüketici malları ve endüstriyel ürünlerin test edilmesi, uygunluk değerlendirmesi (örneğin, Ruanda Standartlar Kurumu gerekliliklerine uygunluk) , ISO 9001 (Kalite Yönetimi), ISO 14001 (Çevre Yönetimi), ISO 45001 (İş Sağlığı ve Güvenliği) gibi uluslararası standart sertifikaları, Gıda güvenliği sertifikasyonları (ör. HACCP, ISO 22000), CE, SONCAP gibi teknik uygunluk belgelendirmeleri gibi hizmetler sunmaktadır.

Sevk öncesi inceleme süreci ise ihracatçı, gözetim şirketine başvurur. Ürünün fiziki kontrolü ve belge incelemesi yapılır. Uygun bulunursa “Clean Report of Findings (CRF)” düzenlenir. CRF olmadan gümrük işlemleri tamamlanamaz.

**4.5. Sektördeki Önemli Fuarlar ve Tarihleri**

Sektörde milli katılım olmamakla beraber düzenlenen fuarlar aşağıdaki gibidir:

**-AgriTech4Rwanda:** Ruanda'nın dijital tarım teknolojileri(dronelar, IoT sensörler, veri analitiği) ve sürdürülebilir tarım çözümlerine(iklim dostu ve organik tarım) odaklanan önemli bir fuar ve konferans etkinliğidir. Ruanda'nın "Akıllı Tarım" hedeflerine uygun olarak, yerel ve uluslararası paydaşları bir araya getiren bir platformdur.Düzenleyen: Rwanda Ministry of Agriculture and Animal Resources (MINAGRI) ve özel sektör ortaklarıdır. Yer: Kigali Convention Centre, Ruanda. Yıllık olarak düzenlenir (genellikle Eylül ayında) En son 2024 Eylül ayında yapılmıştır. Katılımcılar, tarım teknoloji firmaları, tohum ve gübre üreticileri, sulama sistemleri uzmanları, çiftçi kooperatifleri ve STK'lar ile devlet yetkilileri ve yatırımcılardır. Beklenen Katılımcı Sayısı, 5,000+ ziyaretçi ve 150+ firmadır. “<https://agritechchallenge.org/projects/agritech4rwanda>” adresinden daha detaylı bilgi edinilebilir.

**-Kigali International Trade Fair:** Her yıl Temmuz-Ağustos aylarında başkent Kigali'de düzenlenir. Düzenleyen, Rwanda Private Sector Federation (PSF) ve Rwanda Ticaret Bakanlığıdır. Yer, Gikondo Expo Grounds, Kigali'dir. Katılımcı Profili, yerel ve uluslararası şirketler, KOBİ'ler ve start-up'lar, yatırımcılar ve distribütörlerdir. Fuarın Öne Çıkan Sektörlerinden biri, tarım ve gıda ürünleridir. En son 24 Temmuz - 8 Ağustos 2024 tarihlerinde düzenlenmiştir. Beklenen Katılımcı Sayısı, 400'ün üzerinde firma ve 5000+ ziyaretçidir. <https://www.minicom.gov.rw/news-detail/rwanda-international-trade-fair-opens-officially-at-gikondo-expo-ground> adresinden daha detaylı bilgi edinilebilir.

**AgriShow:** Her yıl Haziran-Temmuz aylarında düzenlenen fuar, ülkenin tarım politikalarını yansıtan ve modern tarım tekniklerini sergileyen önemli bir platformdur. Düzenleyen: Rwanda Ministry of Agriculture and Animal Resources (MINAGRI), Rwanda Agriculture Board (RAB), Rwanda Private Sector Federation (PSF)2dir. Yer, Rubirizi Tarım Fuar Alanı, Kigali'dir. Fuarın Ana Temaları ve İçerik genel olarak modern tarım teknolojileri, hassas tarım ekipmanları, damla sulama



### Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

sistemleri, tarım drone'ları ve IoT çözümleridir. Beklenen Katılımcı Sayısı: 300+ sergi stantı, 1500+ ziyaretçidir. <https://www.minagri.gov.rw/agrishow> adresinden daha detaylı bilgi edinilebilir.

**VIV Africa:** VIV Africa 2024: Transforming Poultry Africa into a Complete Feed to Food Experience temasıyla 35 ülkeden 153 katılımcı ve 60 ülkeden 1.732 ziyaretçiyle 1-3 Ekim 2024 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu yılki VIV Africa 2024 fuarında küresel tarım ve hayvancılıkta Ruanda ve Afrika'nın önemini vurgulanmıştır. Bir sonraki Fuar 7-8 Ekim 2026 tarihinde yine Kigali'de düzenlenecektir.

#### 4.6. Sektör Firmalarına Hitap Eden ve Planlanan Ticaret Heyetleri

Ruanda tarım sektöründe, sektör firmalarına hitap eden ve planlanan herhangi bir ticaret heyeti bulunmamaktadır.

#### 4.7. Sektörde İhale Yayımlayan Kamu Kurumları İle İlgili Bilgiler

Ruanda'da tarım sektörüyle ilgili ihaleler, devlet kurumları ve uluslararası projeler tarafından yayımlanmaktadır. İşte tarım alanında ihale açan başlıca kamu kurumları ve süreçle ilgili detaylar:

**-Tarım ve Hayvan Kaynakları Bakanlığı (MINAGRI):** Ruanda'nın tarım politikalarını yönetir, projeler geliştirir ve ihaleleri yayımlar. Tohum dağıtım projeleri, sulama sistemleri kurulumu, tarım ekipmanları alımı, eğitim ve danışmanlık hizmetleri gibi ihalelere çıkmaktadır.

**-Ruanda Tarımsal Kalkınma Kurumu (RAB - Rwanda Agriculture Board):** Tarımsal araştırma, tohum sertifikasyonu ve çiftçi eğitim programlarını yürütmektedir. İhale Konuları, tarım teknolojileri alımı (sera, damla sulama sistemleri), tohum üretim ve paketlenme tesisleri, laboratuvar ekipmanları vb'dir.

**-Ruanda Gıda ve İlaç Otoritesi (Rwanda Food and Drugs Authority - RFDA):** Gıda güvenliği, ambalajlama ve tarımsal ürün denetimlerinden sorumludur. İhale Konuları, gıda analiz ekipmanları alımı, laboratuvar modernizasyon projeleri, denetim ve sertifikasyon hizmetleri vb'dir.

**-Ruanda Standartlar Kurulu (RSB - Rwanda Standards Board):** Tarım ürünleri standartlarını belirlemek ve kalite kontrol ihaleleri yayımlamaktadır. İhale Konuları, ambalajlama ve etiketleme sistemleri, tarım ürünleri test ekipmanları, sertifikasyon hizmetleri vb'dir.

**-Ruanda İhale Kurumu (RPPA - Rwanda Public Procurement Authority):** Tüm kamu ihalelerinin merkezi yayın platformudur. Tarımla ilgili ihaleler, devlet destekli tarım projeleri, uluslararası fonlu kalkınma programları (Dünya Bankası, AfDB) vb'dir. Tüm İhalelerin Takibi için [RPPA e-İhale Portalı](<https://www.umucyo.gov.rw>)

**-Yerel Yönetimler (Districts) ve Kooperatifler:** Bölgesel tarım projeleri (örn.: Musanze'de patates üretimi, Doğu Eyaleti'nde pirinç tarlaları), Kooperatif ihaleleri: Süt toplama merkezleri, depolama tesisleri gibi.

İhaleler genellikle "Expression of Interest (EOI)" ve "Request for Proposal (RFP)" şeklinde yayımlanır. Dünya Bankası ve UNDP gibi kuruluşların Ruanda'daki tarım projelerini [UNGM](<https://www.ungm.org>) ve [AfDB](<https://www.afdb.org>) sitelerinden takip edilebilir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.8. Sektörde Standartlar, Etiketleme ve Ambalajlama**

Ruanda'da tarım sektöründe standartlar, etiketleme ve ambalajlama uygulamaları, ürün kalitesini artırmak, ihracat potansiyelini geliştirmek ve gıda güvenliğini sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Ruanda tarım ürünlerinin kalite kontrolü ve standardizasyonu aşağıdaki kurumlar tarafından yönetilmektedir.

**-Ruanda Standartlar Kurulu (RSB - Rwanda Standards Board):** RSB, tarım ürünleri için teknik standartlar belirler ve bunların uygulanmasını denetler. Ruanda'da temel standartlar olarak: -Ruanda Ulusal Standartları (RS), -Doğu Afrika Topluluğu (EAC) Standartları, -Codex Alimentarius (Gıda Güvenliği Standartları) kullanılır. Önemli Tarım Standartları (RSB Kaynaklı) Örneğin, -RS 8:2015: Taze meyve ve sebzeler için genel standartlar, -RS 32:2016: Organik tarım ürünleri için kurallar, -RS EAS 38:2014: Tahıl ve bakliyat ambalajlama kuralları, -RS CAC/GL 1-1979: Gıda katkı maddeleri yönetmeliği, -RS ISO 22000: Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi vb.

**-Ruanda Tarım ve Hayvan Kaynakları Bakanlığı (MINAGRI):** Tarımsal üretimde iyi tarım uygulamaları (GAP - Good Agricultural Practices) teşvik edilmektedir. ISO 22000 (Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi) gibi uluslararası standartlara uyum zorunludur.

**-İhracat Standartları:** Avrupa Birliği (EU), USDA (ABD) ve Codex Alimentarius standartlarına uygunluk önemlidir. Özellikle kahve, çay ve baharatlar gibi ihraç ürünleri için yüksek kalite gereklidir.

Ruanda'da tarım ürünlerinin **etiketlenmesi**, tüketici bilgilendirmesi ve ihracat gereklilikleri için kritik öneme sahiptir. Zorunlu Etiket Bilgileri, ürün adı ve çeşidi, net ağırlık veya hacim, üretici ve dağıtıcı bilgileri (adres, iletişim), üretim ve son kullanma tarihi, menşe ülke (Ruanda için "Made in Rwanda" etiketi), RSB onay logosu (zorunlu değil, ancak tercih edilir), GDO içerip içermediği (GDO'lu ürünler yasaktır). Öte yandan Ruanda Organik Sertifikasyon Kurulu (ROCB) tarafından onaylanmış ürünlerde "Organik" logosu kullanılır. EU ve USDA Organik standartlarına uygunluk gereklidir. Temel etiket bilgileri İngilizce, Fransızca veya Kinyarwanda dillerinde olmalıdır. İhracat ürünlerinde hedef ülkenin dil gereklilikleri geçerlidir.

Ruanda'da tarım ürünlerinin **ambalajlanması**, ürünün korunması ve pazarlanabilirliği için önemlidir. Genel Ambalaj Standartları, RSB ve EAC tarafından belirlenen ambalaj materyalleri kullanılmalıdır. Ruanda, çevre koruma amaçlı olarak plastik poşetlerin kullanımını yasaklayan öncü ülkelerden biridir. Ülkede plastik poşet ithalatı, üretimi ve kullanımı yasaktır. Ayrıca Nesli tükenmekte olan hayvan ve bitki türlerinin ticareti de yasaktır.

IATA ve UIC kurallarına uygun taşıma ambalajı gereklidir. Paletleme ve konteyner boyutları uluslararası standartlara uygun olmalıdır. RSB ve RICA (Ruanda Gıda ve İlaç Otoritesi) tarafından düzenli denetimler yapılmaktadır. HACCP, ISO 9001 ve GlobalGAP sertifikaları ihracatçılar için avantaj sağlar. Ruanda'da tarım ürünleri için standartlar, etiketleme ve ambalajlama kuralları, hem yerel tüketim hem de ihracat odaklıdır. Üreticilerin RSB, MINAGRI ve uluslararası standartlara uyum sağlaması gerekmektedir. Özellikle "Made in Rwanda" politikası kapsamında yüksek kaliteli ve standartlara uygun üretim teşvik edilmektedir.

Daha detaylı bilgi için Rwanda Standards Board (RSB) <https://www.rsb.gov.rw> ve MINAGRI <https://www.minagri.gov.rw> resmi sitelerini ziyaret edebilirsiniz.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.9. Ülkenin, Ülkemiz ve Diğer Ülkelerle STA/Tercihli Ticaret Anlaşmaları Bilgileri**

Ruanda'da son yıllarda yatırım ortamını iyileştirmek için önemli adımlar atılmaktadır. Özellikle 2008 yılından bu yana Ruanda hükümeti tarafından yatırım dostu bir dizi reforma gidilmiştir. Yenilebilir enerji, altyapı, tarım, madencilik, turizm, iletişim başlıca yatırım çeken alanların arasında yer almaktadır. Ülkede yolsuzluk oranının görece düşük olması, yabancı yatırımcıya yönelik elverişli politikalar geliştirilmesi, turizm ve hizmetler alanındaki yatırımlarda bölgesel merkez olma hedefi Ruanda'yı Afrika'daki potansiyel yatırım ülkelerinden birisi haline getirmektedir. İstikrarlı biçimde yakalanan yüksek büyüme oranı (geçtiğimiz 20 yılda ortalama büyüme hızı %7), yolsuzlukla mücadele konusunda gösterilen performans (Transparency Index'te dünyada 48., Afrika'da 4.), iş yapma kolaylığı (Doing Business Endeksine göre 2020 yılı itibarıyla dünya genelinde 38, Afrika'da ise Mauritius'un ardından 2.) Ruanda'yı Orta ve Doğu Afrika'da potansiyel taşıyan bir ülke haline getirmektedir.

Ruanda Hükümeti'nin öncelikli hedefleri arasında ülkeyi bölgesel ticaret ve finans, turizm ve IT hizmetleri açısından bir merkez haline getirmek yer almaktadır. Türkiye ile Ruanda arasında 03.11.2016 tarihinde imzalanan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

TCMB verilerine göre ülkemizde hâlihazırda Ruanda yatırımı bulunmamaktadır. İki ülke arasında **kara taşımacılığı alanında** imzalanmış herhangi bir anlaşma bulunmamaktadır.

Yürürlükte Olan ve Müzakeresi Süren Anlaşmalar ve Protokoller ise aşağıdaki gibidir.

| Anlaşma Adı                                            | İmza Tarihi   | RG Tarih ve No'su |
|--------------------------------------------------------|---------------|-------------------|
| Ekonomik ve Ticari İşbirliği Anlaşması                 | 3 Kasım 2016  |                   |
| Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması | 3 Kasım 2016  | 24.04.2022-31819  |
| Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması             | 1 Aralık 2018 | 25.09.2020        |

İki ülke arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmıştır. İç onay süreci devam etmektedir.

Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması Dışişleri Komisyonundan Genel Kurula sevk edilmiş olup, YTK Anlaşması 4 Kasım 2022 tarihinde ve ÇVÖ ise 21 Ekim 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ÇVÖ'nün vergiler açısından uygulaması 1 Ocak 2021 tarihinde başlamıştır. Karma Ekonomik Komisyon (KEK) mekanizmasını kuran Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 2-3 Kasım 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu esnasında imzalanmış olup, henüz yürürlüğe girmemesinden ötürü hâlihazırda iki ülke arasında KEK mekanizmasının ilk toplantısı gerçekleşmemiştir.) Türk-Ruanda İş Konseyi, 2012 yılında iki ülke arasındaki mevcut işbirliği potansiyelinin değerlendirilmesi, ikili ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir platform oluşturulması amacıyla kurulmuştur.



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

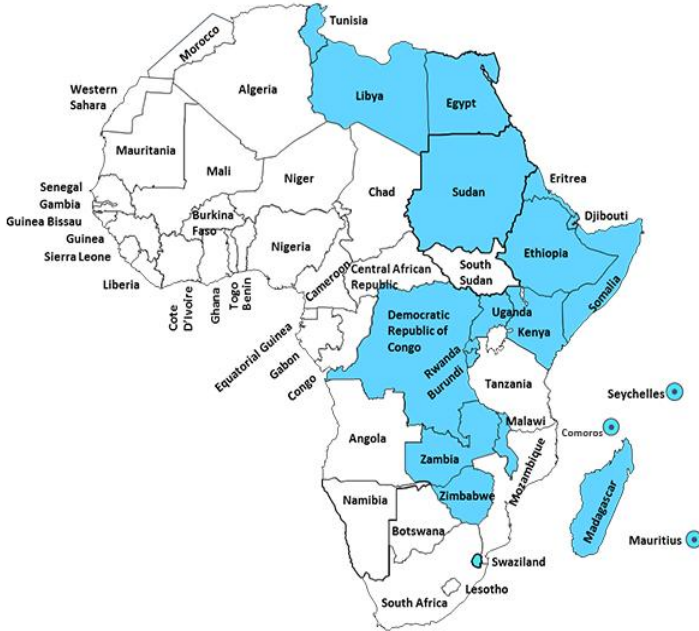
**EAC(East African Community)(Doğu Afrika Topluluğu)**



**Ruanda**, toplam nüfusu yaklaşık 300 milyonu aşan Burundi, Kenya, Uganda, Tanzanya, Güney Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve son olarak Somali'nin de katılımıyla üye sayısı 8'i bulan ve toplam GSYİH'sı 300 milyar doları geçen **Doğu Afrika Topluluğu'nun (EAC)** bir üyesidir. Ruanda'da ve topluluk genelinde ithalat ve ihracat süreçleri, 2004 yılında yürürlüğe giren "The East African Community Customs Management Act" kanununa göre düzenlenmektedir. Ruanda, EAC üyesi olarak diğer üye

ülkelerle serbest ticaret anlaşmalarına uyar. Bu anlaşmalar, üye ülkeler arasında gümrük vergilerini kaldırarak(üye ülkeler arasında gümrük vergisi yoktur) ticareti kolaylaştırmaktadır.

**COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa) (Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı)**



**Ruanda** ayrıca 21 üye sayısı (Burundi, Komorlar, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Mısır, Eritre, Esvatini, Etiyopya, Kenya, Libya, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Ruanda, Seyşeller, Somali, Sudan, Tunus, Uganda, Zambiya ve Zimbabve'nin oluşturduğu bir topluluk), 800 milyar dolara yaklaşan GSYİH'sıyla ve yaklaşık 600 milyonluk nüfusuyla VE NEREDEYSE Afrikanın üçte ikisine yayılan ortak bir Pazar olan Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı'nın da (COMESA) bir üyesidir. Bölge menşeli mallar için nicel ve tarife dışı engellerin nihai olarak kaldırılması ile yakın gelecekte bir gümrük birliği planlanmaktadır. Ortak dış tarifeler de öngörülmektedir. Hem COMESA'ya hem de EAC tek pazarına üye olan bazı

ülkelerin getirdiği teknik ve yasal zorluklar göz önüne alındığında, COMESA birliğinin koşullarının EAC'nin koşullarıyla uyumlu hale getirilmesi muhtemeldir.



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

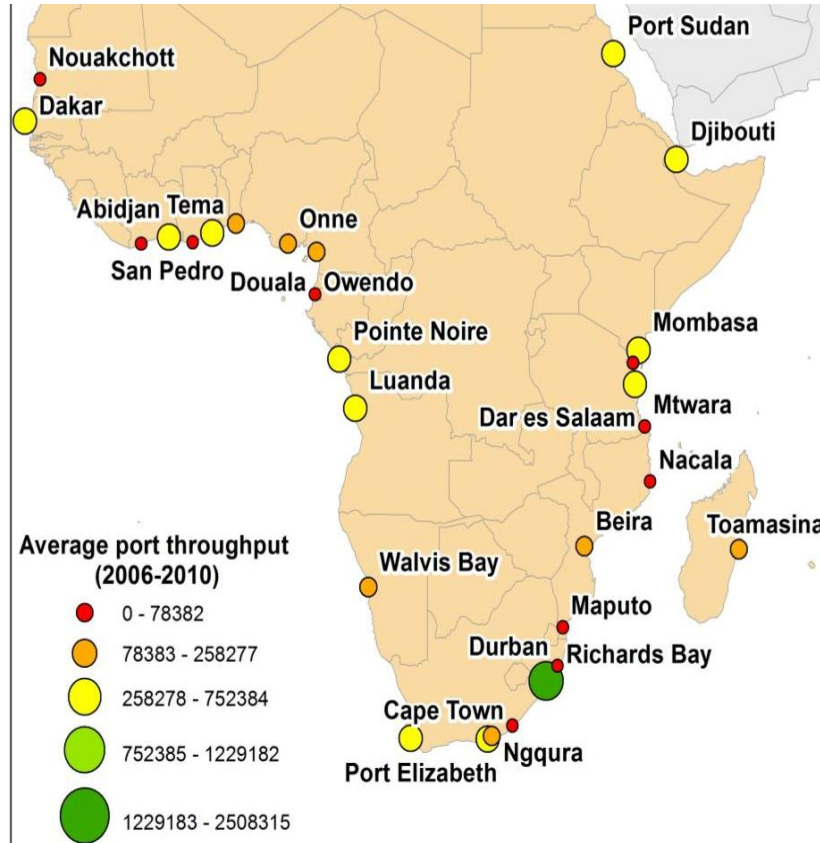
**4.10. Sektörde Lojistik ve Dağıtım Kanalları**

Doğal kaynaklar bakımından bölgesindeki diğer ülkelere göre **daha kısıtlı, denize çıkışı olmayan, küçük bir kara ülkesi** olan Ruanda'da **ticaret maliyetlerinin dünyanın en yüksekleri** arasında olmasına yol açmıştır. Ayrıca, ülkenin **bölgesel demiryolu ağlarına bağlantısının bulunmaması**, ticaretin tamamen kara ve hava yoluyla yapılması (bu anlamda Türk Hava Yollarının uçuş ve hava kargo ücretlerinin rakiplerine oranla çok yüksek olması) **ticaret potansiyelini kısıtlayıcı** etkide bulunmaktadır. Orta Afrika ve Doğu Afrika arasında **bir koridor rolü oynayabilmesi** ve ticaret maliyetlerini düşürebilmesi bakımından **lojistik sektörünün güçlendirilmesi** Ruanda'nın bölgesindeki **rekabet üstünlüğünü** ele geçirmesi bakımından kritik öneme sahiptir.

Ruanda, yukarıda da belirtildiği üzere coğrafi konumu itibarıyla denize çıkışı olmayan, kara ile çevrili bir ülke (landlocked) olduğu için ithal ettiği malları genellikle kara ve hava yolunu kullanarak ülkeye sokmaktadır. Bu kanallar, ülkenin lojistik altyapısı, ticaret ortakları ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle birbirini tamamlayıcı şekilde kullanılır. Ruanda'nın ithalat için kullandığı başlıca dağıtım kanalları:

**Deniz Yolu**

*Afrika'daki deniz limanları haritası.*



Ana Giriş Limanları Üzerinden Ruanda'nın denize kıyısı olmadığı için ithal mallar, önce komşu ülkelerdeki büyük limanlara deniz yoluyla ulaştırılır. Bu limanlardan kara yolu veya demir yoluyla Ruanda'ya taşınır. Ruanda'nın en çok kullandığı limanlar şunlardır:

**-Mombasa Limanı (Kenya)**, Ruanda'nın en önemli deniz giriş kapısıdır. Mombasa Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve Ruanda'ya giden malların büyük bir kısmı bu liman üzerinden taşınır. Mallar, Mombasa'dan kara yoluyla Ruanda'ya ulaştırılır. Her türlü tonajda geminin yanaşmasına imkan verecek kapasiteye sahiptir. İkinci limanı ise henüz kullanımı çok yaygın olmayan Lamu Limanıdır.

Ülkemizden yüklenen ağır ve hacimli eşyaların Kenya'ya ulaşımı çoğunlukla deniz yolu ile gelmekte olup Süveyş Kanalı'nı ve Kızıl Denizi aşan gemiler Hint Okyanusuna ulaşmaktadır. Ancak zaman zaman yapılan sevkیاتlar, Birleşik Arap Emirlikleri'ne uğradıktan sonra Mombasa Limanı'na gelmektedir.



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

Taşıyıcı şirket bulmakta zorluk çekilmemekte olup, her türden irili ufaklı birçok gemi taşıma şirketi Mombasa'ya yanaşmaktadır.

Yüklerin Kenya'ya ulaşmasında uzun yıllardan beri sıkıntı olan gemi kaçırma ve fidye isteme şeklinde yürütülen korsanlık problemi ve son günlerde Yemenli bazı grupların Kızıldeniz'de yük taşıyan gemilere yaptıkları saldırılar, maalesef Kenya'ya gemi trafiğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'den Kenya'ya gelen yükler, Kızıldeniz'deki sorun başlamadan önce 30-45 gün arasında, 40 ft konteyner 4-5 bin USD'a gelmekteyken, Kızıldeniz sorunu ile beraber rota sıklıkla Güney Afrika Ümit Burnu'nu dolaşarak 80-90 günde gelme yönünde kaymış ve fiyatlar 9-10 bin USD'a yükselmiştir.

**-Darüsselam Limanı (Tanzanya),** Ruanda'nın ikinci önemli deniz giriş kapısıdır. Darüsselam Limanı, Hint Okyanusu'nda yer alır ve özellikle Tanzanya ile ticaret yapan şirketler için önemli bir lojistik merkezidir. Mallar, bu limandan kara yoluyla Ruanda'ya taşınır.

**-Diğer Limanlar:** Bazen, Djibouti Limanı veya Maputo Limanı (Mozambik) gibi alternatif limanlar da kullanılabilir, ancak bu nadiren kullanılmaktadır.

### Kara Yolu



Ruanda, ithal mallarını komşu ülkelerden kara yoluyla taşımak için yoğun bir şekilde kara yolu ağını kullanır. Ülkenin ana kara yolu güzergahları ise şu şekildedir.

**-Mombasa-Kigali Koridoru (Kenya üzerinden),** Mombasa Limanı'ndan Ruanda'nın başkenti Kigali'ye uzanan bu koridor, Ruanda'nın en yoğun kullandığı ticaret yoludur. Mallar, Kenya'nın içinden geçerek Ruanda'ya ulaşır.

**-Darüsselam-Kigali Koridoru (Tanzanya üzerinden),** Darüsselam Limanı'ndan Ruanda'ya uzanan bu koridor, özellikle Tanzanya

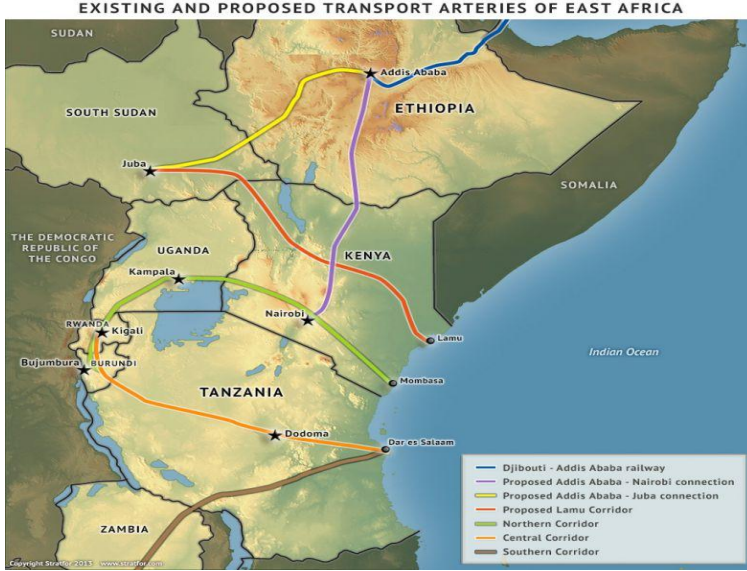
ile ticaret yapan şirketler için önemlidir.

**-Kampala-Kigali Koridoru (Uganda üzerinden),** Uganda üzerinden Ruanda'ya ulaşan bu koridor, özellikle Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ülkeleri arasındaki ticaret için kullanılır.

Bu güzergâhlarda nakliye süresi genellikle **5-7 gün** arasında değişmektedir.



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025



### Demir Yolu

Ruanda, demir yolu taşımacılığı konusunda henüz tam olarak gelişmiş bir altyapıya sahip değildir, ancak bölgesel projelerle bu altyapıyı güçlendirme çabaları devam etmektedir. Özellikle

**Mombasa-Nairobi-Kampala-Kigali Demir Yolu Projesi**, Ruanda'nın deniz limanlarına demir yoluyla bağlanmasını amaçlamaktadır. Bu proje tamamlandığında, ithal malların taşınmasında demir yolu daha fazla kullanılacaktır.

### Hava Yolu



Ruanda, hızlı ve değerli ithal mallar (örneğin, elektronik eşyalar, ilaçlar, taze ürünler) için hava yolunu kullanır. Ülkenin ana hava kargo merkezi, başkent Kigali'deki Kigali Uluslararası Havalimanı (KGL)'dir. Bu havalimanı, uluslararası hava kargo taşımacılığı için önemli bir merkezdir ve özellikle zaman hassasiyeti olan ürünler için tercih edilir. Bu güzergâhlarda nakliye süresi genellikle **1-2 gün** arasında değişmektedir.

Ruanda, Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Afrika Serbest Ticaret Anlaşması (AfCFTA) gibi bölgesel entegrasyon girişimleri sayesinde ithalat süreçlerini kolaylaştırmıştır. Ayrıca, Ruanda Gelişim Kurulu (RDB), lojistik altyapıyı iyileştirme ve ticaret süreçlerini dijitalleştirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Örneğin, Single Customs Territory (Tek Gümrük Bölgesi) uygulaması, ithalat süreçlerini hızlandırmış ve maliyetleri nispeten düşürmüştür.

Özetle, Ruanda, ithal ettiği malları deniz, kara ve hava yolu gibi çeşitli dağıtım kanallarıyla ülkeye sokmaktadır. Deniz yolu, özellikle Mombasa (Kenya) ve Darüsselam (Tanzanya) limanları üzerinden yoğun olarak kullanılırken, kara yolu bu limanlardan Ruanda'ya ulaşımın ana aracıdır. Hava yolu ise hızlı ve değerli ürünler için tercih edilir. Ruanda, lojistik altyapısını ve bölgesel entegrasyonunu sürekli geliştirerek ithalat süreçlerini daha verimli hale getirmektedir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

Ruanda'da mevcut gümrük kapıları ise özetle aşağıdaki gibidir.

| <b>Ruanda Gümrük Kapıları</b>                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Ruanda- Uganda</b>                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Gatuna (Katuna)</b>                           | En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Kigali - Kampala ana yolu üzerinde bulunur. Birleşik Gümrük ve Göçmenlik Kontrolü (OSBP) uygulanmaktadır. Ticaret ve yolcu trafiği en yoğun geçiş noktasıdır. Tır ve otobüslerin yoğunlukla kullandığı sınır kapısıdır.                       |
| <b>Kagitumba</b><br><b>(Mirama Hills)</b>        | Doğu Ruanda ile Uganda arasında bir geçiş noktasıdır. Tarım ve ticaret ürünlerinin taşınmasında önemli rol oynar. EAC (Doğu Afrika Topluluğu) entegrasyonu çerçevesinde ticareti hızlandırır. Ruanda'nın doğusundaki Nyagatare ile Uganda'nın batısındaki Ntungamo arasında bulunur. |
| <b>Cyanika</b><br><b>(Kyanika)</b>               | Musanze (Ruanda) ve Kisoro (Uganda) şehirlerini birbirine bağlar. Turistler ve yerel halk tarafından yaygın olarak kullanılır. Ticari yük taşımacılığı açısından diğer iki sınır kadar yoğun değildir. Goril turizmine gelen ziyaretçiler tarafından kullanılır.                     |
| <b>Ruanda-Tanzanya</b>                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Rusumo</b>                                    | En büyük ve en yoğun sınır kapısıdır. Kigali ile Tanzanya'nın Dar es Salaam limanı arasındaki ana ticaret yolunun bir parçasıdır. EAC gümrük prosedürleri uygulanmaktadır. Büyük tır ve kamyonların sıklıkla kullandığı bir geçiş noktasıdır.                                        |
| <b>Kagitumba</b>                                 | Ruanda-Uganda-Tanzanya üçgeninde bulunur. Daha çok ticari geçişler ve mal taşımacılığı için kullanılır. Uganda üzerinden Tanzanya'ya geçmek isteyenler için alternatif bir sınır kapısıdır.                                                                                          |
| <b>Ruanda-Burundi</b>                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>Nemba (Gasenyi)</b>                           | En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Ruanda'nın Bugesera bölgesi ile Burundi'nin Kirundo bölgesini birbirine bağlar. Ticaret açısından yoğun kullanılan bir noktadır. OSBP sistemi ile gümrük işlemleri hızlandırılmıştır.                                                         |
| <b>Ruhwa</b>                                     | Cyangugu (Ruanda) ile Cibitoke (Burundi) arasında yer alır. İkincil sınır kapısı olarak kullanılır. Daha çok küçük tüccarlar ve yerel halk tarafından kullanılır.                                                                                                                    |
| <b>Kanyaru-Haut</b>                              | Huye (Ruanda) ile Ngozi (Burundi) arasında yer alır. Alternatif bir sınır kapısıdır. Bölgesel ticaretin desteklenmesi açısından önemlidir.                                                                                                                                           |
| <b>Ruanda-Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC)</b> |                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| <b>La Corniche</b><br><b>(Grande Barrière)</b>   | En büyük ve en önemli sınır kapısıdır. Gisenyi (Ruanda) ve Goma (DRC) arasında bulunur. Ticaret ve turizm açısından en yoğun kapılardan biridir. Büyük tır ve ticaret araçları için ana geçiş noktasıdır. EAC gümrük entegrasyonu ile hızlandırılmış işlemler uygulanmaktadır.       |
| <b>PetiteBarrière</b>                            | Goma (DRC) ile Gisenyi (Ruanda) arasında küçük çaplı bir sınır kapısıdır. Günlük işçi, küçük tüccar ve yayalar tarafından kullanılır. Daha az yoğunluklu, ancak sürekli açıktır.                                                                                                     |
| <b>Rusizi I</b>                                  | Bukavu (DRC) ile Cyangugu (Ruanda) arasında bulunur. Yoğun ticaret ve taşımacılık yapılan bir sınır kapısıdır. Büyük kamyonlar ve ticaret malları için kritiktir.                                                                                                                    |
| <b>Rusizi II</b>                                 | Daha küçük bir sınır kapısıdır. Daha çok yerel halk ve küçük tüccarlar tarafından kullanılır.                                                                                                                                                                                        |



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.11. Sektörde Vergiler ve E-Ticaret**

**4.11.1. Sektörde E-Ticarete Yönelik Düzenlemeler ve Ülkedeki Pazaryerleri**

Ruanda, tarım sektörünü dijitalleştirme konusunda Afrika'da öncü ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. E-ticaret platformları, küçük çiftçilerin ekonomik olarak güçlenmesine ve tarımın modernize edilmesine katkı sağlamaktadır.

Bu kapsamda, Ruanda hükümeti ve özel sektör, tarım sektörünün dijitalleşmesi ve modernizasyonunu yönlendiren temel dijital ve tarım ürünlerinin dijital platformlar üzerinden satışını teşvik etmek için çeşitli girişimler başlatmıştır. Kısaca değinecek olursak,

**Management Information System (Yönetim Bilgi Sistemi) (MIS):** Amaç, tarımla ilgili verileri toplamak, yönetmek ve analiz etmek için tasarlanmıştır; karar alma, politika oluşturma ve kaynak tahsisi süreçlerini desteklemektir. Tarımsal performansın izlenmesine, girdi ve çıktıların takibine ve sektör yönetiminin iyileştirilmesine yardımcı olur.

**SMART Kungahara System (SKS):** Amaç, kahve, çay ve bahçecilik gibi nakit ürünlerin değer zincirini dijitalleştirmek; paydaş veritabanı oluşturmak, girdileri takip etmek, üretimi izlemek ve işleme merkezlerini yönetmektir. Şeffaflık ve verimlilik sağlayarak çiftçilere daha iyi hizmet sunar, nakit ödemelerle yeşil ekonomiyi destekler ve tarım sigortası ile finansal hizmetlere erişimi kolaylaştırır.

**Hayvan Kaynakları İzin Yönetim Sistemi (ARPMS):** Amaç, hayvan ticareti ve hareketleri için izin süreçlerini dijitalleştirir. İdari engelleri azaltır, hayvan sağlığı ve güvenliği düzenlemelerine uyumu sağlar.

**Entegre Hastalık Gözetim ve Müdahale Sistemi (e-IDSR):** Amaç, hayvan hastalıklarının izlenmesini ve salgınlara hızlı müdahaleyi sağlamaktır. Hayvan sağlığını korur ve gıda güvenliğini destekler.

**Online Export Services (Online İhracat Hizmetleri):** Amaç, çiftçilerin ve tarım işletmelerinin ihracat belgelerini kolayca kaydetmesini ve yönetmesini sağlamaktır. İhracat sürecini basitleştirir, bürokratik engelleri azaltır ve uluslararası ticareti kolaylaştırır.

**e-Soko:** "Elektronik pazar" anlamına gelir. Ruanda'da çiftçiler ile alıcıları (toptancılar, ihracatçılar, perakendeciler) bir araya getiren çevrimiçi bir tarım pazar bilgi platformudur. Ruanda Hükümeti tarafından 2009 yılında başlatılmıştır ve tarım sektöründeki bilgi asimetrisini azaltarak çiftçilerin ürünlerini daha iyi fiyatlarla satabilmelerini amaçlar. **Amaç,** çiftçilere gerçek zamanlı pazar fiyatları, talep ve arz bilgileri sağlamak. **aracıların** neden olduğu fiyat istismarını azaltarak çiftçi kârını artırmak, ürünlerin doğru pazarlara ulaşmasını sağlayarak hasat sonrası kayıpları minimize etmek, tarım ürünlerinin şeffaf ve rekabetçi bir ortamda alınıp satılmasını teşvik etmektir.

Çiftçiler, belirli bir ürün kodunu SMS atarak veya mobil uygulamayı kullanarak güncel fiyat bilgilerine anında ulaşabilir. e-Soko'nun resmi internet sitesinde, farklı pazarlardaki fiyatlar, stok durumu ve alıcı-satıcı iletişim bilgileri paylaşılır.

Hükümet, pazar görevlileri aracılığıyla ülke genelindeki tarım ürünleri fiyatlarını ve stok durumlarını güncel olarak kaydeder.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

Çiftçiler, ürünlerini hangi pazarda daha yüksek fiyata satabileceklerini görebilir.

Platform, çiftçilerin doğrudan alıcılarla iletişime geçmesini kolaylaştırır.

Tarım ürünlerindeki talep değişimleri hakkında analizler sunar.

Çiftçilere modern tarım teknikleri hakkında bilgiler de verir.

e-Soko sayesinde çiftçiler, aracılar olmadan ürünlerini daha iyi fiyatlarla satabilmişlerdir. Ürünlerin doğru pazarlara yönlendirilmesi, israfı azaltmış ve stok yönetimini iyileştirmiştir. e-Soko, Ruanda'nın "Akıllı Tarım" (Smart Agriculture) hedeflerine ulaşmasında önemli bir adım olmuştur.

Sonuç olarak, e-Soko, Ruanda'nın tarım sektörünü dijitalleştirme ve çiftçilerin ekonomik olarak güçlenmesini sağlama yolunda önemli bir başarı hikayesidir. Benzer sistemler, Afrika'nın diğer ülkelerine de örnek olmaktadır. Detaylı bilgi için resmi web sitesi: [<https://www.e-soko.rw>]

Öte yandan Mobil para sistemleri ile banka hesabı olmayan çiftçilerin online işlem yapabilmesine de imkan tanımaktadır. Ruanda'da para kullanımı, hem nakit hem de dijital ödeme yöntemleriyle oldukça çeşitlidir. Ülkenin resmi para birimi **Ruanda Frangı (RWF)**'dir. **Banknotlar:** 500, 1.000, 2.000, 5.000 RWF'dir. **Madeni Paralar ise** 25, 50 ve 100 RWF. 2025 yılı Nisan itibariyle yıllık ortalama döviz kurunun **1 Dolar=1.410 RWF** olduğu, bu döviz kurları resmi olarak duyurulan rakamlar olup serbest piyasada ise döviz kurları bu rakamlardan biraz daha yüksek olarak işlem görmektedir. Örneğin **1 Dolar=1.440 RWF** olarak işlem görmektedir. **Döviz Değişimi:** ABD Doları (USD) ve Euro (EUR) gibi yabancı para birimleri, büyük şehirlerdeki bankalar ve döviz bürolarında kolayca Ruanda Frangı'na çevrilebilir. Ancak küçük kasabalarda döviz bozdurmak zor olabilir.

Ruanda'da nakit, özellikle kırsal bölgelerde ve küçük işletmelerde yaygın olarak kullanılır. Büyük şehirlerde (Kigali gibi) nakit kullanımı hala yaygın olsa da, dijital ödeme yöntemleri giderek daha popüler hale gelmektedir. **Kredi Kartları:** Visa ve MasterCard, büyük oteller, restoranlar ve alışveriş merkezlerinde kabul edilir. Ancak küçük işletmelerde ve kırsal bölgelerde kredi kartı kullanımı yaygın değildir. **Banka Kartları:** Ruanda'da yerel bankaların ATM'leri, Ruanda Frangı çekmek için kullanılabilir. Uluslararası banka kartları da büyük şehirlerdeki ATM'lerde çalışır.

Ruanda, Afrika'da dijital ödeme sistemlerinin en gelişmiş olduğu ülkelerden biridir. Yaygın kullanılan dijital ödeme yöntemleri: *Mobile Money (Mobil Para)* Ruanda'da **Mobile Money** (Airtel Money, MTN Mobile Money) oldukça yaygındır. Mobil para cüzdanları, nakit yatırma, para transferi, fatura ödeme ve alışveriş yapma gibi işlemler için kullanılır. Özellikle kırsal bölgelerde banka hesabı olmayan kişiler için mobil para büyük bir kolaylık sağlar. *Online Bankacılık,* Ruanda'daki bankalar, online bankacılık ve mobil uygulamalar aracılığıyla para transferi, fatura ödeme ve hesap yönetimi gibi hizmetler sunar. **Nakit Taşıma:** Özellikle kırsal bölgelere seyahat ediliyorsa yeterli miktarda nakit bulundurmak gerekmektedir, küçük işletmelerde ve pazarlarda büyük banknotlarla ödeme yapmak zor olabilir. Bu nedenle küçük banknotlar (500, 1.000 RWF) taşımak önerilmektedir. **ATM'ler:** ATM'lerden para çekerken, uluslararası işlem ücretleri olabileceğini unutmamak gerekmektedir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.13.2. Sektörde Gümrük Vergileri ve Muafiyetleri**

Ruanda'da e-vergi sistemi, Rwanda Revenue Authority (RRA) tarafından yönetilmektedir ve vergiler beyana dayalı olarak çevrimiçi yapılmaktadır. Ancak, "e-ticaret sektör vergisi" adında özel bir vergi bulunmamaktadır. Bunun yerine, e-ticaret veya dijital ticaretle uğraşan işletmeler, faaliyetlerine göre çeşitli mevcut vergilere tabi olabilir.

Ruanda, Burundi, Kenya, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (DRC) ile birlikte Doğu Afrika Topluluğu (EAC) gümrük birliğinin bir üyesidir. Gümrük tarifeleri, menşe kuralları, ithalat yasakları ve ticaret düzenlemeleri EAC aracılığıyla uyumlu hale getirilmiştir. Ruanda, ithalatın C.İ.F (maliyet, sigorta ve navlun) değerine EAC ortak dış tarifesi (CET) uygulanmaktadır.

Ruanda, EAC ülkeleri dışından ithalat için dört çeşit bir vergi yapısı kullanmaktadır.

| Ürün                                                                           | Vergi Oranı |
|--------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| Capital Goods and Raw Materials (Sermaye Malları ve Hammadde)                  | 0%          |
| Intermediate Goods not available in the region (Bölgede bulunmayan ara mallar) | 10%         |
| Intermediate Goods available in the region (Bölgede bulunan ara mallar)        | 25%         |
| Finished Goods (Mamul Mallar)                                                  | 35%         |
| Sensitive Goods (Hassas Mallar)                                                | >35%        |

İthalat vergisine (CIF değerine uygulanır) ek olarak, CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan ÖTV (ürünlere bağlı olarak değişen oranlar), CIF+ithalat vergisi+işlem ücretlerine uygulanan KDV (%18), CIF değerine uygulanan stopaj vergisi (%1,5), CIF değerine uygulanan altyapı geliştirme vergisi (%1,5), yalnızca yakıt ve petrol ürünlerine uygulanan stratejik rezerv vergisi (%0,2) ve CIF değerine uygulanan Afrika Birliği Vergisi (%0,2) yer alır. Aşağıdaki link kullanılarak bu vergiler hızlıca hesaplanabilir. (<https://rwandatrade.rw/Tariffs?l=en>) Örneğin İşlenmemiş tarım ürünleri (Ham kahve ve çay, taze meyve ve sebze), %0–10 , Yarı işlenmiş ürünler (ör. kahve çekirdeği): %10–25, İşlenmiş ürünler (ör. paketlenmiş gıda süt ürünleri): %25 ve üzeri vergilendirilmektedir. Öte yanda örneğin, tarım teknolojisi (ör. sulama sistemleri, traktörler) için %0 vergi, insani yardım ve STK Projeleri de (FAO, WFB gibi kuruluşların getirdiği gıda yardımları) vergiden muaftır. Aynı şekilde Özel Ekonomik Bölgelerde faaliyet gösteren agri-tech şirketleri, ekipman ithalatında vergi muafiyeti alabilmektedir.

**Katma Değer Vergisi (VAT)**

Ruanda'da, Katma Değer Vergisi (Value Added Tax) (VAT), ülkenin vergi sisteminin önemli bir parçasıdır. KDV, Ruanda hükümetinin en önemli gelir kaynaklarından biridir ve toplam vergi gelirlerinin %25'ini oluşturmaktadır. Ruanda, KDV'yi 2001 yılında yürürlüğe koyarak geleneksel satış vergisi sistemini modernize etmiştir. Ruanda'da KDV oranları üç ana kategoride belirlenmiştir:

**Standart Oran : %18**, Çoğu mal ve hizmet için geçerlidir (örneğin, elektronik eşyalar, inşaat malzemeleri, otel hizmetleri).

**Sıfır Oran (%0)**, Ruanda'dan ihraç edilen tüm mallar, yabancı ülkelere yapılan taşımacılık hizmetleri, tohumlar, gübreler ve tarım makineleri gibi tarımsal girdilerde oran sıfırdır.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**İstisna ve Muafiyetler,** Un, pirinç, mısır, fasulye gibi temel gıdalar, devlet tarafından sağlanan eğitim ve sağlık hizmetleri, bankacılık ve sigorta hizmetleri gibi finansal hizmetler, konut amaçlı kiralar, duruma göre KDV'den istisna ve KDV'den muafiyet vardır.

Yıllık cirosu 200 milyon RWF üzerinde olan işletmeler KDV kaydı yaptırmak zorundadır. Cirosu eşik altında olan işletmeler de gönüllü olarak KDV kaydı yapabilir. KDV mükellefleri, vergiyi aylık olarak beyan eder ve öder. Ruanda Gelir İdaresi (RRA), e-tax platformu üzerinden online beyan ve ödeme imkanı sunar. Faturalarda KDV ayrıca gösterilmeli ve RRA formatına uygun olmalıdır. Ruanda'ya ithal edilen tüm mallar, gümrük vergisi ve diğer harçlara ek olarak %18 KDV'ye tabidir. KDV, malların gümrükten çekilmesi sırasında ödenir. İthal edilen bazı tarım makineleri ve tıbbi ekipmanlar KDV'den muaf olabilir. 2023'ten itibaren tüm KDV mükellefleri elektronik fatura düzenlemek zorundadır. Detaylı bilgi için RRA resmi sitesi (<https://www.rra.gov.rw>) ziyaret edebilir.

**Kurumlar Vergisi (Corporate Income Tax)**

Ruanda'da faaliyet gösteren tüm şirketler, yabancı şirketlerin daimi temsilcilikleri ve belirli yabancı kuruluşlar Kurumlar Vergisi ödemek zorundadırlar. Ruanda'da kurumlar vergisi oranları sektörlere ve şirket büyüklüklerine göre farklılık gösterir:

| Kategori                      | Vergi Oranı | Açıklama                                                             |
|-------------------------------|-------------|----------------------------------------------------------------------|
| Standart Oran                 | %30         | Ticari şirketler, sanayi ve hizmet sektörleri için geçerlidir.       |
| Tarım ve Hayvancılık          | %0          | İlk 5 yıl vergi muafiyeti (sonra %15).                               |
| Agro-İşleme                   | %15         | Tarım ürünlerini işleyen şirketler için.                             |
| İhracat Odaklı Şirketler      | %5          | Gelirlerinin en az %80'ini ihracattan elde eden şirketler.           |
| Borsada İşlem Gören Şirketler | %0          | Ruanda Menkul Kıymetler Borsası'nda (RSE) listelenen şirketler için. |

Kurumlar Vergisi Matrahı: Şirketin net kârı (brüt gelir - işletme giderleri + vergiye tabi olmayan gelirler) şeklindedir. Makine, bina veya teknoloji yatırımları için %50'ye varan indirimler. Ar-Ge harcamaları ekstra vergi indirimi ile desteklenir. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren şirketler 10 yıl vergi muafiyeti alabilir. Beyan Dönemi, mali yıl sonu itibarıyla (genellikle 31 Aralık). Beyanname, mali yılın bitiminden sonra 3 ay içinde sunulmalı ve vergi ödenmelidir. RRA'nın e-tax platformu üzerinden online beyan ve ödeme yapılır. Yıllık cirosu 10 milyon RWF altındaki işletmeler, basitleştirilmiş Tek Vergi (Turnover Tax) sistemine tabidir. Ruanda'da faaliyet gösteren yabancı şirketler, yerel kârları üzerinden %30 vergi öder. Çifte vergilendirmeyi önlemek için yurtdışında ödenen vergiler mahsup edilebilir. Ruanda, çifte vergilendirmeyi önlemek için Türkiye dahil 20'den fazla ülke ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmalar kapsamında vergi oranları düşürülebilir.

**Dijital Hizmetler Vergisi**

Ruanda, dijital hizmet (örneğin, yayın, e-kitap, yazılım vb.) sağlayan yabancı şirketler için %5 Dijital Vergi uygulamaktadır. Yabancı e-ticaret şirketleri, Ruanda'dan elde ettikleri kazanç üzerinden vergilendirilmektedir. Ayrıca yabancılara dijital hizmet ödemelerinde stopaj vergisi uygulanabilmektedir. Özetle, Ruanda'da "e-ticaret sektör vergisi" adında ayrı bir vergi yoktur, ancak e-ticaret işletmeleri yukarıda belirtilen KDV, Kurumlar Vergisi ve Dijital Hizmet Vergisi gibi standart vergileri ödemek zorundadırlar.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.11.3. En Çok Kullanılan Sosyal Medya Platformları**

Ruanda'da tarım sektöründe sosyal medya kullanımı, çiftçilerin bilgiye erişimi, pazarlama ve işbirliği için giderek yaygınlaşmaktadır. Çiftçi grupları ve kooperatifler, bilgi paylaşımı ve koordinasyon için WhatsApp grupları oluşturmaktadır. Tarım uzmanları, hava durumu uyarıları, hastalık kontrolü veya pazar fiyatları gibi güncel bilgileri gruplarda paylaşmaktadır. Ayrıca, çiftçiler ise ürünlerini satmak için Facebook Marketplace'i kullanmaktadır. Hem Facebook hem de Youtube'da "Ruanda Çiftçi Toplulukları" gibi gruplarda sulama, gübreleme vb deneyim paylaşımı yapılmaktadır. Tarım sektöründe anlık duyurular için ise kamu kurumları ve tarım uzmanları tarafından "X" platformu kullanılmaktadır. #RwandaAgri, #FarmersFirst vb. Genç çiftçiler ve agri-girişimciler arasında ise özellikle organik ürünlerin görsel pazarlaması Instagram da giderek yaygınlaşmaktadır.

**4.11.4. Özel Günler, Bayramlar, Yerel Saat**

Ruanda'da mesai saatleri genellikle sabah 08:00 ile akşam 17:00 arasındadır. Ancak bu saatler sektöre, kuruma ve bireysel işletmelere göre değişiklik gösterebilir. Genel olarak Pazar günü çoğu resmi kurum ofis ve işletmeler kapalıdır. Fakat bazı bankalar, Cumartesi günleri yarım gün açıktır. Ruanda 2025 yılı resmi tatilleri ise aşağıdaki tablodaki gibidir.

| Tarih      | Gün       | Tatil Adı                                      | Açıklama    |
|------------|-----------|------------------------------------------------|-------------|
| 01 Ocak    | Çarşamba  | Yeni Yıl (New Year's Day)                      | Resmi Tatil |
| 01 Şubat   | Cumartesi | Kahramanlar Günü (National Heroes' Day)        | Resmi Tatil |
| 03 Şubat   | Pazartesi | Kahramanlar Günü                               | Resmi Tatil |
| 31 Mart    | Pazartesi | Ramazan Bayramı (Eid al-Fitr)                  | Resmi Tatil |
| 07 Nisan   | Pazartesi | Tutsi Soykırımını Anma Günü (Memorial Day)     | Resmi Tatil |
| 18 Nisan   | Cuma      | Kutsal Cuma (Good Friday)                      | Resmi Tatil |
| 21 Nisan   | Pazartesi | Paskalya Pazartesi (Easter Monday)             | Resmi Tatil |
| 01 Mayıs   | Perşembe  | İşçi Bayramı (Worker's Day)                    | Resmi Tatil |
| 07 Haziran | Cumartesi | Kurban Bayramı (Eid al-Haj)                    | Resmi Tatil |
| 01 Temmuz  | Salı      | Bağımsızlık Günü (Independence Day)            | Resmi Tatil |
| 04 Temmuz  | Cuma      | Kurtuluş Günü (Liberation Day)                 | Resmi Tatil |
| 01 Ağustos | Cuma      | Umuganura Günü (Umuganura Day)                 | Resmi Tatil |
| 15 Ağustos | Cuma      | Meryem Ana'nın Göğe Yükselişi (Assumption Day) | Resmi Tatil |
| 25 Aralık  | Perşembe  | Noel Christmas Day                             | Resmi Tatil |
| 26 Aralık  | Cuma      | Noel Sonrası Tatil (Boxing Day)                | Resmi Tatil |

Ruanda, Doğu Afrika Saati (EAT - East Africa Time) dilimini kullanır. Bu saat dilimi, UTC/GMT +2 olarak belirlenmiştir. Ruanda'da yaz saati uygulaması (daylight saving time) yoktur. Ruanda'da yerel saat, Türkiye'den 1 saat geridedir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**4.12. Sektörde Tüketici/Alıcı Tercihleri ve Son Trendler**

Ruanda'da nispeten **düşük ortalama gelir seviyesi** nedeniyle tüketiciler genellikle **fiyat hassasiyeti** gösterir. Bu durum, özellikle günlük tüketim ürünleri ve temel ihtiyaç mallarında **Çin ve Hindistan menşeli ucuz ürünlerin** pazarda hakimiyet kurmasına yol açmıştır.

Ancak, Ruanda'nın son yıllarda ekonomik büyüme ve orta sınıfın genişlemesiyle birlikte, **kaliteye öncelik veren tüketici grupları** da belirginleşmeye başlamıştır. Ruanda'da **Hindistan kökenli topluluk** Kenya'daki kadar büyük olmasa da, özellikle Kigali'deki küçük ölçekli işletmeler ve ticaret ağlarında Hindistanlı girişimciler etkindir.

**Çin menşeli ürünler**, düşük fiyat avantajıyla tekstil, elektronik ve inşaat malzemeleri gibi sektörlerde yaygın şekilde bulunur. Ayrıca, Çinli firmalar Ruanda'nın altyapı projelerinde aktif rol alarak (örneğin yol, hastane ve konut inşaatları) yerel pazarla entegre olmuştur.

Son yıllarda Ruanda hükümetinin "**Made in Rwanda**" girişimleriyle yerel üretimi teşvik etmesi ve tüketicilerin bilinçlenmesi, ucuz ürünlerin yanı sıra **uzun ömürlü ve kaliteli ürünlere** talep artışını beraberinde getirmiştir. Özellikle dayanıklı tüketim malları (elektronik, mobilya) ve tarım makineleri gibi alanlarda **ABD ve Avrupa menşeli ürünler** "yüksek kalite" algısıyla tercih edilmektedir.

Ruanda pazarında **Türkiye menşeli ürünler, kalite-fiyat dengesi** sayesinde olumlu bir imaja sahiptir. Özellikle tekstil (hazır giyim, ev tekstili), inşaat malzemeleri ve tarım ekipmanları gibi sektörlerde Türk markaları, Çin ürünlerine kıyasla daha yüksek kalite standartlarıyla öne çıkmaktadır.

Özetle, Ruanda pazarında **fiyat hassasiyeti ve kalite arayışı** bir arada ilerlemektedir. Türkiye menşeli ürünler, bu ikili dinamikten yararlanarak pazarda daha güçlü bir konum elde edebilir. Özellikle **yerel distribütörlerle iş birliği, hedef odaklı pazarlama ve hükümet destekli projelere katılım**, Türk firmaları için kritik başarı faktörleri olacaktır.

Ruanda'da satışlar büyük oranda konvansiyonel mağazalarda gerçekleşmekte olup, çevrimiçi alışveriş imkan ve alışkanlığı henüz gelişme aşamasındadır.

Büyük perakendecilerin alımlarını sınırlı sayıda toptancı aracılığıyla gerçekleştirdiği gözlemlenmektedir. Lojistik kısıtlar ve altyapı eksiklikleri perakende sektörünü zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır. Kigali gibi büyük şehirler dışındaki bölgelere ulaşabilmek için güçlü bir distribütör ağı oluşturulması gerekmektedir. Fiyata duyarlı olan pazarda maliyetlerin düşük tutulması satışları artırmada önemli bir rol oynayacaktır.

Öte yandan, pazarda Türk mallarına yönelik olumlu bir algı bulunmaktadır. Türk malı ve markalarının tanınırlığının artırılması ve fiyat-kalite dengesine vurgu yapan bir pazarlama stratejisinin benimsenmesi satışları olumlu yönde etkileyecektir.

Ruanda'da tarım sektörü, hızlı kentleşme, dijitalleşme ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda dönüşüm geçiriyor. Tüketici ve alıcı tercihlerinde öne çıkan eğilimler şunlardır:

**-Organik ve Doğal Ürünlere Artan Talep:** "Made in Rwanda" politikasıyla yerel organik ürünler teşvik edilmektedir. ROCB sertifikalı organik kahve, çay ve bal gibi ürünler hem yerel



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

pazarda hem de ihracatta öne çıkmaktadır. Tüketiciler, kimyasal kalıntı içermeyen pestisitsiz sebze-meyvelere yönelmektedir.

**-Paketli ve İşlenmiş Gıdalara İlgili Artış:** Şehirleşmeyle birlikte hazır gıda tüketimi (konserve, paketli tahıllar) yükseliştir. Yerel markaların katma değerli ürünleri (örneğin, Ruanda kahvesinden yapılan granola barlar) popülerleşmektedir. Okul beslenme programları için zenginleştirilmiş gıdalar talep görmektedir.

**-Dijital Tarım ve E-Ticaret Yükselişi:** Çiftçiden Tüketicie (C2C) platformlar (eSoko) ile taze ürünler online satılmaktadır. Akıllı telefon uygulamaları (örneğin, Twigire Muhinzi) çiftçilere anlık pazar bilgisi sağlamaktadır. Süpermarket zincirlerinde paketli tarım ürünlerinin payı artıyor.

**-Sürdürülebilir ve İklim Dostu Üretim:** İklim dirençli tohumlar (kurağa dayanıklı fasulye çeşitleri) tercih edilmektedir. Plastik ambalaj alternatifleri, biyobozunur paketleme (muz yaprakları, geri dönüştürülmüş kâğıt) öne çıkmaktadır. Karbon ayak izi düşük ürünler (örneğin, güneş enerjisiyle kurutulmuş meyveler) ihracatta avantaj sağlamaktadır.

**-İhracatta Öne Çıkan Ürünler ve Alıcı Tercihleri:** Specialty kahve, ABD ve Avrupa'da yüksek kaliteli Ruanda kahvesi talep görmektedir. Vegan dostu ürünler, Quinoa ve chia tohumu gibi sağlıklı alternatifler bulunmaktadır. Geleneksel ürünler, Urwagwa (muz birası) ve Akabanga (acı biber sosu) turistlerin ilgisini çekmektedir. Organik sertifikalı ürünlerde ihracat potansiyeli bulunmaktadır. Küçük çiftçilerin modern tekniklere erişiminin kısıtlı olması ve İşlenmiş gıdalarda ithalat bağımlılığı ülkemiz açısından ihracat potansiyelimizi artırmaktadır.

Ruanda'da tarımın geleceği; teknoloji, sürdürülebilirlik ve katma değerli üretim ekseninde şekillenmektedir. Yatırımcılar için özellikle organik gıda ve dijital tarım çözümleri önemli fırsatlar sunmaktadır.

### 4.13. Sektöre Yönelik ve Genel Tarife Dışı Engeller

Ruanda'da yasaklanmış veya kısıtlanmış mallar, ülkenin güvenlik, sağlık, çevre ve kamu düzeni gibi çeşitli nedenlerle düzenlemeler getirdiği ürünleri kapsar. Ruanda'da genel olarak yasaklanmış veya kısıtlanmış malların bazı örnekleri aşağıdaki gibidir.

**Silahlar ve Mühimmat:** Ruanda'da silah ve mühimmat ithalatı, satışı ve taşınması sıkı bir şekilde kontrol edilir. Yalnızca yetkili kurumlar ve özel izin sahipleri bu tür ürünleri bulundurabilir.

**Uyuşturucu Maddeler:** Yasa dışı uyuşturucu maddelerin (eroin, kokain, esrar vb.) üretimi, satışı, taşınması ve kullanımı kesinlikle yasaktır.

**Tehlikeli Kimyasallar:** Zehirli, patlayıcı veya çevreye zararlı kimyasalların ithalatı ve kullanımı sıkı düzenlemelere tabidir. Beyaz fosfor kullanılarak üretilmiş kibritler, cıva içeren tüm sabunlar ve kozmetik ürünler

**Yasaklanmış İlaçlar:** Ruanda'da ruhsatsız veya yasaklanmış ilaçların ithalatı ve satışı yasaktır. Tüm ilaçların Ruanda Sağlık Bakanlığı'ndan onay alması gerekmektedir.

**Pornografik Materyaller:** Pornografik içerikli materyallerin ülkeye girişi, dağıtımı ve satışı yasaktır.

**Yasaklanmış Elektronik Cihazlar:** Bazı elektronik cihazlar (örneğin, yasa dışı dinleme veya izleme cihazları) ülkeye sokulamaz.

**Koruma Altındaki Hayvan ve Bitki Türleri:** Nesli tükenmekte olan hayvan ve bitki türlerinin ticareti yasaktır.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Sahte veya Kalitesiz Ürünler:** Sahte markalı ürünler, kalitesiz veya standartlara uymayan malların ithalatı ve satışı yasaktır.

**Yasaklanmış Yayınlar:** Devlet güvenliğini tehdit eden veya nefret söylemi içeren yayınlar yasaktır.

**Alkol ve Tütün Ürünleri:** Alkol ve tütün ürünlerinin satışı ve kullanımı belirli düzenlemelere tabidir. Özellikle gençlere satışı yasaktır.

**Plastik Poşetler:** Ruanda, çevre koruma amaçlı olarak plastik poşetlerin kullanımını yasaklayan öncü ülkelerden biridir. Ülkede plastik poşet ithalatı, üretimi ve kullanımı yasaktır.

**Tarım sektörü** ile ilgili olarak ise, bazı mallar **yasaklanmıştır** (prohibited goods),

-Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO'lar) (Ruanda Çevre Yönetimi Otoritesi (REMA) tarafından onaylanmadıkça yasaktır)

-Süresi geçmiş veya standartlara uymayan gıda ürünleri,

-Kuş gribi veya deli dana hastalığı görülen ülkelere kümes hayvanları ve et ürünleri,

-İşlenmemiş çiğ süt ithalatı

-Sağlığa zararlı esansiyel yağlar veya kimyasal ürünler içeren damıtılmış içkiler (thujone, star anise, benzoik aldehit, salisilik esterler, hyssop ve absinthe dahil). Ancak, %0,1'den fazla anason yağı içermeyen anason ve anisette likörleri ile pimpinella anisum veya allicium verum (star anise) damıtımları bu kapsam dışındadır.

-Aşağıdaki tarım kimyasalları yasaklanmış mallar kapsamındadır:

- 2,4-T
- Aldrin
- Caplaxol
- Chlordimeform/Chlorobenzilate/DDT
- Dieldrin
- 1,2-Dibromoethan (EDB)
- Flouroacetamide
- HCH
- Heptaklor
- Hekzaklorobenzen
- Lindan
- Cıva bileşikler
- Monokrotophos (bazı formülasyonlar)
- Methamidophos
- Fosfamidon
- Metil-parathion
- Parathion

**Tarım sektöründe** bazı mallar ise **kısıtlanmıştır**. (*restricted goods*)

- İşlenmemiş taze balık (Nil Levreği ve Tilapya);
- Gübreler ve pestisitler, RSB ve REMA onayı zorunludur.



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

- Canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler, veteriner onayı gerekir.
- Organik ürünler, ROCB sertifikası olmalıdır.
- Nesli tükenmekte olan bitki türleri,
- Büyük miktarda temel gıda ürünleri (mısır, fasulye, pirinç), gıda kıtlığı dönemlerinde MINAGRI ihracatı kısıtlayabilir.
- Orman ürünleri (kereste, odun kömürü), REMA onayı gerekir.
- Etiketsiz veya yanıltıcı etiketli gıda ürünleri

Tüm liste için <https://www.rra.gov.rw/en/customs-services/importers/prohibited-and-restricted-goods> adresi ziyaret edilebilir.

### **İhlallerin cezaları** ise şu şekildedir.

- Ağır para cezaları (10 milyon RWF veya daha fazlası),
- Mallara el konulması ve imha edilmesi,
- Tekrarlayan ihlallerde işletme lisansının iptali

Öte yandan, Ruanda Gıda ve İlaç Dairesi (Rwanda FDA), 26 Mart 2025 tarihinde yaptığı açıklamada, işlenmiş gıda ithalatçılarına ve firmalarına, "yüksek riskli" gıda ürünleri için ithalat lisansı verileceğini bildirmiştir. Ayrıca, ithalat lisansı ücreti, gıda ürünlerinin değerinin %0,2'si oranında olacaktır.

Bu adım, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (MINICOM) Ocak ayında, Ulusal Kalite Altyapısı kurumlarındaki hizmet süreçlerini basitleştirme kararının ardından geldi. Bazı ürünler için ithalat izinleri kaldırıldı, ancak Ruanda FDA, aşağıdaki "yüksek riskli gıda ürünlerinin" ülkeye girişinde ithalat lisansı zorunlu olacağını duyurmuştur.

### **İthalat Lisansı Gerektiren Yüksek Riskli Gıda Ürünleri**

#### **1. Zenginleştirilmiş Gıda Ürünleri**

- Besin değeri artırılmış tüm gıdalar (örneğin vitamin ve mineral eklenmiş ürünler).

#### **2. Süt ve Et Ürünleri**

- Fermente süt, aromalı süt, pastörize süt, UHT süt, tatlandırılmış yoğunlaştırılmış süt, yoğurt, dondurma.
- Süt tozları, krema tozları, tereyağı, ghee, peynir ve işlenmiş peynir ürünleri.
- Sosisler ve konserve etler.

#### **3. İşlenmiş Yumurta Ürünleri**

- Yumurta tozu, pastörize sıvı yumurta, mayonez.

#### **4. İşlenmiş Balık ve Deniz Ürünleri**

- Balık sosisleri, balık unu, konserve balık, işlenmiş deniz ürünleri.

#### **5. İçecekler**

- Alkollü içecekler, şaraplar, bitki aromalı alkollü içecekler, muz veya tahıl bazlı alkollü içecekler, damıtılmış içkiler.
- İçme suyu, gazlı içecekler, meyve ve sebze suları, enerji içecekleri.



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**6. Özel Beslenme Amaçlı Gıdalar**

- Bebek mamaları, tıbbi amaçlı formüller, büyüme destekleyici gıdalar, kilo kontrol ürünleri, terapötik gıdalar.

**7. Gıda Takviyeleri ve Benzeri Ürünler**

- Vitaminler, mineraller, amino asitler, probiyotikler, enzim takviyeleri.

**8. Yağlar**

- Zeytinyağı.

**9. Kompozit Gıda Ürünleri**

- Hem hayvansal hem de bitkisel işlenmiş ürünlerin karışımını içeren gıdalar.

**10. İşlenmiş GDO'lu Gıda Ürünleri**

- Genetiği değiştirilmiş organizma (GDO) içeren işlenmiş gıdalar.

Ruanda FDA, ayrıca "Yüksek riskli gıda ürünleri listesini gerektiğinde güncelleme hakkını saklı tutacağını ithalatçıların, ilgili düzenlemelere uygun şekilde gereksinimleri yerine getirmesi gerekeceğini belirtmiştir.

Daha da detaylı bilgi için

- Rwanda Standards Board (RSB) <https://www.rsb.gov.rw> ve
- MINAGRI <https://www.minagri.gov.rw> resmi sitelerini ziyaret edebilirsiniz.



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

## 5. SEKTÖRDE İHRACATÇILARIMIZI BEKLEYEN TEHDİTLER

Ruanda tarım sektöründe Türk ihracatçıları bekleyen bazı potansiyel tehditler ve zorluklar şunlardır:

**-Coğrafi Konum ve Lojistik Zorluklar:** Doğal kaynaklar bakımından bölgesindeki diğer ülkelere göre daha kısıtlı, denize çıkışı olmayan, küçük bir kara ülkesi olan Ruanda'da ticaret maliyetlerinin dünyanın en yüksekleri arasında olmasına yol açmıştır. Ayrıca, ülkenin bölgesel demiryolu ağlarına bağlantısının bulunmaması, ticaretin tamamen kara ve hava yoluyla yapılması (bu anlamda Türk Hava Yollarının uçuş ve hava kargo ücretlerinin rakiplerine oranla çok yüksek olması) ticaret potansiyelini kısıtlayıcı etkide bulunmaktadır. Orta Afrika ve Doğu Afrika arasında bir koridor rolü oynayabilmesi ve ticaret maliyetlerini düşürebilmesi bakımından lojistik sektörünün güçlendirilmesi Ruanda'nın bölgesindeki rekabet üstünlüğünü ele geçirmesi bakımından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle, hortikültür (bahçecilik, sebze, meyve vb) ihracatçılarının ihtiyaçlarını karşılayacak özel taşıma filoları alanında fırsatlar mevcuttur.

**-Ticaret Politikaları ve Düzenlemeler:** Ruanda hükümeti, ithal ürünlere karşı yerli üretimi korumak amacıyla çeşitli ticaret politikaları uygulamaktadır. Bu durum, ithal ürünlerin rekabet gücünü etkilemektedir ve Türk ihracatçıları için fırsatlar kadar kısıtlamalar da oluşturmaktadır.

**-Jeopolitik ve Bölgesel Riskler:** Bölgedeki jeopolitik istikrarsızlık, özellikle DRC ile olan savaş nedeniyle (Goma'da meydana gelen çatışmalar ve Ruanda-DRC arasındaki siyasi anlaşmazlıklar) ticaret ve yatırım ortamı belirsizleşmektedir.

**-Finansal Riskler:** Döviz kuru dalgalanmaları, yüksek kredi riski mevcuttur. Ayrıca, yüksek faiz oranları, teminat sorunları ve uygun bankacılık ürünlerinin eksikliği tarım yatırımlarını engellemektedir.

**-Yasal ve İdari Engeller:** Vizyon 2050 belgesine göre, Ruanda'nın 2035 yılında üst orta gelirli, 2050 yılında yüksek gelirli ülke olma hedefini gerçekleştirebilmesi bakımından ticarete bir büyüme kaydetmesine rağmen, ticaret potansiyelini tümüyle hayata geçirememiştir. Bunda göreceli olarak kısıtlı ihraç ürünleri, bölgede uygulanan ayrımcı tarife dışı önlemler (ürünlerin ithalatını veya ihracatını zor ve/veya maliyetli hale getiren kotalar, ithalat lisanslama sistemleri, yasaklar, düzenlemeler, koşullar veya belirli pazar gereksinimlerinden kaynaklanan, tarifelerle ilgisi olmayan kısıtlamalar) ve ticaret altyapısındaki eksiklikler rol oynamaktadır. Örneğin, kısıtlanmış ya da yasaklanmış ürünler listesi komşu ve benzer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça fazladır. Tüm liste için <https://www.rra.gov.rw/en/customs-services/importers/prohibited-and-restricted-goods> adresi ziyaret edilebilir.

**-İklim Değişikliği ve Tarımsal Riskler:** Ruanda'nın tarım sektörü, iklim değişikliğine bağlı olarak kuraklık ve sel gibi doğal afetlere karşı hassastır. Bu durum, tarımsal üretimin ve dolayısıyla pazarın istikrarını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, tarımsal ihracattan kaynaklanan fiyat oynaklığı da potansiyel ve ciddi tehditler arasındadır.

**-Güvenilir Olmayan Elektrik Arzı:** Tarım sektöründe, özellikle işleme aşamasında, elektriğe erişimde yaşanan düzensizlikler özel yatırımları engellemektedir.

**-Hasat Sonrası Kayıplar:** Tarım sektöründe yetersiz depolama nedeniyle %30'a varan hasat sonrası kayıplar yaşanmaktadır.



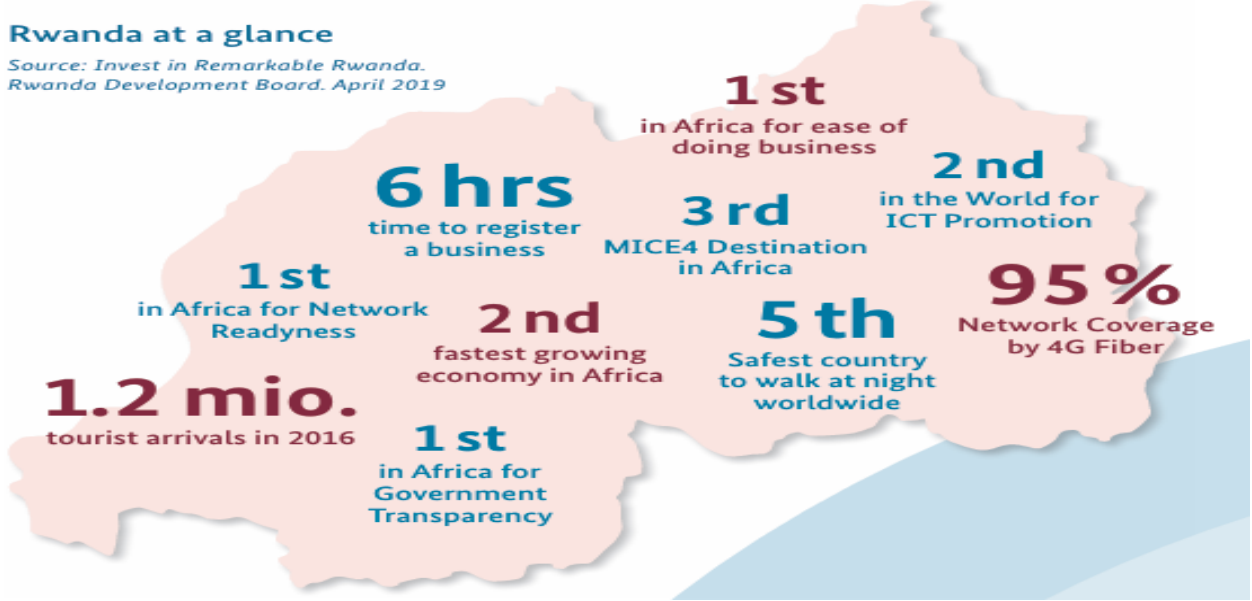
Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

**6. SEKTÖRDE İHRACATÇILARIMIZI BEKLEYEN FIRSATLAR ve ÖNERİLER**

Ruanda tarım sektöründe Türk ihracatçılarına bekleyen **bazı potansiyel fırsatlar** ve **öneriler** şunlardır:

**Rwanda at a glance**

Source: Invest in Remarkable Rwanda.  
Rwanda Development Board. April 2019



**-Ruanda'nın Yatırım Ortamı:** Ruanda'nın güvenli, hızla büyüyen, şeffaf ve yatırımcı dostu bir ülke olması, diğer Afrika ülkelerinden ayrı bir konuma yerleştirmiştir.

Afrika'nın Yükselen Yıldızı olan Ruanda;

- Afrika'nın en hızlı büyüyen 6. ekonomisi (2007'den beri yıllık %7,5, % 8 büyüme) olması,
- Afrika'da iş yapma kolaylığında 2. sırada olması,
- Dünyada insani gelişmede en fazla ilerleme kaydeden ülke olması,
- Yaklaşık 14 milyonluk nüfusunun %65'inin 30 yaşından genç olması, ortalama medya yaşı 19.7 olması
- Dünyada en güvenli 5. ülke olması,
- Afrika'da devlet şeffaflığında(en az yolsuzluğun olduğu) 4. sırada.
- Dünyada parlamentoda en fazla kadın temsil oranı (%63,7) olması,
- Afrika'nın merkezi olma (hub) potansiyelinin olması,
- Afrika'da kongre turizminde (MICE) 2. sırada olması (son 4 yılda 19 basamak yükseldi)
- Doğu Afrika'da ağ altyapısında 1. sırada, Afrika genelinde 5. Sırada olması,
- %95 4G LTE fiber kapsama alanı, 7.000 km fiber internet ağına sahip olması,
- Bilişim Teknolojileri Teşviklerinde (ICT) Afrika'da 2. sırada olması,
- Yatırımcı Dostu Ülke (MICEA) endeksinde Afrika'da 3. sırada olması,
- 6 saatte şirket kurma süresi,



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

olması, Ruanda'nın iş dostu politikaları, dijital altyapısı ve güvenli ortamıyla yatırımcılar için cazip bir ülke olduğunu göstermektedir.

**-Artan Talep:** Ruanda'nın genç (*ortalama medyan yaş 19.7'dir.Doğurganlık hızı 3.8'dir.*) ve büyüyen nüfusun(13.9 milyon) ile hızlı kentleşme, işlenmiş gıda, süt ürünleri, et ve paketlenmiş ürünlere olan talebi artırmaktadır. Tarımsal verimliliği artırmak için küçük ölçekli traktörler, sulama sistemleri gibi tarım makineleri de mekanizasyona geçiş aşamasında olan Ruanda için yatırım fırsatları sunmaktadır. Ayrıca küresel sürdürülebilirlik trendleri, Türk organik gübreleri, çevre dostu pestisitler ve güneş enerjili sulama sistemleri için fırsatları mevcuttur. Ruanda'nın hasat sonrası kayıpları azaltma hedefi nedeniyle Türkiye'nin kurutma, paketlenme gibi gıda işleme teknolojileri ile soğuk zincir ve işleme tesislerine yatırım gibi ihracatını artırma fırsatları öne çıkmaktadır. Ayrıca, Ruanda'da, süpermarket sayısının oldukça yetersiz olması (Kigali merkezde sadece 5 tane), bu alanda oldukça deneyimli olan Türk firmalarımız için büyük fırsat olarak değerlendirilmektedir.

**-Sağlanan Teşvik ve Muafiyetler:** Tarım sektörü, Ruanda'nın gelişiminde en stratejik sektörlerden biri olup toplam nüfusun yaklaşık %65'i bu tarıma uygun olan bu verimli topraklarda (ülke topraklarının %61'i) işteğal etmektedir. Ruanda'nın tarımsal üretiminin %83,1'i küçük çiftçilerden gelmektedir. Tarım sektörü, Ruanda'nın GSYİH' sına yaklaşık %25'lik bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Ruanda'da, **bahçecilik, gıda işleme, dağıtım, soğuk zincir, büyük ölçekli çiftçilik için sulama ve tarım ekipmanlarının satışı, ürünlerin depolanması, süt, yoğurt, peynir ve tereyağının işlenmesi ve mekanizasyonu, et ve yem fabrikaları inşası** alanlarında yatırım fırsatları bulunmaktadır. Bu fırsatlara ek olarak Ruanda hükümeti, **tüm girdilerin gümrüksüz ithalatı, tarım ekipmanları için vergi muafiyeti**, Ruanda'da üretilen ürünlerin cirosunun %50'sini ihraç eden kayıtlı bir yatırımcıysanız **kurumlar vergisinde %50 indirim**, İhracat odaklı kayıtlı yatırım projeleri için **7 yıllık vergi tatili (7 year tax holiday)** gibi mali teşvikler sunmaktadır.

**-Ruanda hükümetince hayata geçirilmesi planlanan tarım ve gıda projeleri:** Ruanda Tarım ve Hayvan Kaynakları Bakanı Sayın Ildephonse Musafiri, 25 Ekim 2024 tarihinde yaptığı açıklamada, FAO El Ele Girişimi kapsamında Ruanda'nın tarım sektöründe toplam değeri 785 milyon dolar olan beş önemli yatırım fırsatını aşağıdaki şekilde özetlemiştir.

**Sığır Üretimi:** Ticari sığır **eti kombine üretim sistemleri** geliştirmek için 40,2 milyon ABD doları tutarında yatırım. Gako ve Gabiro tarım merkezlerinde belirlenen uygun alanlarda sığırların yeniden stoklanması, modern bir mezbaha, bir hayvan yemi fabrikası ve deri ve post işleme için yatırım yapılacaktır.

**Hayvancılık:** Artan yerel ve bölgesel talepleri karşılamak için et ve kümes hayvanı ile domuz üretimini hedefleyen 169,8 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Planlanan yatırımlar arasında bir adet et ve yem fabrikası inşası, bir adet yumurta tavuğu kuluçkahanesi, bir üreme çiftliği, bir yem işleme tesisi ve kümes hayvanı ve domuz yemi için silo depolama tesisleri kurulması yer almaktadır. Ayrıca model kümes hayvanı ve domuz çiftlikleri de geliştirilecek.

**Çay:** Ruanda'nın elverişli çay yetiştirme koşullarından ve artan küresel talepten yararlanmayı amaçlayan 289 milyon ABD doları tutarında bir yatırım. Plan, 300 milyon çay fidanı üretmeyi, çay ekimini 17.000 hektara yaymayı ve Nyamagabe Bölgesi'nde yeni bir çay fabrikası kurmayı içeriyor. Ayrıca, verimli tedarik zinciri lojistiğini sağlamak için tali yolların inşası alanında yatırım yapılacaktır.



## Kigali Ticaret Müşavirliği Tarım Sektörü Raporu 2025

**Patates:** Yerel tüketim ve ihracat için patates üretimi ve işlemenin genişletilmesini desteklemek için 63,8 milyon ABD doları tutarında yatırım. Ayrıca doku kültürü bitkileri ve mikro yumrular gibi erken nesil patates tohumları üretmek, standart depolama tesisleri kurmak ve bir patates işleme tesisi kurmak da planlanan yatırımlar arasındadır.

**Horticulture (Bahçecilik):** Meyve bahçesi plantasyonlarına odaklanan avokado üretim merkezleri için 40,5 milyon ABD doları ve yüksek değerli pazarları hedefleyen acı biberler için 181,8 milyon ABD doları dahil olmak üzere toplam 222,3 milyon ABD doları tutarında yatırım.

**-Bölgesel Ticaret Üssü:** Ruanda'nın Doğu Afrika Topluluğu (EAC) ve Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşması (AfCFTA) üyeliği, 300 milyon+ tüketiciye erişim sağlıyor. Türk ihracatçıları: Ruanda'yı komşu pazarlar (Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Uganda vb.) için bir dağıtım merkezi olarak kullanabilir.

**-Mekanizasyona Geçiş:** Ruanda, geleneksel tarımdan modern yöntemlere geçişi hedeflediği için küçük ölçekli makineler (güneş enerjili sulama, tahıl kurutucular), hassas tarım teknolojileri (drone ile ürün takibi, toprak sensörleri) güneş enerjili sistemler (ör. sulama pompaları) sunma vb alanlarda Türk yatırımcılarımız için fırsatlar mevcuttur. Aynı şekilde işlenmiş gıda üretimi alanında Türk firmalarımız için makineleşme alanında fırsatlar mevcuttur. Ayrıca, tarım sektöründe yetersiz depolama nedeniyle %30'a varan hasat sonrası kayıplar yaşanmaktadır. Bu nedenle, soğuk hava depoları ve uygun fiyatlı depolama çözümleri, kurutma ve dehidrasyon tesisleri yatırımları için fırsat sunmaktadır.

**-İklim Dostu Tarım:** Organik gübreler (kompost, biyokömür), biyopestisitler, yenilenebilir enerji çözümleri (güneş enerjili kurutucular, biyogaz sistemleri), iklim dirençli tohumlar veya sigorta ürünleri sunma alanlarında yatırım fırsatları mevcuttur.

**-Fiyat-Kalite algısı:** Ruanda'da nispeten **düşük ortalama gelir seviyesi** nedeniyle tüketiciler genellikle **fiyat hassasiyeti** göstermektedir. Bu durum, özellikle günlük tüketim ürünleri ve temel ihtiyaç mallarında **Çin ve Hindistan menşeli ucuz ürünlerin** pazarda hakimiyet kurmasına yol açmıştır. Ancak, Ruanda'nın son yıllarda ekonomik büyüme ve orta sınıfın genişlemesiyle birlikte, **kaliteye öncelik veren tüketici grupları** da belirginleşmeye başlamıştır. Son yıllarda Ruanda hükümetinin "**Made in Rwanda**" girişimleriyle yerel üretimi teşvik etmesi ve tüketicilerin bilinçlenmesi, ucuz ürünlerin yanı sıra **uzun ömürlü ve kaliteli ürünlere** talep artışını beraberinde getirmiştir. Ruanda pazarında **Türkiye menşeli ürünler, kalite-fiyat dengesi** sayesinde olumlu bir imaja sahiptir. Özellikle tekstil (hazır giyim, ev tekstili), inşaat malzemeleri ve tarım ekipmanları gibi sektörlerde Türk markaları, Çin ürünlerine kıyasla daha yüksek kalite standartlarıyla öne çıkmaktadır. Ruanda'nın **kalite odaklı dönüşümü**, Türkiye'nin rekabetçi fiyatlı ancak Avrupa standartlarında ürünleri için bir avantaj yaratabilir. Özetle, Ruanda pazarında **fiyat hassasiyeti** ve **kalite arayışı** bir arada ilerlemektedir. Türkiye menşeli ürünler, bu ikili dinamikten yararlanarak pazarda daha güçlü bir konum elde edebilir.

**-Enerji Yatırımları:** Tarım sektöründe, özellikle işleme aşamasında, elektriğe erişimde yaşanan düzensizlikler özel yatırımları engellemektedir. Bu nedenle, güneş enerjisi ve şebeke elektriğinin kombine edildiği yeşil enerji çözümleri için yatırım potansiyeli bulunmaktadır.

**-Tarım sigortacılığı:** Yüksek faiz oranları, teminat sorunları ve uygun bankacılık ürünlerinin eksikliği tarım yatırımlarını engellemektedir. Bu anlamda, tarım sigortacılığı alanında fırsatlar mevcuttur.



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

## **7.GENEL DEĞERLENDİRME**

Ruanda ekonomisi, 1994 yılında yaşanan soykırımdan derinden etkilenmiş, geçiş dönemiyle birlikte toparlanma sürecine girmiştir. 2000'den sonra ise Afrika'nın en hızlı gelişen ekonomilerinden birine dönüşmüştür. Doğu Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke olan Ruanda, büyük ölçüde **tarıma dayalı kırsal bir nüfusa** sahiptir. Küçük yüz ölçümüne rağmen, ülke çeşitli mahsulleri ve hayvancılığıyla zengin bir tarımsal zenginliğe sahiptir. Tarım, Ruanda ekonomisinin temel taşlarından biri olup, nüfusun **%69'unu istihdam** etmektedir. Sektör, GSYİH'nın %27'sini oluşturmakta ve ülkenin kalkınmasında en stratejik alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Tarım sektörü, kahve, çay, hayvansal ürünler, tahıllar, deri, post, pyrethrum (böcek ilacı hammaddesi) ve bahçe bitkileri gibi ihracat ürünleriyle önemli bir döviz kaynağıdır. Ruanda'daki tarımsal üretimin %83'ü küçük çiftçiler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Ruanda Hükümeti, tarım sektörünün gelişimine büyük önem vermekte ve bu alana somut yatırımlar yapmaktadır. Bu anlamda, Ruanda'nın 2035 yılında orta gelirli ülkeler, 2050 yılında ise yüksek gelirli ülkeler arasında girmesinin yol haritası olan Vizyon 2050 belgesiyle uyumlu olarak, sürdürülebilir tarım ve gıda sektörü ve sistemi inşa etmek adına 2024-2029 yıllarında arasında uygulanması planlanan **Beşinci Tarımsal Dönüşüm Stratejik Planı (PSTA 5)** kabul edilmiştir. Bu planın özetle, tüm nüfus için yeterli, besleyici gıdaya erişim, tarımsal ihracatı 2024-2029 yılları arasında 800 milyon dolardan 1.5 milyar ABD Dolarına çıkarma, **AgriHubs** modeliyle (tarım-gıda değer zincirini tek çatı altında toplayan; üretim, işleme, pazarlama ve eğitimi entegre eden "akıllı tarım merkezleri") çiftçi-sanayici entegrasyonunu sağlama, fakir ailelerin beslenme ve gelir düzeyini artırmak için büyükbaş ve küçükbaş hayvan dağıtımı (**GIRINKA Programı**) amaçları bulunmaktadır.

Ayrıca, Ruanda'nın Afrika'nın en hızlı büyüyen 6. ekonomisi (2007'den beri yıllık %7,5, % 8 büyüme) olması, Afrika'da iş yapma kolaylığında 2. sırada olması, yaklaşık 14 milyonluk nüfusunun %65'inin 30 yaşından genç olması, ortalama medya yaşı 19.7 olması, dünyada en güvenli 5. ülke olması, Afrika'da devlet şeffaflığında(en az yolsuzluğun olduğu) 4. sırada olması, Yatırımcı Dostu Ülke (MICEA) endeksinde Afrika'da 3. sırada olması, 6 saatte şirket kurma süresi olması Ruanda'yı diğer Afrika ülkelerinden ayrı bir konuma yerleştirmiş ve yatırımcılar için cazip bir ülke olduğunu göstermiştir.

Tarım sektörü özelinde ise Türk yatırımcılarımız için;

Hızlı büyüyen nüfus ve kentleşme ile beraber **işlenmiş gıda, süt ürünleri, et ve paketli ürünlere olan talep** artmaktadır. Bu talebe karşılık Ruanda'da, süpermarket vb perakendeci sayısının oldukça yetersiz olması (Kigali merkezde sadece 5 tane), bu alanda oldukça deneyimli olan Türk firmalarımız için büyük fırsat olarak değerlendirilmektedir.

Ayrıca, Ruanda'nın hasat sonrası kayıpları azaltma hedefi nedeniyle Türkiye'nin **kurutma, paketleme gibi gıda işleme teknolojileri ile soğuk zincir ve işleme tesislerine** ve tarımda mekanizasyona geçiş aşamasında olan Ruanda'da tarımsal verimliliği artırmak için **küçük ölçekli traktörler, sulama sistemlerine, hassas tarım teknolojilerine** (drone ile ürün takibi, toprak sensörleri) **güneş enerjili sistemlere** (ör. sulama pompaları), yeşil enerji çözümlerine, soğuk hava depolarına, et kombine tesislerine, çiftliklere, yem fabrikalarına, çay fabrikalarına da ihtiyacının bulunduğu değerlendirilmiştir.



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

## **8.FAYDALI ADRESLER VE KAYNAKÇA**

[1]. Rwanda Development Board (RDB), Invest in Remarkable Rwanda.

[Home - Official Rwanda Development Board \(RDB\) Website](#)

[2]. GIZ, Partnership Ready Rwanda: Food- and Agro-processing

[giz2021\\_en\\_Partnership\\_Ready\\_Rwanda\\_Food\\_Processing.pdf](#)

[3]. Rwanda Agriculture Board (RAB) [rab.gov.rw](#)

[4]. Ministry of Agriculture and Forestry (MINAGRI). <https://www.minagri.gov.rw>

[5]. National Institute of Statistics of Rwanda, National Accounts (2024)

<https://statistics.gov.rw/datasource/formal-external-trade-goods-report>

[6]. Ruanda İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board)

<https://www.naeb.gov.rw/publications/reports>

[7]. Ruanda Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MINICOM). [www.minicom.gov.rw](http://www.minicom.gov.rw)

[8]. NISR, Agricultural household survey, annual report 2020 [Rwanda - Agricultural Household Survey 2020 - Overview](#)

[10]. NISR, Labour force survey, annual report 2023 [Labour Force Survey | National Institute of Statistics Rwanda](#)

[11]. NISR Labour force survey annual report 2024 [Labour Force Survey | National Institute of Statistics Rwanda](#)

[12]. The future of work in African agriculture: Trends and drivers of change, ILO, December 2017

[13]. Ministry of Trade and Industry(<https://www.minicom.gov.rw/> )

[14]. Rwanda Standards Board(<https://www.rsb.gov.rw/> )

[15].MINAGRI, Strategic Plan for Agriculture Transformation (2018-24), June 2018

[16].Ruanda Kahve İşleyicileri ve İhracatçıları Birliği (Coffee Exporters & Processors Association Rwanda(CEPAR) <https://www.ceparwanda.org/>



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

[17]. Ruanda Tarım Kooperatifleri Birliği (Rwanda Federation of Agricultural Cooperatives - RCA)

[www.rca.gov.rw](http://www.rca.gov.rw)

[18]. Ruanda Özel Sektör Federasyonu (PSF - Private Sector Federation Rwanda) [www.psf.org.rw](http://www.psf.org.rw)

[19]. Ruanda Ulusal Tarım İhracat Geliştirme Kurulu (NAEB - National Agricultural Export Development Board)

[www.naeb.gov.rw](http://www.naeb.gov.rw)

[20].PSF, [Microsoft Word - 20220412 Agro-processing sector Report\\_Final Report March 2022.docx](#)

[21]. E-Soko Uygulaması [esoko - Guest User Price Retrieve Form](#)

[22]. Ruanda Merkez Bankası <https://www.bnr.rw>

## 9.EKLER

**Ek:1:** Ruanda'da faaliyet gösteren sebze ve meyve firmaları (horticulture) ve iletişim bilgileri aşağıda yer almaktadır.

| Sıra | Name                                     | Product                                          | Contact Information   | E-Mail                       |
|------|------------------------------------------|--------------------------------------------------|-----------------------|------------------------------|
| 1    | ABCD GREAT LIFE Ltd                      | Chilli                                           | Tel: (+250)788441094  | mahoroannie@gmail.com        |
| 2    | ACC EXPORT Ltd                           | Flowers                                          | Tel; (+250)788501601  | accexpress.rwanda@gmail.com  |
| 3    | Agrilec Limited                          | French Beans                                     | Tel: (+250) 788353011 | agrilecltd@gmail.com         |
| 4    | Agri Solution Ltd                        | Avocado, Passion fruits                          | Tel: (+250) 785743444 | tujoel.joel@gmail.com        |
| 5    | ALMOND GREEN FARM Ltd                    | Pepper                                           | Tel: (+250)781165894  | rukundorob@gmail.com         |
| 6    | AN Hinga ltd                             | French Beans, Chilli                             | Tel: (+250) 781467148 | ruti.gass1@gmail.com         |
| 7    | Bahage Food Ltd                          | Hot pepper (chilli), French beans, CookingBanana | Tel: (+250) 789723549 | rangelrwanda@gmail.com       |
| 8    | BRIGHT HARVEST                           | Fresh Cut Flowers                                | Tel: (+250)788312306  | jozemuganga@gmail.com        |
| 9    | CF PREMIUM COMPANY LTD                   | chili                                            | Tel: (+250) 788309306 | christinerukera@yahoo.com.au |
| 10   | Crinnod Ltd                              | Hot pepper, Green Chilli                         | Tel: (+250) 785174220 | crinnod@gmail.com            |
| 11   | DALSO INVESTMENT & DALSO CLEARING AGENCY | Flowers                                          | Tel: (+250) 788501601 | alidam06@yahoo.fr            |
| 12   | Diversity Ventures                       | Chilli, hot pepper                               | Tel: (+250)782428178  | diversitylimited@gmail.com   |
| 13   | Effective M and N Limited                | French beans, Green chilli,                      | Tel: (+250) 788308155 | effectivelimited@gmail.com   |
| 14   | Eslina Food Ltd                          | Avocado, passion fruits                          | Tel: (+250) 788500210 | besperance@gmail.com         |
| 15   | Excella Produce Limited                  | French beans, chilli                             | Tel: (+250) 782424639 | excellaproduce@gmail.com     |
| 16   | FLORAMATT LTD                            | Fresh Cut Flowers                                | Tel: (+250)736698032  | paul.mwangi@yahoo.com        |
| 17   | Floris                                   | Pepper, banana dessert, Avocado, hot pepper      | Tel: (+250) 788534846 | florisrwanda@yahoo.fr        |
| 18   | Fluflo Co Ltd                            | Avocado, passion fruits                          | Tel: (+250) 788573161 | clauka11@yahoo.com           |
| 19   | Fluveg                                   | Chilli, French beans, cooking banana             | Tel: (+250) 786420690 | fruveguklimited@gmail.com    |
| 20   | Freshpak international                   | Eggplant, pepper and Banana                      | Tel: (+250) 788300047 | kaberavianney@yahoo.com      |
| 21   | Garden Fresh ltd                         | French beans, broccoli, baby corn                | Tel: (+250) 782424639 | www.gardenfreshrwanda.com    |
| 22   | Gashora Farm                             | Chilli (Processed & Fresh Chilli)                | Tel: (+250) 788793329 | twahirwadio@gmail.com        |
| 23   | Global Farmers Ltd                       | Mango                                            | Tel: (+250) 788874444 | gardenfreshrwanda@gmail.com  |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                  |                                                             |                         |                                           |
|----|----------------------------------|-------------------------------------------------------------|-------------------------|-------------------------------------------|
| 24 | KAB Fresh                        | Chilli                                                      | Tel: (+250) 788310153   | info@kabfresh                             |
| 25 | KIGALI FARMS LTD                 | Mushrooms                                                   | Tel: (+250) 784 444 062 | www.kigalifarms.com                       |
| 26 | KK Foods                         | Sugar Snaps, Karella and French Beans                       | Tel: (+250) 784676161   | www.kkfoods.com                           |
| 27 | LA PERVENCHE                     | Hibiscus                                                    | Tel: (+250) 788606046   | lapervenche19@gmail.com                   |
| 28 | Le Geant Business Group Ltd      | Onion, carrots                                              | Tel: (+250) 788688886   | alexnyiriminega@gmail.com                 |
| 29 | Lotec Rwanda Ltd                 | Sugar Snaps, French beans                                   | Tel: (+250)789490372    | petergatheru@ymail.com                    |
| 30 | MACRO KIGALI TRADING COMPANY LTD | Fresh Cut Flowers                                           | Tel: (+250)788459280    |                                           |
| 31 | NATURE CLOUDS FRESH PRODUCE Ltd  | Moringa leaves and seeds                                    | Tel: (+250)788308307    | kannbea@yahoo.com                         |
| 32 | NATURE FRESH FOODS LTD           | Fresh Vegetables                                            | Tel: (+250)781181460    | blessedmindm5@gmail.com                   |
| 33 | Oasis Growers                    | French beans                                                | Tel: (+250) 787012376   | oasisgrowers.rwanda@gmail.com             |
| 34 | PEBEC                            | Bird eye chilies                                            | Tel: (+250)788301519    | furahapascal@yahoo.fr                     |
| 35 | Proxi fresh                      | Extra fine beans, snow peas, sugar snaps and passion fruits | Tel: (+250) 784868997   | info@proxifresh.com<br>www.proxifresh.com |
| 36 | Safi Price Ltd                   | Tamarillo, Avocado, Apple banana                            | Tel: (+250) 788305548   | nkundajah@gmail.com                       |
| 37 | SOUK Investment                  | French beans, Chilli                                        | Tel: (+250) 788552317   |                                           |
| 38 | Sun Fresh Ltd                    | Chillis, French beans, baby corn broccoli                   | Tel: (+250)788300240    | nshimiye70@gmail.com                      |
| 39 | TEAM AFRICA Limited              | Hot Pepper                                                  | Tel: (+250)78950016     | sylvestev@teamafrica.rw                   |
| 40 | The STEP Company                 | Onions, carrots                                             | Tel: (+250) 783010110   | nzabikiramop@gmail.com                    |
| 41 | TRANSCOM Ltd                     | Chili                                                       | Tel: (+250)788300240    | fmutalikanwa@yahoo.fr                     |
| 42 | Veggie Fresh                     | Chilli                                                      | Tel: (+250) 788825739   | veggiefreshltd@gmail.com                  |
| 43 | Virunga Biotech Limited          | Green chilli                                                | Tel: (+250) 781931756   | md@virungabio.com                         |
| 44 | WOMEN IMPORT AND EXPORT NETWORK  | fruits, vegetables                                          | Tel: (+250) 785101075   | ilka2862013@gmail.com                     |
| 45 | KINVEST FARM COMPANY LTD         | Avocado, Passion fruits, French bean, Chilli                | Tel: (+250) 0781469566  | jesse@kinvestglobal.com                   |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Ek:2:** Ruanda'da faaliyet gösteren **kahve firmaları ve iletişim** bilgileri aşağıda yer almaktadır.

| No | <b><u>KAHVE FİRMALARI</u></b>                            | <b>Yetkili Kişi</b>       | <b>Telefon No</b> | <b>Email Adresi</b>                                                                              |
|----|----------------------------------------------------------|---------------------------|-------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | RWACOF Export                                            | Harrison Koch             | 790002575         | <a href="mailto:harrison.koch@sucafina.com">harrison.koch@sucafina.com</a>                       |
| 2  | COFFEE BUSINESS CENTER LTD (CBC)                         | RWAGASANA Jean Paul       | 788723487         | <a href="mailto:l.rwagasana@coffeb.com">l.rwagasana@coffeb.com</a>                               |
| 3  | UNGUKA MUHINZI LTD                                       | IYAKAREMYE Jeremie        | 788544990         | <a href="mailto:jeremieiyakaremye@yahoo.com">jeremieiyakaremye@yahoo.com</a>                     |
| 4  | Rwanda Small Holder Specialty Coffee (RWASHOSCCO)        | KAREKEZI Angelique        | 788456614         | <a href="mailto:rwashoscco@hotmail.com">rwashoscco@hotmail.com</a>                               |
| 5  | GREATER INTERNATIONAL GRAIN CO. LTD ( GIG )              | BASHANGIRE Grace          | 788540796         | <a href="mailto:mwamiesther@yahoo.com">mwamiesther@yahoo.com</a>                                 |
| 6  | Cooperative pour La promotion des Actvites Café (COOPAC) | NZUNGIZE Clarisse         | 788806096         | <a href="mailto:contact@coopac.com">contact@coopac.com</a>                                       |
| 7  | Café du Rwanda (CAFERWA)                                 | Kevin MBUNDU              | 785602338         | <a href="mailto:info@caferwa.com">info@caferwa.com</a>                                           |
| 8  | MISOZI COFFEE                                            | Emelyne UMUTONI           | 788761196         | <a href="mailto:misozicoffee20@gmail.com">misozicoffee20@gmail.com</a>                           |
| 9  | LAND OF A THOUSAND HILLS COFFEE COMPANY RWANDA           | Lisa Isaline Girurugwiro  | 784530682         | <a href="mailto:lisa@drinkcoffeedogood.com">lisa@drinkcoffeedogood.com</a>                       |
| 10 | NOVA COFFEE LTD                                          | Agnes Mukamushinja        | 788457824         | <a href="mailto:amukamushinja@yahoo.fr">amukamushinja@yahoo.fr</a>                               |
| 11 | GASHARU COFFEE LTD                                       | Valentin KIMENYI          | 783457739         | <a href="mailto:gasharucoffee@gmail.com">gasharucoffee@gmail.com</a>                             |
| 12 | IMPEXCOR                                                 | MWUMVANEZA Ernest         | 788528304         | <a href="mailto:ernestmwu@yahoo.fr">ernestmwu@yahoo.fr</a>                                       |
| 13 | RWANDA TRADING COMPANY                                   | Jean Jacques Ndayisenga   | 733311303         | <a href="mailto:jj@rwandatc.com">jj@rwandatc.com</a>                                             |
| 14 | C DORMANS RWANDA                                         | SEMINEGA Jean Bosco       | 788304467         | <a href="mailto:gianfranco.piva@dormanscoffee.com">gianfranco.piva@dormanscoffee.com</a>         |
| 15 | KIVUBELT COFFEE Ltd                                      | Claudine Kalila Kantengwa | 788307117         | <a href="mailto:claudine.kantengwa@kivubeltcoffee.com">claudine.kantengwa@kivubeltcoffee.com</a> |
| 16 | MICOF                                                    | MUNYURA Cedric            | 780269854         | <a href="mailto:pmunyura@gmail.com">pmunyura@gmail.com</a>                                       |
| 17 | GIC                                                      | GATSINZI Emmanuel         | 788890822         | <a href="mailto:gatsk@gmail.com">gatsk@gmail.com</a>                                             |
| 18 | NEZA TRADING COMPANY                                     | ANBALAGAN Kharthick       | 785794976         | <a href="mailto:murahottrading@gmail.com">murahottrading@gmail.com</a>                           |
| 19 | DALLAS INVESTMENTS                                       | Immy KAMALADE             | 788302113         | <a href="mailto:immykamalade@gmail.com">immykamalade@gmail.com</a>                               |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                      |                             |            |                                                                                    |
|----|--------------------------------------|-----------------------------|------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| 20 | MAHEMBE COFFEE                       | MUSABYIMANA Justin          | 782155858  | <a href="mailto:ikawayamahembe@gmail.com">ikawayamahembe@gmail.com</a>             |
| 21 | GREEN MOUNTAIN ARABICA COFFEE        | NIYONSABA Jeanne            | 788454945  | <a href="mailto:gmacrwlt@gmail.com">gmacrwlt@gmail.com</a>                         |
| 22 | JURU COFFEE                          | KARASI Leonard              | 788306866  | <a href="mailto:jurucoffee@gmail.com">jurucoffee@gmail.com</a>                     |
| 23 | TROPIC COFFEE LTD                    | RUGIRA Christophe           | 788307352  | <a href="mailto:rugachris@gmail.com">rugachris@gmail.com</a>                       |
| 24 | R & B IMPORT EXPORT                  | MALCOLM Clear               | 7883000295 | <a href="mailto:jamutabo@yahoo.fr">jamutabo@yahoo.fr</a>                           |
| 25 | RWANDA FARMERS COFFEE COMPANY        | Donal MURPHY                | 792573666  | <a href="mailto:Donal.m@gorillascoffee.com">Donal.m@gorillascoffee.com</a>         |
| 26 | MUHONDO COFFEE                       | HABYARIMANA Jean Nepo       | 788857986  | <a href="mailto:muhondocoffeecompany@yahoo.fr">muhondocoffeecompany@yahoo.fr</a>   |
| 27 | EASY WAY                             | oreste BARAGAHORANA         | 788751335  | <a href="mailto:easywayltd2016@gmail.com">easywayltd2016@gmail.com</a>             |
| 28 | BIG COFFEE                           | MUGISHA Fred                | 788622535  | <a href="mailto:muntufred2005@gmail.com">muntufred2005@gmail.com</a>               |
| 29 | RWAMATAMU COFFEE Ltd                 | Gaston Rutaganda            | 788587295  | <a href="mailto:rwamatamucoffee@gmail.com">rwamatamucoffee@gmail.com</a>           |
| 30 | KIGASALI GENERAL SUPPLY              | Ntazinda Ignace             | 788759231  | <a href="mailto:kigasaligeneral@gmail.com">kigasaligeneral@gmail.com</a>           |
| 31 | MOUNTAIN COFFEE COMPANY              | Ngomayamahoro Jean Paul     | 788475218  | <a href="mailto:mountaincoffeee_2015@gmail.com">mountaincoffeee_2015@gmail.com</a> |
| 32 | 1000 HILLS PRODUCTS RWANDA           | Ivan Shema Mateso           | 784466002  | <a href="mailto:vanishav@gmail.com">vanishav@gmail.com</a>                         |
| 33 | MUBUGA COFFEE                        | ABIMANA Mathias             | 788522405  | <a href="mailto:matbimana49@gmail.com">matbimana49@gmail.com</a>                   |
| 34 | SIMBI COFFEE                         | RUDAHUNGA Abdul             | 788305706  | <a href="mailto:gissabd@yahoo.com">gissabd@yahoo.com</a>                           |
| 35 | CYAHINDA COFFEE                      | NIYONSABA Betty Sheiba      | 788735844  | <a href="mailto:schebaniyonsaba@gmail.com">schebaniyonsaba@gmail.com</a>           |
| 36 | ROOTS ORIGIN                         | GATALI Gilbert              | 788301122  | <a href="mailto:gilbert@rootsorigin.com">gilbert@rootsorigin.com</a>               |
| 37 | ABATERANINKUNGA BA SHOLI             | MUGOREWISHYAKA Jeanne d'Arc | 784560040  | <a href="mailto:c.sholicoffee@yahoo.com">c.sholicoffee@yahoo.com</a>               |
| 38 | BAHO COFFEE COMPANY LTD              | RUSATIRA Emmanuel           | 788302976  | <a href="mailto:bahocoffee@gmail.com">bahocoffee@gmail.com</a>                     |
| 39 | SAN FRANCISCO BAY GOURMET COFFEE LTD | MARIO SERRACIN              | 783830771  | <a href="mailto:Mserracin@rogersfamilyco.com">Mserracin@rogersfamilyco.com</a>     |
| 40 | NYAMURINDA COFFEE GROWERS            | MUKAMANA Immaculee          | 788581659  | <a href="mailto:nyamucoffee@gmail.com">nyamucoffee@gmail.com</a>                   |
| 41 | MILIMANI ENTERPRISES                 | Patricia Toroitich          | 780612861  | <a href="mailto:ptoroitich@kivuli.co.ke">ptoroitich@kivuli.co.ke</a>               |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                |                                |           |                                                                                    |
|----|--------------------------------|--------------------------------|-----------|------------------------------------------------------------------------------------|
| 42 | KINUNU WONDERS                 | KUBWIMANA Masimbi Sonia        | 788302661 | <a href="mailto:ekubwimana@hotmail.com">ekubwimana@hotmail.com</a>                 |
| 43 | MIG                            | Roger Rwaso                    | 788671188 | rwasaroger <rwasaroger@gmail.com>;                                                 |
| 44 | GENERALITIES LTD               | Murekatete Marie Louise        | 788682934 | <a href="mailto:louisemurekatete1@gmail.com">louisemurekatete1@gmail.com</a>       |
| 45 | NYAKIZU MOUNTAIN COFFEE        | Kazungu Charles                | 788508065 | <a href="mailto:mountaincoffee2015@gmail.com">mountaincoffee2015@gmail.com</a>     |
| 46 | DAVID & FAMILY Ltd             | David RUBANZANGABO             | 788303678 | <a href="mailto:info@huyemountaincoffee.com">info@huyemountaincoffee.com</a>       |
| 47 | NYARUGENGE COFFEE              | Eugene Higiro                  | 788427893 | ehigiro!gmail.com                                                                  |
| 48 | TWUMBA COFFEE                  | Gerard MUTAGENGWA              | 788936570 | <a href="mailto:twumbacoffee@gmail.com">twumbacoffee@gmail.com</a>                 |
| 49 | JERIKA Ltd                     | Jean Luc Rwamasirabo           | 789052447 | <a href="mailto:Jrwamasirabo@yahoo.com">Jrwamasirabo@yahoo.com</a>                 |
| 50 | COFFEE PROCESSING (RWANDA) LTD | Ramadhan Salum                 | 788755595 | <a href="mailto:rsalum2002@gmail.com">rsalum2002@gmail.com</a>                     |
| 51 | VIVA Coffee Company. Ltd       | Emmanuel Gatara                | 788824124 | <a href="mailto:manuvivacoffee1@gmail.com">manuvivacoffee1@gmail.com</a>           |
| 52 | IKAWA HOUSE                    | Uzziel Habimana                | 788561046 | <a href="mailto:habuzziel@gmail.com">habuzziel@gmail.com</a>                       |
| 53 | GIHANGA COFFEE                 | Audace Ngabonziza              | 788777068 | <a href="mailto:info@gihangacoffee.com">info@gihangacoffee.com</a>                 |
| 54 | COOCAMU                        | Josias Harerimana              | 788873944 | <a href="mailto:haarelimana@gmail.com">haarelimana@gmail.com</a>                   |
| 55 | HOBE COFFEE LTD                | Arsene Mustafali Bin Uwihoreye | 788865441 | <a href="mailto:hobecoffeeco@gmail.com">hobecoffeeco@gmail.com</a>                 |
| 56 | AKAGAERA COFFEE PROJECT LTD    | Egide Murindababisha           | 783620854 | <a href="mailto:akageracoffeeproject@gmail.com">akageracoffeeproject@gmail.com</a> |
| 57 | JOB COFFEE COMPANY             | Alphonsine Nyiraminani         | 788699296 | jobcoffeeltd@gmail.com                                                             |
| 58 | BUTARA MOUNTAIN COFFEE         | Jean Pierre MFURANZIMA         | 788509541 | butaramountaincoffee@gmail.com                                                     |
| 59 | YOUTH COFFEE CLUB LTD          | Eric KARURANGA                 | 788550233 | karurangaric@gmail.com                                                             |
| 60 | CEPAR                          | oreste BARAGAHORANA            | 788751335 | <a href="mailto:oreste@impexcorcoffee.com">oreste@impexcorcoffee.com</a>           |
| 61 | UMUGANURA EXPORT COMPANY       | Aloys Nshimiyimana             | 788826091 | aloyis@gmail.com                                                                   |
| 62 | KIVU HERITANCE COFFEE Ltd      | Hertier Ukwishaka              | 785445804 | tourheritagecoffee@gmail.com                                                       |
| 63 | KPI INVESTMENT LTD             | Lauten Nicholas Matthew        | 787321362 | nlauten@gmail.com                                                                  |
| 64 | 5TH ELEMENT LTD                | Denis Tikhonkikh               | 739673947 | forever_den.1988@mail.ru                                                           |
| 65 | COFFEE VILLAGES LTD            | Tom Bagaza                     | 788305176 | info@coffeevillage.rw                                                              |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                 |                            |           |                                                                                  |
|----|---------------------------------|----------------------------|-----------|----------------------------------------------------------------------------------|
| 66 | KOGIMUWAKA                      | Donat Ayirwanda            | 783351898 | koperativekogimuwaka@gmail.com                                                   |
| 67 | IGISUBIZO COFFEE LTD            | Florentine NYIRAHABIMANA   | 784210923 | nyirahabimanaflorentine2022@gmail.com                                            |
| 68 | SAVANNAH COFFEE COMPANY LTD     | Mrs. Jennifer MUREBWAYIRE  | 787119263 | murebwayirejane@gmail.com                                                        |
| 69 | WOMEN COFFEE EXTENSION LTD      | Mrs. Aline Christine UKEYE | 788780292 | audacengabonziza@gmail.com                                                       |
| 70 | BLOSSOM COFFEE RWANDA LTD       | Mrs. Farida NTAKIRUTIMANA  | 788667771 | <a href="mailto:blossomcoffeerwanda@gmail.com">blossomcoffeerwanda@gmail.com</a> |
| 71 | GITESI COFFEE LTD               | Mrs. Aimee DUSABE BAHIZI   | 788418906 | info@gitesicoffee.com                                                            |
| 72 | KABILA COFFEE COMPANY           | Mr. Casmir Habarurema      | 788851097 | kabilacoffee@gmail.com                                                           |
| 73 | AGRISCAN SOLUTIONS LTD          | Mrs. Jacqueline UWAYEZU    | 788818560 | agriscansolutions@gmail.com                                                      |
| 74 | GREAT COFFEE FARMERS LTD        | Mrs. Esther UWERZA         | 788670207 | uwesther03yahoo.com                                                              |
| 75 | SLT AGRO INDUSTRIES LTD         | Mr. Thomas HABTEMARIAM     | 791948621 | rayolhillscoffee@gmail.com                                                       |
| 76 | CONVINIENT GENERAL BUSINESS Ltd | Mrs. Ritha UMUTONI         | 788314394 | uritha8@gmail.com                                                                |
| 77 | DRI COFFEE COMPANY Limited      | Irene DUSABE               | 788357017 | <a href="mailto:driacoffeeld@gmail.com">driacoffeeld@gmail.com</a>               |
| 78 | SILVERBACKS COFFEE Ltd          | Mr. Emmanuel RULINDA       | 788302981 | rulindaema@gmail.com                                                             |
| 79 | Konah Africa Ltd                | Olivier MUHIRWA            | 798613944 | konahafrica@gmail.com                                                            |
| 80 | White Rabbit Ltd                | Tamilee LOEHRS             | 794018042 | tami@silverbackscoffee.com                                                       |
| 81 | Cupper Beans Ltd                | Nadia NIWEMUGENI           | 788317800 | niwena@gmail.com                                                                 |
| 82 | Bender Exports Ltd              | Jean Paul HORANIMPUNDU     | 788301437 | <a href="mailto:jphoranimpundu@gmail.com">jphoranimpundu@gmail.com</a>           |
| 83 | LIZA COFFEE WASHING STATION Ltd | Pacifique UWICYEZA         | 788219598 | <a href="mailto:uwicyezapacifique@gmail.com">uwicyezapacifique@gmail.com</a>     |
| 84 | CASH CROPS and STUFFS Ltd       | Danon Fraterne MUSONI      | 784343334 | <a href="mailto:ondanon@cropsandstuff.com">ondanon@cropsandstuff.com</a>         |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Ek:3:** Ruanda'da faaliyet gösteren **çay firmaları ve iletişim** bilgileri aşağıda yer almaktadır.

| No | Çay Firmaları                   | Telefon Numarası | E-mail                            |
|----|---------------------------------|------------------|-----------------------------------|
| 1  | EAST AFRICAN TEA INVESTMENT LTD | 250722000438     | benjamin.yego@mulinditeas.com     |
|    |                                 | 250787741025     | sanjay.sharma@shagashateas.com    |
| 2  | SILVERBACK TEA CO.LTD           | 250788280535     | manager@pfundatea.org             |
| 3  | RWANDA MOUNTAIN TEA             | 250788834351     | ekanyesigye@rwandamountaintea.com |
| 4  | TEA IMPORTERS                   | 250788302834     | rohithpeiris@gmail.com            |
| 5  | SILVERBACK TEA CO.LTD           | 250784575503     | manager@gisovutea.org             |
| 6  | KARONGI TEA COMPANY             | 250788612977     | josiane@karongitea.com            |
| 7  | MUSHUBI TEA COMPANY             | 250788671188     | rwasaroger@gmail.com              |
| 8  | MUGANZA-KIVU TEA COMPANY        | 250788612977     | josiane@karongitea.com            |
| 9  | SILVERBACK TEA CO.LTD           | 250787317484     | manager@rugabano.com              |
| 10 | CYATO TEA COMPANY LTD           | 250788356395     | cyatotea@gmail.com                |
| 11 | UNILEVER                        | 25470885515157   | Felix.mutai@unilever.com          |
| 12 | ELEGANT TRADING SOLUTION        | 250788307865     | mwizerwab@gmail.com               |
| 13 | KABIZU BUSINESS GROUP           | 2500788532206    | kabizugroup@gmail.com             |
| 14 | SILVERBACK TEA CO.LTD           | 250787971247     | ceo@silverback.org                |
| 15 | KARONGI TEA COMPANY             | 250788612977     | josiane@karongitea.com            |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Ek:4** Ruanda’da faaliyet gösteren **tarım ürünleri firmaları ve iletişim** bilgileri aşağıda yer almaktadır.

| Sıra | Firma İsmi                               | Ürün                                                         | Telefon                                                              | Web Adresi İletişim       |
|------|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|---------------------------|
| 1    | AgroPy Ltd                               | Liquid and powder organic pyrethrum                          | (+250)788384856                                                      | www.agropy ltd.com        |
| 2    | Asil Natural oils                        | Moringa oil                                                  | (+250)788382999                                                      | www.asilioils.com         |
| 3    | Azania Group (Mikoani Traders)           | Wheat                                                        | (+250)763605775                                                      | www.azaniagroup.com       |
| 4    | Bakressa GrainMill (AZAM)                | Wheat flour                                                  | (+250 )783 001 968                                                   | www.bakhresa.com          |
| 5    | Bralirwa ltd                             | Beer and Soft beverages                                      | +250252 587200                                                       | www.bralirwa.com          |
| 6    | BRIOCHE                                  | Premium frozen bakery-pastry goods                           | (+250)723124380                                                      |                           |
| 7    | Green Harvest                            | Chili sauce                                                  | (+250)788455362                                                      | www.sabana.info           |
| 8    | H2O Ventures                             | Gorilla Honey                                                | <a href="mailto:joshua.rugema@h2ovp.com">joshua.rugema@h2ovp.com</a> | www.h2ovp.com             |
| 9    | Horizon Sopyrwa                          | Refined pyrethrum products                                   | (+250) 788219181                                                     | www.sopyrwa.com           |
| 10   | ICM Agribusiness Sarl                    | Rice                                                         | (+250) 788300180                                                     | www.luckirice.com         |
| 11   | Ikirezi Natural                          | Geranium, Patchouli, Lemongrass, Eucalyptus and targeted oil | (+250)788305593                                                      | www.ikirezi.com           |
| 12   | Inyange Industries                       | Mineral water, juice and milk products                       | (+250 )788161900                                                     | www.inyangeindustries.com |
| 13   | Kinazi Cassava Plant                     | Cassava flour                                                | (+250)788612993                                                      | www.kcp.rw                |
| 14   | Minoterie import and export (MINIMEX sa) | Maize flour                                                  | (+250) 7863 400 19,<br>(+250)78 8304626                              | www.minimex.co.rw         |
| 15   | Multisector Investment Group (MIG SA)    | Honey                                                        | (+250) 788308112                                                     | www.mig-rw.com            |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                                                |                                                                                   |                                                          |                                                                                            |
|----|----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| 16 | Rwanda Honey                                                   | beeswax candles                                                                   | (+250)786131 022/                                        | www.rwandahoney.com                                                                        |
| 17 | Shekina                                                        | Foodstuffs                                                                        | (+250) 788592198                                         | www.akezashekina.rw                                                                        |
| 18 | Skol brewery Ltd                                               | Beer and soft drinks                                                              | (+250) 788381640                                         | www.skolinterantional.com                                                                  |
| 19 | Sosoma Industries Limited                                      | Soya, Maize and Sorghum flour                                                     | (+250) 788384189                                         | www.sosoma.rw                                                                              |
| 20 | Speranza Group ltd                                             | Gin, Coffee rum, Waragi, Vodka, Golden Sherry                                     | +250788 301623                                           | www.speranzarwanda.com                                                                     |
| 21 | Stevia life                                                    | Stevie dry leaves                                                                 | (+250)788619800                                          | www.stevalife.com                                                                          |
| 22 | The Apiary                                                     | Natural Honey                                                                     | <a href="mailto:info@theapiary.sg">info@theapiary.sg</a> | <a href="https://www.theapiary.sg/">https://www.theapiary.sg/</a>                          |
| 23 | Urwibutso Enterprise                                           | Juice, Wine, bakery and pepper products                                           | (+250)0788302999                                         | www.sinarwanda.com                                                                         |
| 24 | Rwanda Agriculture and Animal Resources Development Board(RAB) | RAB promotes the use of modern agricultural machinery and technologies in Rwanda. | (+250)788385312                                          | <a href="mailto:info@rab.gov.rw">info@rab.gov.rw</a>                                       |
| 25 | Uzima Chicken                                                  | Poultry company                                                                   | (+250) 785019558                                         | <a href="mailto:info@uzimachicken.com">info@uzimachicken.com</a>                           |
| 26 | Diamond Farm Ltd                                               | Poultry company                                                                   | (+250)791686547                                          | <a href="mailto:sales@df-rwanda.com">sales@df-rwanda.com</a>                               |
| 27 | Chief Chicks Rwanda                                            | Breeder hatchery company                                                          | (+250)788382777                                          | <a href="mailto:chiefchicksLtd@gmail.com">chiefchicksLtd@gmail.com</a>                     |
| 28 | POULTRY EAST AFRICA                                            | Meat sales and Chicks                                                             | (+250) 784025512                                         | <a href="mailto:sales@peal.rw/Cchatchery@gmail.com">sales@peal.rw/Cchatchery@gmail.com</a> |
| 29 | Easyhatch                                                      | Day Old Chicks                                                                    | (+250)786!372657                                         | <a href="mailto:sales@easyhatch.rw">sales@easyhatch.rw</a>                                 |
| 30 | Rwanda Poultry Industry                                        | Poultry Industry Association                                                      | (+250)788305970                                          | <a href="mailto:rwandapoultryassoc@gmail.com">rwandapoultryassoc@gmail.com</a>             |
| 31 | Mr. Chicken Rwanda Ltd.                                        | Poultry Services and Chicken Supply                                               | (+250)787831230                                          | <a href="mailto:regisniyonkuru21@gmail.com">regisniyonkuru21@gmail.com</a>                 |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                            |                                                                                                                                                                                                                   |                                                        |                                                                                 |
|----|----------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|
| 32 | Green Harvest              | Chili sauce                                                                                                                                                                                                       | <a href="tel:+250783265353">Tel:(+250)783 265 353</a>  | <a href="mailto:muvunyah2020@gmail.com">Mail:muvunyah2020@gmail.com</a>         |
| 33 | Horizon Sopyrwa            | Refined pyrethrum products                                                                                                                                                                                        | <a href="tel:+250735242454">Tel:(+250)735242454</a>    | <a href="mailto:info@horizonsopyrwa.com">mail:info@horizonsopyrwa.com</a>       |
| 34 | ICM Agribusiness Sarl      | Rice                                                                                                                                                                                                              | <a href="tel:+250780351327">Tel:(+250)78-0351-327</a>  | <a href="mailto:info@icmafr.com">Mail:info@icmafr.com</a>                       |
| 35 | Ikirezi Natural            | Patchouli, Lemongrass, Eucalyptus and targeted oil                                                                                                                                                                | <a href="tel:+250785489111">Tel:(+250) 785 489 111</a> | <a href="mailto:info@ikirezi.com">Mail:info@ikirezi.com</a>                     |
| 36 | Bakressa GrainMill (AZAM)  | Wheat flour                                                                                                                                                                                                       | <a href="tel:+250788381499">Tel:(+250)788 381 499</a>  | <a href="mailto:bgmrwanda@bakhresa.com">Mail:bgmrwanda@bakhresa.com</a>         |
| 37 | Rwashosco Juice,           | Wine, bakery and pepper products                                                                                                                                                                                  | <a href="tel:+250788456614">Tel: (+250)788456614</a>   | <a href="mailto:info@rwashoscco.com">Mail:info@rwashoscco.com</a>               |
| 38 | SORWATOM ADMiN             | Emerging commodities(Horticulture, vegetables & fruits)                                                                                                                                                           | <a href="tel:+250787160000">Tel:(+250)787 160 000</a>  | <a href="mailto:info@sorwatom.com">Mail:info@sorwatom.com</a>                   |
| 39 | Kinazi cassaca plant       | Emerging commodities(Horticulture, vegetables & fruits)                                                                                                                                                           | <a href="tel:+250724797703">Tel:(+250)724 797 703</a>  | <a href="mailto:info@kcp.rw">Mail:info@kcp.rw</a>                               |
| 40 | RUGARI MEAT PROCESSING LTD | Operational processes related to the production of meat cuts from reception of live animals (cattle and goats), slaughtering, meat cutting, cold storage/chilling, packaging and dispatch including distribution. | <a href="tel:+250789303811">TEL:(+250) 789 303 811</a> | <a href="mailto:mdrugari@rugarimeat.rw">Mail:mdrugari@rugarimeat.rw</a>         |
| 41 | KIME LTD                   | Animal production (meat processing milk processing-yogurt, butter)                                                                                                                                                | <a href="tel:+250788501044">Tel: (+250 )788501044</a>  | <a href="mailto:info@kimeltd.com">Mail:info@kimeltd.com</a>                     |
| 42 | RWANDA NUTS COMPANY LTD    | Production of raw macadamia kernel, dry roasted macadamia with or without salt and macadamia honey crunch from reception of raw materials, processing, packaging and dispatch of end products.                    | <a href="tel:+250781029052">Tel:(+250)781 029 052</a>  | <a href="mailto:Office.rwandanut@gmail.com">Mail:Office.rwandanut@gmail.com</a> |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

|    |                                   |                                                                                                                                                                                                                                     |                                                       |                                                                         |
|----|-----------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|
| 43 | Mukamira Dairy ltd                | Animal production (meat processing milk processing-yogurt, butter)                                                                                                                                                                  | <a href="tel:+250793467244">Tel:(+250)793 467 244</a> | <a href="mailto:info@mukamiradairy.rw">Mail:info@mukamiradairy.rw</a>   |
| 44 | UBUNTU WOMEN FARMERS LTD          | CIV: reception of raw honey and packaging materials, storage of raw honey and packaging materials, filtration of honey, packaging of honey, labelling of honey and storage of finished honey and finally Dispatch of finished honey | <a href="tel:+250785796539">Tel: (+250785796539)</a>  | <a href="mailto:uwibona99@gmail.com">Mail:uwibona99@gmail.com</a>       |
| 45 | BAKHRESA GRAIN MILLING RWANDA LTD | Category CIV:Production of Azam white Gold flour, Brown Flour, Cake Flour, Biscuit Flour, Special Bakers Flour, Home Baking Flour, Ngano Bora Flour, Pure Pattent Flour and Atta Flour including dispatch. .                        | <a href="tel:+250783001968">Tel:(+250783001968)</a>   | <a href="mailto:bgmrwanda@bakhresa.com">Mail:bgmrwanda@bakhresa.com</a> |
| 46 | KINAZI CASSAVA PLANT LTD          | CIV category: Production of fine Cassava flour from reception of cassava tubers, processing including dispatch.                                                                                                                     | <a href="tel:+250724797703">Tel:(+250)724797703</a>   | <a href="mailto:info@kcp.rw">Mail:info@kcp.rw</a>                       |
| 47 | Asil Natural oils                 | Moringa oil                                                                                                                                                                                                                         | <a href="tel:+250788895214">Tel:(+250)788-895-214</a> | <a href="mailto:sales@asilioils.com">Mail: sales@asilioils.com</a>      |



**Kigali Ticaret Müşavirliği**  
**Tarım Sektörü Raporu 2025**

**Ek:5** Ruanda'da faaliyet gösteren **süpermarketler ve iletişim** bilgileri aşağıda yer almaktadır.

| Sıra | Şirket Adı                   | Ürün        | Telefon         | İletişim Bilgileri                                                      |
|------|------------------------------|-------------|-----------------|-------------------------------------------------------------------------|
| 1    | Murukali                     | E-TİCARET   | 250 738 120 577 | <a href="https://murukali.com/cart">https://murukali.com/cart</a>       |
| 2    | Rwanda Mart                  | E-TİCARET   | 250 791 945 679 | <a href="https://rwandamart.rw/">https://rwandamart.rw/</a>             |
| 3    | Simba Supermarket            | Supermarket | 250 252 570 566 | <a href="https://simbasupermarket.rw/">https://simbasupermarket.rw/</a> |
| 4    | Sharma Supermarket           | Supermarket | 250 788 442 279 | sharmasupermarket.com                                                   |
| 5    | Sawa Citi (SPAR) Supermarket | Supermarket | 250 788 316 000 | <a href="http://www.sawaciti.com">www.sawaciti.com</a>                  |
| 6    | Patel Grocers Supermarket    | Supermarket | 250 783 335 971 |                                                                         |



Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025

**Ek:6:** Ruanda'da faaliyet gösteren gübre, tohum ve yem firmalarına ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

| Sıra | Company Name                                                   | Phone                | Company Email                                                                        | Ürün                                                                                                                                                                                     |
|------|----------------------------------------------------------------|----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1    | Ministry of Agriculture and Animal Resources(MINAGRI)          | (+250)78841274       | <a href="mailto:info@minagri.gov.rw/">info@minagri.gov.rw/</a>                       | Initiate, develop, and manage sustainable agriculture and livestock programmes.                                                                                                          |
| 2    | Rwanda Agriculture and Animal Resources Development Board(RAB) | (+250)788385312/4675 | <a href="mailto:info@rab.gov.rw">info@rab.gov.rw</a>                                 | RAB promotes the use of modern agricultural machinery and technologies in Rwanda.                                                                                                        |
| 3    | Bella Inc Rwanda                                               | (+250) 784442711     | <a href="mailto:marketing@bellaflowers.rw">marketing@bellaflowers.rw</a>             | High-quality roses                                                                                                                                                                       |
| 4    | Rwanda Fertilizer Company Ltd                                  | (+250) 799373114     | <a href="mailto:a.khanchoufi@ocpafrika.com">a.khanchoufi@ocpafrika.com</a>           | Production and distribution of fertilizers.                                                                                                                                              |
| 5    | One Acre Fund                                                  | (+250)783 625236     | <a href="mailto:liliane.umutoni@oneacrefund.org">liliane.umutoni@oneacrefund.org</a> | Provides seeds, fertilizers, and training to smallholder farmers.                                                                                                                        |
| 6    | Agro Processing Trust Corporation                              | (+250) 789303811     | <a href="mailto:info@aptc.rw">info@aptc.rw</a>                                       | Supplies seeds, fertilizers, and other agricultural inputs.                                                                                                                              |
| 7    | Holland Greentech Rwanda                                       | (+250) 781449656     | <a href="mailto:rwanda@hollandgreentech.com">rwanda@hollandgreentech.com</a>         | Supplies seeds, fertilizers, and greenhouse technologies.                                                                                                                                |
| 8    | AGRA-Sustainably Growing Africa's Food S.                      |                      | <a href="mailto:info@agra.org">info@agra.org</a>                                     | Growing Africa's agriculture(Non-Governmental Organization (NGO)                                                                                                                         |
| 9    | EAST AFRICAN SEED LTD                                          | (+250)789920635      | <a href="mailto:info.rwanda@easeed.com">info.rwanda@easeed.com</a>                   | Production and distribution of high-quality seeds.                                                                                                                                       |
| 10   | Prodev Rwanda                                                  | (+250)783 426024     | <a href="mailto:info@prodevrwanda.co.rw">info@prodevrwanda.co.rw</a>                 | Animal Feeds                                                                                                                                                                             |
| 11   | Gorilla Feed Co., Ltd                                          | (+250) 784 442356    | <a href="mailto:gorillafeedltd@gmail.com">gorillafeedltd@gmail.com</a>               | Animal Feeds                                                                                                                                                                             |
| 12   | HUYE FEEDS LTD                                                 | Tel:(+250)788848812  | Mail:huyefeeds@gmail.com                                                             | Receiving of raw materials, raw material preparation, storage, batching, grinding, mixing, packaging and labelling, storage and dispatch of animal feeds (Poultry, Pig, fish and cattle) |
| 13   | Avipro Rwanda                                                  | (+250)788714191      | <a href="mailto:pcavalot@eclosia.com">pcavalot@eclosia.com</a>                       | AgriFarm                                                                                                                                                                                 |



**Kigali Ticaret Müşavirliği  
Tarım Sektörü Raporu 2025**

**YASAL UYARI**

*Burada yer alan bilgi, yorum ve tavsiyeler yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Burada yer alan ve hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan içerik, yorum ve tavsiyeler genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Burada yer alan bilgiler Kigali Ticaret Müşavirliği tarafından genel bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır.*

*Hiçbir şekilde yönlendirici nitelikte olmayan bu içerik, genel anlamda bilgi vermeyi amaçlamakta olup; bu içeriğin, müşterilerin ve diğer yatırımcıların alım satım kararlarını destekleyebilecek yeterli bilgileri kapsamayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu sayfalarda yer alan çeşitli bilgi ve görüşlere dayanarak yapılacak ileriye dönük yatırımlar ve ticari işlemlerin sonuçlarından ya da oraya çıkabilecek zararlardan Ticaret Bakanlığı sorumlu tutulamaz.*



**T.C. KİGALİ BÜYÜKELÇİLİĞİ  
TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ**  
Emrah UZUN  
Kigali Ticaret Müşaviri

**E-posta:** [kigali@ticaret.gov.tr](mailto:kigali@ticaret.gov.tr)  
**Adres:** KG 2 No:25 Kimihurura Kigali Ruanda  
**Telefon:** IP Telefon: 8380  
**Cep Telefonu:** +250 796 169 476  
+90 506 859 98 01